

MICHEL FOUCAULT'NUN BİYO-İKTİDAR
KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE NAZİ DÖNEMİ
PROPAGANDA BELGESELLERİNİN ANALİZİ

Hakan YILMAZ
Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şefik DENİZ

Afyonkarahisar
2007

MICHEL FOUCAULT'NUN BİYO-İKTİDAR KAVRAMI
ÇERÇEVESİNDE NAZİ DÖNEMİ
PROPAGANDA BELGESELLERİNİN ANALİZİ

Hakan YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şefik DENİZ

Afyonkarahisar

Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2007

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

MICHEL FOUCAULT'NUN BİYO-İKTİDAR KAVRAMI
ÇERÇEVESİNDE NAZİ DÖNEMİ
PROPAGANDA BELGESELLERİNİN ANALİZİ

Hakan YILMAZ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2007

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şefik DENİZ

Tarihsel süreçte insan bedeni; siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapılar içerisinde anahtar bir kavramdır. Her toplumun kendine özgü bir beden tasarımı, beden terbiyesi, beden eğitimi ve bedene ilişkin ahlaki tanımları bulunmaktadır. Bedenin yapısı ve özellikleri toplumdan topluma, hatta aynı toplumda dahi farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar hem biyolojik, hem de toplumsal-siyasal özelliklere dayanmaktadır. Bedenlerin yapıları, hareketleri, duruş biçimleri gibi özellikleri bir toplumun sosyal ve siyasal yapısı ile ilgili bir gösterge oluşturmaktadır. Bu özellikleriyle beden, iktidar istencinin bir kaynağı, bir aracı konumunda yer almaktadır.

Bu çalışma, Michel Foucault tarafından ortaya konulan biyo-iktidar kavramının, daha ileri bir boyuta taşınarak, Yirminci Yüzyılda ırkçı rejimlere -özellikle Nazizme-nasıl dönüştürüldüğünü ve Nazizmin bunu yaparken propaganda belgesellerinden nasıl yararlandığını ortaya koymaktadır. Bu amaçla, konuyla ilgili olarak geriye dönük yazılı belge taraması yapılmış ve Leni Riefenstahl'ın İradenin Zaferi ve Olimpiyat belgeselleri, biyo-iktidar kavramı çerçevesinde çözümlenmiştir.

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF THE PROPAGANDA DOCUMENTARIES
DURING NAZI PERIOD WITHIN THE FRAMWORK OF
MICHEL FOUCAULT'S BIOPOWER CONCEPT

Hakan YILMAZ

Department Of Sociology

Afyonkarahisar Kocatepe University The Institute Of Social Sciences

June 2007

Advisor: Assistant Prof. Dr. Şefik Deniz

Throughout the history, humanbody is the key factor within political, social, cultural and economical structures. Every community has its own moral definitions of body design and physical education. The structure of body differs from one society to another or even within the same society. These differences are based on both biological and socio-political characteristics. Body characteristics such as structure, movements and posture constitute a sign associated with the social and political structure of a community. Body, with its structure aforementioned, a reason and a tool for political ideologies to form government potency.

This study initiates to reveal how biopower hypothesis put forward by Michel Foucault was developed and transformed into racial regimes –especially Nazism- while it also explains how Nazism took the advantage of propaganda documentaries to achive government potency. In this regard, a search of written resources was carried out and Leni Riefenstahl's "Triumph of the Will" and "Olympia, episodes I and II" were analysed within the framework of biopower hypothesis.

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen aileme, Sayın Arş. Grv. Hatice GÜNEY'e, Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölüm Başkanı Sayın Yrd. Doç. Dr. Nesrin KULA DEMİR'e, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Nazmi ULUTAK'a ve özellikle tez danışmanım Sayın Yrd. Doç Dr. Şefik DENİZ'e teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Hakan YILMAZ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans: 2003 Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü

Lise: 1998 Afyonkarahisar/Anadolu Öğretmen Lisesi

Ortaokul: Afyonkarahisar/Şemsettin Karahisari Ortaokulu

İlkokul: Afyonkarahisar/Şuhut/ Kurtuluş İhsan Küçükarslan İlkokulu

İş Tecrübesi

2004 – Araştırma Görevlisi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü

2003 – Sözleşmeli İngilizce Öğretmeni, Afyonkarahisar/Şuhut/Balçıkhisar İlköğretim Okulu

2003 – Kamera ve Kurgu Asistanlığı, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Televizyonu

2001 – Yönetmen Asistanlığı Stajı, TRT İstanbul Televizyon Müdürlüğü/Eğlence Programları Müdürlüğü “Tele Pazar” Programı

Alınan Ödüller

İki Demir Çubuk (Belgesel-2003): Yönetmen, Aydın Doğan Vakfı 15. Genç İletişimciler Yarışması Belgesel Dal 2.lık, CNN Türk’te Gösterim, Uluslararası Mimarlar Birliği 2005 İstanbul Kongresi’nde Gösterim

Rüzgarla Dans (TV Programı-2003): Senaryo, Aydın Doğan Vakfı 15. Genç İletişimciler Yarışması Televizyon Programı 3.lük, CNN Türk’te Gösterim

Sessiz Mesaj (Kısa Film-2001): Yönetmen ve Senaryo, 2001 İstanbul Kısa Film Festivali’nde ve Anadolu Üniversitesi Öğrenci Film Festivali’nde Gösterim

Sessiz Tanıklar (Belgesel-2003): Senaryo, Uluslararası Mimarlar Birliği 2005 İstanbul Kongresi’nde Gösterim

Yalnız Mezar (Belgesel-2003): Yönetmen, 4. Pam Kısa Film Festivali'nde Gösterim

Kocatepe'den Yükselen Güneş (Belgesel-2005): Yönetmen, 6. İzmir Kısa Film Festivali'nde Gösterim

Tek Porsiyon Hayat (Video Performans-2006): Yönetmen ve Senaryo, Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Elemanları Karma Sergisi'nde Gösterim/15-20 Mayıs 2006

Karanlığı Aydınlatan Türk (Belgesel 2006): Yönetmen, 18. Ankara Kısa Film Festivali'nde 4. Pam Kısa Film Festivali'nde Gösterim

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Afyonkarahisar – 1 Ocak 1980

Yabancı Dil: İngilizce

İletişim

E-posta: hakanyilmaz@aku.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN İKTİDAR VE MICHEL FOUCAULT'NUN İKTİDAR - BEDEN ANALİZİ

1. 1. MODERN İKTİDAR KAVRAMI.....	5
1. 1. 1. Modern İktidar ve Beden İlişkisi.....	9
1. 1. 2. Modern Bedenin Oluşumu ve Özellikleri.....	12
1. 2. MICHEL FOUCAULT'NUN MODERN İKTİDAR ANALİZİ.....	15
1. 2. 1. İktidar - Söylem İlişkisi	18
1. 2. 2. İktidar - Bilgi İlişkisi.....	20
1. 2. 3. İktidar - Hakikat İlişkisi.....	22
1. 2. 4. İktidar - Özne İlişkisi.....	23
1. 2. 5. İktidar - Beden İlişkisi.....	25
1. 2. 5. 1. Michel Foucault'nun Biyo-İktidar Kavramı.....	26
1. 2. 5. 2. Disipliner İktidar: Pasifleştirilmiş Beden.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

BİYO-İKTİDAR KAVRAMININ İRKÇILIĞA DÖNÜŞÜMÜ VE NAZİZM ÖRNEĞİ

2. 1. BİYO-İKTİDAR KAVRAMININ İRKÇILIĞA DÖNÜŞÜMÜ.....	40
2. 2. İRK VE İRKÇİLİK.....	45
2. 2. 1. İrkçılığın Tarihsel Gelişimi.....	47
2. 2. 2. İrkçi Doktrinler.....	49
2. 3. NAZİZM.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NAZİZMDE İRKÇILIĞIN PROPAGANDA BELGESELLERİNE DAYALI İŞLEYİŞİ

3. 1. PROPAGANDA: TANIMI, AMACI VE SINIRI.....	59
3. 1. 1. Propagandanın Tarihsel Gelişimi.....	62
3. 1. 2. Propaganda Tekniği, Stratejisi ve Taktikleri.....	64
3. 1. 3. Propagandanın Türleri.....	66
3. 1. 4. Siyasi Propaganda.....	68
3. 1. 4. 1. Bir Siyasi Propaganda Biçimi Olarak Hitler - Nazi Propagandası.....	69
3. 1. 4. 2. Hitler - Nazi Propagandasının Temel Araçları.....	75
3. 1. 4. 2. 1. Eğitim.....	75
3. 1. 4. 2. 2. Sağlık.....	76
3. 1. 4. 2. 3. Spor.....	76
3. 1. 4. 2. 4. Sanat, Mimari ve Sinema.....	77
3. 2. BELGESEL SİNEMA.....	83
3. 2. 1. Belgesel Sinemanın Evrimi ve Türleri.....	85
3. 2. 2. Bir Propaganda Aracı Olarak Belgesel Sinema.....	86

3. 2. 2. 1. Hitler Propagandasında Propaganda Belgesellerinin Önemi ve Belgesel Film Yapımı.....	89
3. 2. 2. 2. Leni Riefenstahl'ın Propaganda Belgesellerinde Nazizmin Beden Üzerinden İşleyişinin Analizi.....	91
3. 2. 2. 2. 1. "İradenin" Zaferi Belgeselinin Çözümlemesi...	92
3. 2. 2. 2. 2. "Olimpiyat" Belgeselinin Çözümlemesi.....	97
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA.....	105
EKLER.....	113

GİRİŞ

Tarihsel süreçte insan bedeni, politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılar içerisinde anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, her toplumun kendine özgü bir beden tasarımı, beden terbiyesi, beden eğitimi ve bedene ilişkin ahlaki tanımları bulunmaktadır. Bedenin yapısına ilişkin söylemler ve bilgi üretme biçimleri bir toplumdan diğer bir topluma, hatta aynı toplum içerisinde dahi farklılıklar göstermektedir.

Bütün algı ve kavrama biçimleri, belirli söylemler dahilinde kurulmaktadır. Kimlik/özdeşleşme ve farklılaşmanın en önemli göstergelerinden biri, bedenler üzerinde değişik söylemlerin, bilgi üretme ve boyun eğme biçimlerinin yaptıkları uygulamalar olmaktadır. Beden, farklı anlayışlar, kategoriler, söylemler ve disiplinler içerisinde üretilmektedir. Bu söylemler ve disiplinler beden üzerinde keyfi bir bilgi/iktidar biçimini hakim kılmaktadırlar.

Modernite süreciyle birlikte bedenle ilgili yeni bir bilgi/iktidar alanının geliştiği görülmektedir. Michel Foucault, iktidarın doğası ile ilgili tamamen yeni önermeler ortaya koymaktadır. “Foucault, siyasal felsefenin geleneksel diline meydan okumakta ve bir baskı aracı olarak devlet anlayışını temelinden sorgulamaktadır.” Foucault’ya göre iktidar, “baskı gruplarının -örneğin burjuvazi- elinde bulunan ve başkalarına uygulanan bir şey değildir. İktidar toplum içinde dolaşmaktadır. Herkes burada veya başka bir yerde onun dolaşımına maruz kalmaktadır.” Foucault’nun analizine göre, “iktidar, beden politikası aracılığıyla yayılmakta, devlette tekelleşmiş ve merkezileşmiş olarak bulunmamakta ve bu merkezden dışarı yayılmamaktadır.” Başka bir ifadeyle iktidarın belirli bir merkezi bulunmamaktadır. Foucault’nun iktidarı araştırma metodolojisi de devletin uygulayabileceği amaç, niyet ve kasıttan uzaklaşmayı gerektirmektedir. “Tüm bunlar Foucault’nun anahtar terimleridir ve Foucault, devlet müdahalesinin işlevini normal olarak algılayan kavrayışları alt üst etmektedir” (Hall, 1984: 247). Bu açıdan Foucault, geleneksel devlet analizini reddetmektedir. Devletin topluma doğrudan müdahale ettiği görüşünü temelinden eleştirmektedir.

Modern dönemde eğitim, sağlık, nüfus gibi yapılar modern bilgi/iktidar ilişkisinin temelinde yer almaktadır. Böylece bireylerin gündelik yaşamları ve bedenleri üzerindeki kontrol daha da detaylı bir hale gelmektedir. Yaşam üzerine odaklanan modern iktidar, bedenleri ve davranışları düzenlemektedir. Bu düzenleme içinde bireyler ve bedenleri, belli kategorilere ayrılmaktadır. Böylece beden, iktidarın işlediği bir araç, bir nesne konumuna dönüştürülmektedir. Michel Foucault, bu yeni iktidar biçimine “biyo-iktidar” adını vermektedir. Ortaçağda kral, iktidarını öldürerek ya da damgalayarak gerçekleştirirken, modern dönemde, biyo-iktidarda bireylerin - bedenlerin- yaşatılması gerekmektedir. Çünkü beden, artık bir iş gücüdür ve üretim sürecine dahil edilmektedir. Bununla birlikte nüfusun da ekonomik süreçlere uygun kılınması gerekmektedir. Bu noktada sağlık, doğum-ölüm oranları, cinsiyet gibi faktörler kontrol altında tutulmaktadır. Bedenler, hem bir iş gücü olarak kullanılmakta, hem de topyekün disiplin altına alınarak bağımlı hale getirilmektedir. Bedenden yararlanılmakta, aynı zamanda bedenler disiplin altında tutularak pasifize edilmektedir. Bireylerin bedenlerine doğrudan bir müdahale söz konusudur. Beden sürekli olarak gözetim altında tutulmaktadır.

Bu denetim süreci, biyoloji, tıp ve demografi bilimlerindeki gelişmelerle birlikte, biyo-iktidarın Yirminci Yüzyılda ırkçı rejimlere doğru kaymasına neden olmaktadır. Irkçı rejimlerde -özellikle Nazizm örneğinde- nüfusun içersinde yer alan rastlantısal olayların, doğrudan belirlenebilen ve müdahale edilebilen olaylara dönüştüğü görülmektedir. Nazizm, birinin yaşamı ile diğerinin ölümü arasında biyolojik bir ilişki kurmaktadır. Bu bağlamda Nazizm, biyo-iktidar yapısını ırkçılığa taşımakta ve soykırımını bu noktada gerçekleştirmektedir.

Hitler ırkçı politikalarını uygularken, bir taraftan da propaganda yoluyla Alman ırkını yüceltmekte, diğer ırkları ise aşağılamaktadır. Bu ise halkın gözünde soykırımı haklılaştırmaktadır. Özellikle Leni Riefenstahl’ın hazırlamış olduğu propaganda belgeselleriyle kitlelere, saf Alman ırkının ve ideal Alman bedeninin özellikleri aktarılmaktadır. Böylece propaganda sineması yoluyla, Nazizmin ırk ve beden üzerinden işleyişi gerçekleştirilmektedir. Belgesellerde gösterilen saf Alman ırkı, ideal beden, güç, dinamizm, saldırganlık düşünceleriyle, öncelikle yeni bir Alman bedeni, aynı zamanda da yeni bir Alman kimliği oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Beden denetimlerinin en yoğun uygulamaları Nazi Almanya'sında ve Faşist İtalya'da görülmektedir. Beden, yaşam ile ölüm arasındaki sınırı göstermektedir. Bu durum, milyonlarca insanın biyolojik olarak yok edilmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı beden, siyasi ve toplumsal olarak bilgi/iktidar ilişkisinin en temel araçlarından ve göstergelerinden biri konumuna gelmektedir. Kısacası, iktidar bedende başlayıp, bedende bitmektedir.

Bu çalışmada, Michel Foucault'nun bilgi/iktidar yaklaşımı çerçevesinde biyo-iktidar uygulamasının ileri bir boyuta taşınarak, Yirminci Yüzyılda ırkçı rejimlere -özellikle Nazizme- nasıl dönüştürüldüğünün ve Nazizmin bunu yaparken propaganda belgesellerinden nasıl yararlandığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, Michel Foucault'nun ortaya koyduğu biyo-iktidar kavramının, Yirminci Yüzyılda Nazizmin ırkçı politikalarına nasıl dönüştürüldüğü ele alınmakta ve bu politikaların Leni Riefenstahl'ın İradenin Zaferi ve Olimpiyat adlı propaganda belgesellerine nasıl yansıdığı çözümlenmektedir. Bu iki film, Nazi propagandasının ve estetiğinin önemli özelliklerini taşımaları açısından değerlendirilmektedir. Özellikle Olimpiyat belgeseli Nazizmin saf ırk, ideal beden anlayışları açısından incelenmektedir.

Bu çalışmada Michel Foucault'nun biyo-iktidar kavramının ırkçı politikalara dönüştürülmesi -Nazizm- ve Nazi propaganda belgesellerinde Nazizmin beden üzerinden işleyişinin ortaya konulabilmesi için var olan literatür taranmaktadır. Konuyla ilgili olarak Nazi dönemi Leni Riefenstahl'ın propaganda belgeselleri, biyo-iktidar kavramı çerçevesinde çözümlenmektedir.

Bu araştırmayla elde edilecek bilgiler, sosyoloji ve sinema alanında kuramsal çalışmalar yapan kişiler açısından önem taşımaktadır. Biyo-iktidar kavramının ırkçılığa dönüşümü ve Leni Riefenstahl belgesellerini bu açıdan çözümlenmesini içeren başka bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, modern iktidar kavramı, bu kavramın ortaya çıkışı, modern iktidar ile beden arasındaki ilişki, modern bedenin oluşumu ve özellikleri üzerine temel bilgiler verilmekte; Michel Foucault'nun modern iktidar analizi, bu bağlamda modern iktidarın, söylem, bilgi, hakikat, özne ve beden ile ilişkisi üzerine yaptığı analizler aktarılmakta; son olarak da ortaya koyduğu biyo-iktidar ve disipliner iktidar kavramları açıklanmaktadır.

İkinci bölümde, biyo-iktidar kavramının ırkçılığa nasıl dönüştürüldüğü açıklanmaktadır. Bu bağlamda ırk ve ırkçılık kavramları, ırkçığın tarihsel gelişimi ile ırkçı doktrinler ele alınmakta; bir ırkçılık biçimi olarak Nazizm analiz edilmektedir.

Üçüncü ve son bölümde ise, propaganda kavramı, propagandanın tarihsel gelişim süreci, tekniği, stratejisi, taktikleri, türleri anlatılmakta, bir siyasi propaganda biçimi olarak Hitler-Nazi propagandası ele alınmaktadır. Hitler propagandasının temel araçları olan eğitim, sağlık, spor, sanat, mimari ve sinema alanındaki yapılan faaliyetler anlatılmakta; belgesel sinemanın evrimi ve türleri, bir propaganda biçimi olarak belgesel sinema ele alınmaktadır. Bu bağlamda Hitler propagandasında önemli bir yere sahip olan propaganda belgesellerinde, özellikle Leni Riefenstahl'ın İradenin Zaferi ve Olimpiyat belgesellerinde Nazizmin beden üzerinden işleyişi analiz edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN İKTİDAR VE MICHEL FOUCAULT'NUN

İKTİDAR - BEDEN ANALİZİ

1. 1. MODERN İKTİDAR KAVRAMI

Modernite ve iktidar kavramları sosyal bilimlerin en tartışmalı konuları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda farklı kuramsal gelenekler, bu kavramları birbirinden çok farklı, hatta taban tabana zıt bir biçimde ele almaktadırlar. Modern kavramı ilk planda 16. ve 17. yüzyıllardan itibaren toplumsal, siyasal ve kültürel olgulara işaret ediyor olsa da, bu kavramın kullanımı çok eskilere dayanmaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında modern kavramının öncelikle, Latince’de yer aldığı ve “modo” kökeninden geldiği görülmektedir. İlk olarak İsa’dan sonra beşinci yüzyılın sonunda “antiquus”un karşıt anlamlısı olarak kullanılan “modernitas” kelimesinin yerine, bilhassa onuncu yüzyıldan sonra “modern”, “modernite” terimleri yaygınlık kazanmaktadır (Kumar, 1999: 88). Bugünkü kullandığımız anlamda “Ortaçağ ve Skolastik’in karşıtı olan modern, Skolastik bilim ve felsefe anlayışına karşıt olarak ortaya çıkan bilim ve felsefe anlayışını; Bacon ve Descartes ile başlayan yeni felsefe ve Galile ile başlayan yeni bilim anlayışını nitelemektedir” (Cevizci, 1999: 598). Modern sözcüğü ayrıca, aklın ürünü olan rasyonel bilim anlayışını, Aydınlanma’yı ve bilimsel yöntemin her alanda uygulanmasını ifade etmektedir. “Modernite” kavramı ise genellikle “pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonalist eğilimli olarak algılanmakta, bu açıdan doğrusal gelişmeyle, toplumsal düzenin rasyonel biçimde planlanmasıyla, bilgi ve üretimin standartlaşmasıyla özdeşleştirilmektedir” (Bauman, 2000: 8). Bu nedenlerden dolayı modernite, kapitalizmin ortaya çıktığı ondördüncü yüzyılda ya da rasyonalizasyon için gerekli temeli sağlayan dini değişimlerin gerçekleştiği onbeşinci yüzyıldan başlatılmaktadır.

Moderniteye geçişi açıklayan farklı kuramlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan geniş ölçüde kabul edilen bir görüşe göre moderniteye geçişi belirleyen dört devrim bulunmaktadır:

Bilimsel Devrim: Newton’un evrensel yerçekimi kanunu ile Tanrı tarafından yönetilen bir doğadan, kendini düzenleyen bir doğaya geçilmektedir. Devrimden önce

insan, Tanrının düzenli ve ölçülü bir şekilde yarattığı, sonlu ve hiyerarşik bir dünyada, doğalla Tanrısal arasında bir aracı konumunda yer almaktadır. İnsanın bilgisine sunulan bu dünya düzeni, Tanrının insana seslendiği simgesel bir düzendir. Doğanın tümü, başka bir gerçeklik düzenine bağlı bir gerçeklik olarak kavranmaktadır. Bilimsel devrimle birlikte, içinde insanın doğadan koptuğu bir dünya, bu simgesel birliğin yerini almaktadır. “Fiziksel evren, mekanik olarak düzenlenmiş, determinizme boyun eğen ve insanın yasalarını keşfetmek zorunda olduğu bir evren olarak görülmektedir” (Jeanniere, 1994: 17). Modernite öncesinde doğa, nomos’un, insani olanın, insan yapımı, insan işi olanın kriterlerinin deposu; insani olanın üstünde bir şey olarak anlaşılmaktadır. Doğal durum ya da doğa durumu, insanların ne yapıp edip kendisinden kaçıp kurtulması gereken; sivil durum veya sivil toplum adına aşılması gereken bir durumdur. İnsan, doğayı, nomos hükmüne, hakimiyetine tabi kılmayı; yasa altına sokmayı istemelidir. Ayrıca modern felsefenin altında yatan ide, “tüm hakikatin veya tüm mananın, tüm düzenin, tüm güzelliğin kaynağının düşünen öznedeki, insan düşüncesinde, insanda bulunduğu” (Strauss, 2000: 6). İnsan öznedir, doğa nesnedir ve bu modern özne, tüm politik ve ahlaki olanın kaynağını kendi içinde barındırmaktadır. Modern özne tüm anlamın kaynağı konumundadır. Teolojik açıklamanın yerini, mekanik açıklama almaktadır. Kısacası modernite ile birlikte, doğa artık egemen olunacak, fethedilecek, yapma bir şey olarak görülmektedir. İnsan da tüm doğayı egemenliğe altına alacak güçtür. Bunu da modern bilimle gerçekleştirmektedir.

“Modern bilimin doğuşu, modern akılcılığın doğuşuyla, hakikat ve bilgi iddialarını insan aklına dayandırma yaklaşımı ve ilerleme düşüncesiyle yakından ilişkilidir” (Cevizci, 1999: 598). Görüldüğü gibi akıl ve rasyonalite moderniteyi tamamlamaktadır. Buradaki amaç, “toplumun rasyonel, bilime dayalı organizasyonunu sağlamaktır” (Falzon, 2001: 104). Modernitenin evrene ilişkin bilgisi, ölçüme, maddenin içinde bulunduğu zamansal ve mekansal ölçülere, kısacası niceliksel ölçülere dayanmaktadır. Bundan dolayı da modern bilimde ereksel açıklamanın yerini mekanik açıklama almaktadır.

Kültürel Devrim: Bu devrim, düşüncenin laikleşmesini ve her alanda tüm ölçütlerin rasyonelleşmesini ifade etmektedir (Jeanniere, 1994: 20). Modernite, evrenselci bir hukuk sistemi ve seküler kültürden oluşmaktadır. “Değer düzeyinde dini değerler seküler değerlerle; bilinç düzeyinde öte dünyaya yönelik tavırlar dünyevi

tavırlarla; kurumsal düzeyde ise dini kurumlar, ekonomik kurumlarla yer değiştirmektedir” (Çiğdem, 1997: 69). “Sekülerleşmenin kurulduğu dil, taşıdığı anlam ve yaşama geçirdiği söylem, modernitenin geleneğe karşı önyargısını, modern toplum-geleneksel toplum karşıtlığını, modern olanın geleneksel olanı aşmasını, akıl kategorisinin dinsel olana üstünlüğünü sergilemektedir” (Keyman, 2005: 63). Rasyonel düşünce, toplumsal ilişkilerin örgütlenmesinde kurucu rol işlevini üstlenmektedir. Modern bilimle birlikte, bilim ve din birbirlerinden tümüyle ayrılarak, bağımsız disiplinler haline gelmekte; böylece toplumsal yaşamın temelleri, rasyonel temellere oturtulmakta ve artık din, dinsel inançlar, düşünceler ve değerler toplumun temelinde yer almamaktadır. Toplumsal yapının nasıl kurulacağını rasyonalite belirlemektedir.

Endüstriyel Devrim: Modernite ile birlikte feodal bir üretim tarzından, kapitalist bir ekonomiye geçilmektedir. Ekonomik ve siyasal işlevlerin farklılaşması ve büyümesiyle birlikte de “sosyal iş bölümü” ve “uzmanlaşma” kavramları ortaya çıkmaktadır.

Siyasal Devrim: Bu devrimde belirleyici olan iktidarın temelidir, kaynağıdır. Modern dönemde iktidarın kaynağı karizmatik değildir, Tanrı gibi başka bir yerden değil de halktan gelmektedir.

İktidar halka içkindir ve yalnızca ulus haline gelen bir halkın onayıyla meşruiyet kazanmaktadır. Ancak kaynağını halktan alan iktidarın meşru olması yetmemekte, akla da uygun olması gerekmektedir. Devletin egemen halkla ilişkisinin demokratik rasyonalite içinde kurulması ve uygulanması söz konusudur (Jeanniere, 1994: 19).

Siyasette modernite, modern iktidar ve modern devlet kavramlarını ortaya çıkarmaktadır. Fransız Devrimi ile birlikte “ulus devlet, milliyetçilik, yurttaşlık, temsili hükümet” düşünceleri önem kazanmaktadır. Feodalitenin yıkılması, kentsel sınırlardan ulusal sınırlara geçiş ile birlikte, iktidar daha merkezi bir konum kazanmakta ve böylece modern ulus devlet süreci başlamaktadır.

İktidar kavramı, siyasal olayların dinamiğini oluşturan ve politika sürecinin anlaşılmasında ve açıklanmasında anahtar rolü oynayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylesi önemli bir konumda yer alan iktidarın anlamı nedir? İktidar genel olarak “eylemde bulunma, bir şeyler yapabilme doğal gücü ya da yeteneği” (Cevizci, 1999: 454); “başkalarının davranışlarını etkileyebilme, kontrol edebilme olanağı”

(Kapani, 1998: 46) olarak tanımlanmaktadır. Bir kişi, başka kişileri, kendi istediği şekilde, kendi isteklerine göre davranmaya razı edebilirse, onlar üzerinde bir iktidara sahip demektir. Ayrıca iktidarın; “bir bireyin yahut bireyler topluluğunun kendi istekleri doğrultusunda, rızaları olup olmadıklarına bakmaksızın diğer insanların davranışlarını etkileyebilme, yönlendirebilme veya denetleyebilmesi; toplumu yönetme, yönlendirme gücü, bu gücü elinde bulunduran otorite veya organ” (Demir ve Acar, 1997: 113) ya da “sosyal ilişkiler çerçevesi içinde bir iradenin, ona karşı gelinmesi halinde dahi yürütülebilmesi imkanıdır” (Kapani, 1998: 47) tanımları da bulunmaktadır. Bu tanımlarda gördüğümüz iktidar olgusuna, toplumsal yaşamın farklı boyutlarında, her türlü grup ilişkileri içersinde tanık olunmaktadır. Burada temel olarak iktidarın ilişkisel niteliğinin varlığı görülmektedir.

Siyaset kuramında temel olarak devlet ile iktidar arasında yakın bir ilişki kurulmaktadır. Bu bağlamda her devlet teorisi bir iktidar anlayışına dayandırılmaktadır; başka bir ifadeye her devlet teorisinin altında bir iktidar teorisi yer almaktadır. “Modernist bir tanımlamada iktidar, ulus devletin iktidarıdır ve bunu yasa yoluyla, kurumlar aracılığıyla sağlar” (Akal, 2005: 349). Modern toplumda yasalar, dünyevi bir alanda insanların ya da insan aklının yaratıdır. Pozitivist ve rasyonel yaklaşım hakimdir (Akal, 2000: 18). Akal’a göre modernite her şeyden önce, dünyevi düzlemde, ulus devlet sınırları içinde kurulmuş bir yasa/uygulama ilişkisini; ulusun süreklilik kazanmış bir yasa yaratıcı olarak “egemenlik” sözcüğüyle ifade edilen bir meşruiyet ilişkisinin kaynağına dönüştüğünü; devletin, halkı üstünde ve ülkesi içinde geçerli “tek hukuk sistemi” ile özdeşleştiğini dile getirmektedir (Akal, 2000: 22). “Modern iktidar biçiminde devlet, bütün toplumu kapsayan ve birleştiren bir yapıdır. Modern devlet, on beşinci ve on altıncı yüzyıllar içinde ortaya çıkmıştır” (Kapani, 1998: 39). Modern devletin ortaya çıkışında, çok merkezli ve çoğulcu iktidar -feodalite- yapısından, bütünleşmiş bir iktidar merkezine kayma önemli bir yer tutmaktadır. Bu devlet temel olarak, belirli sınırlara, bir toprak parçası içinde yerleşmiş bir insan topluluğuna –uyruğa-, siyasal örgüte ve hukuki normlar sistemine, yasalara sahip bir konumda yer almaktadır.

Weber’e göre modern devletin en önemli özelliği, onun “maddi kuvvet ve zor kullanma” gücüne sahip olmasıdır. “Modern devlet, bütün siyasal birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir. O da

fiziksel güç ve şiddet kullanımınıdır” (Weber, 1996: 132). Başka bir ifadeyle modern devlet, fiziki zorlama gücünü tekelinde bulunduran siyasal iktidardır. Böylece toplumsal düzen ile toplum ve devlet yaşamının devamı sağlanmaktadır. Siyasal iktidarın, devletin karar alma, emir verme ve bu karar ve emirlerini gerektiğinde kuvvete dayanarak yapmasının sınırını ise yasalar belirlemektedir. Görüldüğü gibi modern devletin üç özelliği ön plana çıkmaktadır. Bunlar; sınırları belirli bir toprak parçasına sahip olma, bir uyruğu -yurttaşları- olma ve meşru zor kullanma tekelini elinde bulundurmadır.

Bütün bu görüşlerin karşısında yer alan Michel Foucault, Ortaçağda iktidarın esas olarak “egemenlik” demek olduğunu ve hükmetmeye ilişkin genel mekanizmalarla sınırlı bulunduğunu ifade etmektedir. Böyle bir iktidarın ayrıntılar üzerinde pek az nüfuzu bulunmaktadır. Ancak Modern Çağ, yeni araç ve aygıtların yanı sıra son derece özgül işlemsel yordamlar içeren yeni iktidar mekanizmaları yaratmaktadır. “Başlangıçtan beri modern devleti tanımlayan, topluma müdahale ve yönetsel denetimdir” (Merguier, 1986: 80). Yeni kayıt tutma biçimleri ve teknolojileri, hem insanların hem de bilgi-belgelerin işlenmesi, modern devlete geleneksel devletlerin kolayca erişemediği yönetme güçleri vermektedir. Teknolojik değişimle birlikte geleneksel devlette var olamamış gözetim ve denetim teknikleri, modern devlet için ulaşılabilir bir duruma gelmektedir. Bu teknik imkanlara sahip olan modern devlet, kendisini günlük düzen kurma çabalarından sıkıca sorumlu tutmakta, böylece bireylerin yaşamlarına ve bedenlerine doğrudan müdahalede bulunabilmektedir.

1. 1. 1. Modern İktidar ve Beden İlişkisi

Beden; politik, sosyal, kültürel ve ekonomik yapılar ve ilişkiler içersinde anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan “beden, sürekli mücadelelere sahne olan, bir kontrol ve direnme odağı konumunda yer almaktadır” (Hancock, 2000: 1). Modern bilgi ve iktidar, yaşam konusu etrafında çabalayıp durmaktadır. Bundan dolayı, asıl vurgu “bedenin düzenlenmesi ve bedenin yönetsel yordamlar yoluyla üretilmesi üzerinde şekillenmektedir” (Stauth ve Turner, 1997: 263). “Modern dönemde beden, iktidar ilişkilerinin simgesel odak noktası haline gelmektedir” (Göle, 2004: 175). Bu açıdan baktığımızda bedenin yönetilmesi, aynı zamanda toplumun da yönetilmesinin temelini oluşturmakta, böylece modern iktidar ve beden ilişkisi her açıdan daha da

önem kazanmaktadır. Çünkü modern dönemde iktidar, insanların bedenlerini düzenleyerek ve kontrol ederek, onların davranışlarının ve eylemlerinin içine sızarak yaşamlarının her alanına ulaşabilmektedir.

Modern dönemde insan bedenine yönelik olarak geliştirilen yaklaşımlar, genel olarak iki grupta toplanabilir: İlk grupta insan bedenini sadece biyo-medikal olarak inceleyen yaklaşımlar; ikincisinde ise, insan bedenini toplumsal ve kültürel bir ortamda ele alan görüşler yer almaktadır (Cirhinlioğlu, 2001: 91).

XVII. yüzyıldan başlayarak insan bedeni, tüm anatomik ve işlevsel özellikleri, bilimsel kurallar tarafından anlaşılabilen bir nesne olarak ifade edilmektedir. Descartes, ‘düşünüyorum, öyleyse varım’ önermesinin doğruluğunun ancak akıl tarafından algılandığında doğru olduğuna işaret eder; beden burada, “tanımlanabilir konumu, düzenlenebilir şekli olan ve uzamda yer kaplayan bir şey olarak görülmektedir. Beden, dış dünyanın bir parçasıdır. Burada söz konusu olan, mekanik bir beden anlayışıdır. Beden bir makine olarak değerlendirilmektedir” (Işık, 1998: 120). Pozitivizm ve modern tıbbın ortaya çıkmasıyla birlikte modern toplumda, bedenin dinsel kavranması ve açıklanması terk edilmektedir. Beden, diğer fiziki nesnelere temelde farksız herhangi bir nesne olarak algılanmaktadır. Beden, doğal ve aşkın bir şekilde tanımlanmamakta; aksine insan aklı, bilim ve bilgi yoluyla bedeni tanımlamaktadır. Kısacası biyo-medikal görüşte beden, sağlığı düzeltilmesi ve korunması gereken bir nesne olarak değerlendirilmektedir.

Bedeni toplumsal eğilimlere ve sınırlara sahip, toplumsal olarak yapılanmış bir gerçeklik olarak ele alan görüşte ise beden, toplumsal ilişkileri dile getiren bir söylem olarak ele alınmaktadır. “Beden bir semboller sistemidir ve söylem pratiklerine dayalı olarak toplumsal temelde kurulmuştur” (Cirhinlioğlu, 2001: 93). Mary Douglas bedenle ilgili olan şeylerin sadece psikolojik ve bireysel olmayıp, toplumsal ve kolektif olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre sınıflandırmanın temel elamanı bedendir. “Doğa ile kültür ya da toplumsal arasındaki sınır noktasını insan bedeni oluşturur. Bu açıdan bedenin sınırları tüm sınırları temsil yeteneğine sahiptir” (Işık, 1998: 125). Fransız sosyolog Pierre Bourdieu için herhangi bir seçkinlik arayışının başlangıç noktası, kişinin kendi bedenidir. Bourdieu’ya göre “beden, sınıfsal beğenin maddileşmesidir.” Bourdieu bunu “habitus” kavramı ile açıklamaktadır. “Habitus’ler, ayrı ve ayırıştırıcı

pratikler doğurur; sınıflandırıcı şemalardır, farklı sınıflandırma ilkeleri, farklı görü ve bölünme ilkeleri, farklı zevklerdir” (Bourdieu, 1995: 23). Bourdieu bu duruma şu örneği vermektedir; bedeninin güçlü olmasına, şeklinden daha fazla dikkat eden işçi sınıfları, bu nedenle hem ucuz hem de besin değeri yüksek gıdalara; profesyonellerin oluşturduğu sınıflar ise lezzetli, sağlıklı, hafif ve şişmanlatmayan gıdalara yönelirler. Bu açıdan beğeniler, sınıf kültürünün yansımalarıdır ve bu sınıf kültürü, sınıfsal bedeninin şekillenmesini ifade etmektedir. Sınıfsal statüler, tüm toplumsal tabakalaşmanın çok önemli bir niteliği olan kültürel ayırım ve farklılıkları vurgulayan ve gösteren pratikleri -yaşam tarzı, giyim, konuşma, görünüş ve bedensel eğilimler- içermektedir. Sınıfsal bir nitelik taşıyan bu kültürel pratiklerle, bedene bir biçim verilmektedir.

Habitus olarak yaşam dünyası, bireyin sosyal mekan algısını düzenleyen tüm pratik, eğilim ve beğenilerin zırhı tarafından sistemleştirilip kurulur. Bir grubun toplumsal sistem içindeki yeri beğenileriyle ifade edilir. Bu beğeniler, hayat tarzının pratik yönünü belirtirler. Sosyal gruplar kendilerini rakiplerinden üstün eğilim, bedensel hareketler, konuşma ve davranışlarla ayırt ederler (Turner, 2000: 85).

Bir noktada habituslar farklı sınıflar arasında bir ayrıştırma mekanizmasıdır, başka bir noktada da aynı sınıf içerisinde birleştirici ve bütünleştirici pratiklerdir. Bourdieu’ya (1995: 23) göre işçi sınıfının giyim-kuşamdan, yeme alışkanlıkları ve hoşlandıkları spor dallarına kadar, tercihlerinde diğer sınıftan farklılaşan araçsal beden anlayışı vardır. Öncelikle sınıflar, fiziki algılama nesnesi olarak bedenlerini şekillendirmeye yönelirler. Bedenin farklı şekillere bürünmesinin nedeni, bir özdeşleşme ve farklılaşma pratiği yani kimlik yaratmaktır. Simmel de bu görüşe katılmaktadır, örnek olarak giyimin doğrudan yürüyüş temposunu, endamı, jestleri belirlediğini ve dolayısıyla benzer biçimde giyinen insanların benzer davranışları sergilediklerini ifade etmektedir (Göle, 2004: 94). Moda bir habitus olarak, sınıf ayrıcalığını ya da sınıf ayrışmasını simgelemektedir; bir yandan aynı sınıfın üyesi olanların birlikteliğini gösterirken, diğer yandan da öteki gruplarla ayrımı ifade etmektedir.

Nietzsche’ye göre her dönemin fiziki bir insan ideali, “özgün bir karakterolojisi ve bunlarla eş zamanlı olarak yeni bir bedeni” vardır (Işık, 1998: 106). Nietzsche insanların bedenleri üzerinde dolaysız bir egemenlikleri olduğundan söz etmektedir (Stauth ve Turner, 1997: 136). Nietzsche'nin toplumsallaşmayı ifade edişi, bedeninin

iktidar isteğinin, başka bedenlerin iktidar isteğiyle karşılaşması şeklindedir. Nietzsche’de beden tartışılması bütün bir iktidar istenci konusuyla yakından ilişkilidir. “İktidar istenci tüm organik bedenler açısından temeldir. İktidar istenci tüm öbür organizmalara tahakküm kurma, onları içirme, onlarla baş etme ve böylece Nietzsche’nin beden iktidar miktarı dediği şeyi artırma doğrultusunda evrensel bir itkiyi içerir” (Stauth ve Turner, 1997: 106). Nietzsche beden, sürekli kendisini denetlemeyi hedefleyen dinler, siyasi ideolojiler, siyasi iktidarlar ve organizasyonların isteklerine karşı bir direniş içinde olduğunu, çünkü bizzat kendisinin de iktidar istenciyle belirlendiğini ifade etmektedir:

Her beden bulunduğu mekanın tamamına egemen olmaya ve gücünü geliştirmeye, sonra da uzamına direnen her şeyi ite kaka uzaklaştırmaya çaba gösterir. Ama bu çaba sürekli olarak öbür bedenlerin benzer çabalarıyla karşı karşıya gelir ve bunların arasında kendisiyle yeterince ilişkili bir düzenleme içerisine girer. Böylece iktidar için elbirliği yapar. Ve süreç böyle devam eder (Stauth ve Turner, 1997: 268).

Ona göre Batılı türünün devamını, bedende oluşan iktidar ya da güç istenciyle sağlamaktadır. “Her kuvvet, başka kuvvetlerle ilişkilidir ve ona uyar ya da emir verir. Bedeni tanımlayansa baskılayan ve baskılanan kuvvetlerin bu ilişkisidir. Baskı altında olan ve baskılayanın bulunduğu nokta beden olarak karşımıza çıkmaktadır” (Işık, 1998: 112). Bu açıdan baktığımızda rejimlerin, ‘bedenlerle, ırkın kalıcı yöneticileri’ haline geldiği görülmektedir. Foucault’ya göre, “bir toplumun ‘modernite eşiği’ adı verilen noktaya, o türün yaşamı, o toplumun politik stratejilerine bağlı hale geldiği zaman erişilmiş demektir” (West, 1998: 238). Bu yaşam tarzında da bireyin bedeni ve beden kontrolü ön plana çıkmaktadır. Modern dönemde beden kontrol edilmesi ve yönetilmesi gereken bir araçtır. Modern toplum öncelikle kendine bir beden kültürünü, beden tasarımı, beden eğitimi ve yapılandırılmasını geliştirmekte ve iktidarını da bu insan bedeninden hareketle şekillendirmektedir. Kısacası modern iktidar öncelikle insanların bedenlerine nüfuz etmektedir.

1. 1. 2. Modern Bedenin Oluşumu ve Özellikleri

Her dönem, her toplum kendine ait bir insan anlayışı ortaya koymakta ve geliştirmektedir. Çünkü sistemin taşıyıcıları, yaratılan bu insan modelleri ve onlar üzerinde şekillendirilen düşünceler olmaktadır. Modern toplum da öncelikle kendi

insanını yaratmakla işe başlamaktadır. Modernite ile birlikte toplumda bir bireyleşme faaliyeti ortaya çıkmaktadır. “Modernite öncesi insan toplumlarında bireyleşme kitleye, herkese özgü bir süreç değildir. Tekil birey olma hali, yönetici katındaki bazı kimselere özgü bir kimliktir. Bireyi Rönesans keşfetmiş, Fransız devrimi yaratmış ve modern çağ kurmuştur” (Tekelioğlu, 2005: 51).

Modern öznenin, birey olarak kurulmasını analiz eden Foucault, klasik düşüncenin “özne nasıl oluştu?” sorusuna şu iki ampirik soruyu eklemektedir: İlki, “bu özne nasıl formel bilginin bir problemi haline geldi?” sorusudur. Bu hükmetme zihniyetinin sorusudur. İkincisi ise “nasıl modernite öncesi kişileri modernitenin toplumsal öznelere dönüştürüldüler?” sorusudur. Bu da bireyleşmenin sorusudur (Tekelioğlu, 2005: 51). Foucault, yaşanan bu değişimin izini, siyasal kuramlar düzeyinde değil de iktidar mekanizmaları, teknikleri ve teknolojilerinden hareketle çözümlenmektedir. Öncelikle de bu iktidar mekanizmalarını keşfetmekte ve iktidar araçlarının işleyişini analiz etmektedir.

Yaratılan bu bireyleşme-özneleşme kavramı aynı zamanda bir paradoks taşımaktadır; çünkü hem özne olmayı, hem de tabiyet sürecini göstermektedir. “Kişi, özerk olma durumunu ancak iktidara tabi olmakla yaşar ve bu tabiyet bir bağımlılığı ima etmektedir. Foucault’ya göre bu özneleşme süreci esas olarak beden yoluyla meydana gelmektedir” (Butler, 2005: 82). Özneleşme sürecinin ilk hedefi bireylerin bedenleridir. Bu süreçte öncelikle bedenler ele geçirilmek durumundadır.

Foucault’ya (2003c: 247) göre iktidarın kullanımı bireylere yöneliktir. Başka bir ifadeyle iktidar, bireyler zerinden yürütülmekte ve işletilmektedir. Ayrıca iktidarın çalışma alanı özellikle öznelleştirme yolu ile bedenler olmaktadır. Beden doğrudan siyasal alanla ilgilidir. İktidar ilişkileri bedeni donatmakta, sıralamakta, eğitmekte ve bir takım sorumlulukları yerine getirmesi için zorlamaktadır. Bunu gerçekleştiren ise XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda beden üzerine, bireyin bedeni üzerine odaklanmış iktidar tekniklerinin ortaya çıkmasıdır. Bu tekniklerle birlikte bireysel bedenlerin uzamsal dağılımı ve bütün görünürlük alanları düzenlenmeye başlanmaktadır. Foucault’ya göre bireyleri ve bedenlerini belirli kategorilere ve kimliklere ayırma, modern iktidarın işlev görme biçimidir (Newman, 2006: 147). “Toplumsalın modern söylemi aslında ikili bir odakta şekillenmektedir. Bunlardan ilki, toplumsal beden ve bu bedenin kontrolü

üzerindeki odak; ikincisi ise, toplumsal düzen ve kontrol aracılığıyla bireyin bedeni üzerinde oluşturulan odaktır” (Tekelioğlu, 1999: 17). Bu nedenle de yaşam iktidar tarafından göz önüne alınmaktadır. Bunun anlamı biyolojik olanın bedensel ve zihinsel olarak denetim altına alınmasıdır. Geliştirilen yeni teknikler sayesinde modern toplumlarda bireylerin her türlü eylemleri, pratikleri belirlenmekte ve gözetim altında tutulmaktadır.

“Modern iktidar, insan bedenini giderek bilim ve sekülerizasyon çemberine sokmakta, bedeni estetik ve sağlık denetimlerinin altında biçimlendirmektedir” (Göle, 2004: 115). Örneğin; 1779’da, Alman yazar J. P. Frank’ın *System Einer Vollaendigen Medicinische Polizei* adlı eserinin ilk cildini yayınlamıştır. Frank’ın yapıtı, modern devlette kamu sağlığı konusundaki ilk büyük sistemli programı içermektedir. Bu program, bir hükümetin hangi yiyeceklerin sağlığa yararlı olduğunu, uygun konutları, özetle bireylerin yaşamını geliştirmek için neler yapması gerektiğini göstermektedir (Foucault, 1999b: 133). Kitapta, bireysel yaşamın düzenlenişin bu andan itibaren devletin bir görevi haline geldiği görülmektedir. Modern iktidar, bedeni bir iktidar nesnesi ve hedefi olarak keşfetmiş bulunmaktadır. Keşfetmekle kalmamış aynı zamanda da düzenleme pratiklerini işletmeye başlatmaktadır. İktidar, yiyeceklerden, konut tiplerine kadar uzanan farklı alanlarda top yekun bir beden kültürü oluşturmaktadır. Böylece bireylerin yaşam tarzlarını belirlemektedir. Bireylerin yaşamlarının tüm detayları, iktidarın bir sorunudur artık ve bir düzene konulması gerekmektedir.

Foucault, Batı toplumunun yaşadığı iktidar serüveninin nihai amacının bedenini ele geçirilmesi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre tarihçiler bedeni, bir nüfus veya tarihsel bir patoloji alanında incelemişlerdir; bedeni ihtiyaçların ve iştahların makamı, fizyolojik süreçlerin yeri olarak ele almışlardır. Oysa bu yaklaşım, Foucault’ya göre eksiktir. Beden aynı zamanda siyasal bir alanın içine de doğrudan girmiş durumdadır; iktidar ilişkileri beden üzerinde doğrudan bir müdahalede bulunmaktadır. “İktidar ilişkileri bedeni kuşatmakta, damgalamakta, terbiye etmekte, ona azap çektirmekte, onu işe koşmakta, törenlere zorlamakta, ondan işaretler talep etmektedir” (Foucault, 2000: 63). Kısacası beden etrafında siyasal bir kuşatılmışlık söz konusudur. Bedenin özellikle modern iktidar tarafından kuşatılmasının nedeni ise, bedeninin üretim gücü -iş gücü- olarak ekonomik kullanımından ileri gelmektedir. Temel çıkış noktası buradadır. Çünkü bedeninin iş gücü olarak oluşması, oluşturulması, onun bir bağımlılık ilişkisi içine

alınması halinde mümkün olmaktadır. Beden ancak hem üretken beden, hem de bağımlı kılınmış, organize edilmiş beden olduğunda yararlı bir güç haline gelebilmektedir. Modern zamanlarda iktidar, bedeni en ince ayrıntısına kadar belirlemekte, denetimi altında tutmakta ve böylece ondan en verimli şekilde yararlanmaktadır.

1. 2. MICHEL FOUCAULT'NUN MODERN İKTİDAR ANALİZİ

Foucault'ya (2005a: 22) göre 'hukuksal modelde iktidar'; insanların bir mala sahip olur gibi sahip oldukları ve sonuç olarak devir ya da sözleşme türünden yasayla bir akit yoluyla tümüyle ya da kısmen başkasına aktarabilecekleri ya da vazgeçebilecekleri bir hak olarak görülmektedir. Herkesin tek tek sahip olduğu belli bir iktidar vardır ve bu iktidarların bir sözleşmeyle belli bir merkeze devredilmesi, siyasi iktidarın ve XVIII. yüzyıla özgü hukuksal modele göre "hükümlanlığın" kurulmasını sağlamaktadır. Bir mübadele yoluyla meta dolaşımı modeli üzerinden gerçekleştiği için de burada bir ekonomizm söz konusudur. Foucault, "hukuki-söylemsel -juri-dico-discursive"- model olarak tanımladığı geleneksel model iktidarı, bir hükümlanlık, yasa, yasaklama ve itaat sistemi içersinde tasarlamaktadır. Ona göre bu iktidar biçimi negatiftir, sınırlayıcıdır ve hükümlan, insanların yaşama hakkı üzerinde söz sahibidir. Aslında Foucault burada güç ve iktidar arasındaki ayrımı işaret etmektedir. Elias Canetti, güç ve iktidar arasındaki ayrımı, kediyle fare arasındaki ilişkiyle örneklendirmektedir: Kedi, gücü, fareyi yakalamak ve öldürmek için kullanır. Ama fareyle oynarken bir başka etken daha vardır. Kedi farenin biraz kaçmasına izin verir, bu süre boyunca fare güce maruz değildir. Ancak hala kedinin, iktidar alanının içindedir ve her an tekrar yakalanabilir. Görüldüğü gibi gücün aksine, iktidara içkin olarak uzamda ve zamanda bir genişleme söz konusudur (Canetti, 1998: 279-280). İktidar güce göre daha geneldir ve güçten daha geniş bir uzam üzerinde işlemektedir. Bu nedenle de iktidar, güçten çok daha fazlasını içermektedir. Bunun yanında iktidar daha törenseldir, hatta belirli bir sabır ölçüsü bulunmaktadır.

Marxist yaklaşımda iktidar, temel olarak "hegemonya, zor, manipülasyon, otorite ve baskı" gibi olumsuz nosyonlarla çözümlenmektedir. Foucault ise Nietzsche'yi takip ederek, iktidarı hem olumlu hem de olumsuz anlamda bir "üretici güç" olarak ele almaktadır (Tekelioğlu, 1999: 128). Foucault, Marxizmin alt yapı ve temel yapıları

dayalı açıklamalarını reddetmektedir. Çünkü alt yapının, ekonominin, üst yapıyı, kültür, hukuk, siyaset vb. şekillendirmesi, merkezi bir iktidar anlayışını ifade etmektedir. Burada iktidarın kaynağı ve uygulayıcıları belirlidir. Oysa Foucault’da iktidarın kaynağı, nerden geldiği ve kime uygulandığı belli değildir.

Gramsci’nin hegemonya kavramı, Foucault’nun iktidar kavramını geliştirmesinde etkili olmaktadır. “Gramsci’ye göre hegemonya, güç yoluyla hakimiyet kurma ilişkisi değil, politik ve ideolojik liderlik yoluyla rızanın kazanılması ilişkisidir; başka bir ifadeyle rızanın organizasyonudur” (Simon, 1989: 23). Gramsci iktidarın, en iyi şekilde bir ilişki halinde açıklanabileceğini dile getirmektedir. Ona göre sivil toplumdaki sosyal ilişkiler aynı zamanda iktidar ilişkileridir. İktidar, devletin baskıcı araçlarında somutlaşmasının yanında sivil toplumun her alanına yayılmaktadır.

Foucault’ya göre iktidarı ve etkilerini baskı kavramıyla tanımlamak, iktidar konusunda salt hukuksal bir yaklaşımı benimsemek ve iktidarı “hayır!” diyen bir hukukla özdeşleştirmek, iktidarı her şeyden önce yasaklama gücü taşıyan bir şey olarak görmektir. Foucault, iktidarın etkili bir güç olarak geçerliliğini korumasını ve iktidarı kabul etmemizi sağlayan etkenin, aslında birtakım şeyler arasında dolaşıp birtakım şeyler üretmesi, zevk yaratması, bilgi oluşturması ve bizzat söylem üretmesi olduğunu ifade eder. “İktidarın işlevi, baskıdan başka bir şey olmayan negatif bir merciden ziyade, bütün toplumsal bünyenin içinden geçen üretken bir ağ olarak değerlendirilmesi gerekmektedir” (Foucault, 2005a: 69-70). Bu nedenle iktidarı sürekli dolaşımda olan ve zincir şeklinde işleyen bir mekanizma olarak analiz etmektedir. Bu analize göre, iktidar mekanizmalarıyla her zaman ve her yerde karşılaşmak mümkündür.

İktidar hiçbir zaman şurada ya da burada yerleşmez, hiçbir zaman birilerinin elinde değildir, hiçbir zaman bir tür varlık ya da mal gibi temellük edilmez. İktidar işler, iktidar bir ağ biçiminde işler ve bu ağda bireyler, yalnız dolaşıma girmekle kalmaz, aynı zamanda ona boyun eğmek ve onu uygulamak durumundadırlar. Bireyler her zaman iktidarın aracısıdır. İktidar bireyleri geçiş yolu olarak kullanır, ancak bireylere uygulanmaz. Birey iktidarın dışında ve karşısındaki şey değildir. Birey iktidarın bir etkisi ve aynı zamanda bir aracıdır: İktidar kurduğu birey üzerinden işler (Foucault, 2005a: 107).

“İktidar ilişkileri toplumsal şebekelerde, bireyler ya da gruplar arasında yaşanan ilişkilerin oluşturduğu toplumsal bağtımda kök salar.... İktidarın edimde bulunan öznenin dışında bir varoluşu yoktur” (Game, 1998: 73). Foucault’ya göre iktidar, devlet kurumuyla ya da her hangi bir kurumla sınırlanamaz. “İktidar toplumsal şebekenin

başından sonuna, bir çok yerin içinden geçen çok değerlikli bir güçtür. Bu ise toplumun her yerine yayılmış merkezsiz iktidardır” (Newman, 2006: 133). Foucault’nun analizinde iktidarın üretken bir yapısının olduğu görülmektedir. İktidar öznelere tarafından uygulanmayıp; tam tersine iktidar öznelere üretmektedir. Bu bakış açısı geleneksel olarak tanımlanan iktidar yapısının tersi şeklindedir. Geleneksel iktidarda, iktidarın kaynağı ve uygulayıcıları vardır ve bunlar belirlidir. Fakat Foucault’nun analizinde iktidar, bireyleri yaratmakta olup, iktidarın kaynağı belirsiz, merkezsizdir. Geleneksel anlamda iktidar, devletin bulunduğu bir odak olarak ele alınırken, Foucault, iktidarın merkezi olarak devlete odaklanmaz, ona göre iktidar şekilsizdir, başka bir ifadeyle belirli bir şekli ve yeri bulunmamaktadır.

İktidar her yerde hazır ve nazırdır; bu, her an, her noktada, bir noktayla başka nokta arasındaki her bağıntıda ürüyor olmasından kaynaklanır. İktidar, sürekli, tekrara dayalı, cansız, kendi kendini yeniden üreten her şeyiyle, tüm bu hareketliliklerden yola çıkarak beliren, bunların her birini destek alan ve geri dönerek onları sabitleştirmeye çalışan genel bir sonuçtur. İktidar bir kurum, bir yapı değildir; bazılarının baştan sahip olduğu belirli bir güç değil, belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır (Foucault, 2003b: 72).

Foucault’nun iktidar anlayışını şu şekilde özetlemek mümkündür: İlk olarak iktidar elde edilen, koparılan ya da paylaşılan, korunan ya da elden kaçırılan bir şey değildir. İktidar sayısız noktadan çıkarak, eşitsiz ve hareketli ilişkiler içinde işlemektedir. İktidar her yerdedir; her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yerde var olmaktadır. İktidar tüm toplumsal dokuya yayılmış bir durumdadır. Bu nedenle de iktidar ilişkilerinden arınmış, kurtarılmış bir bölgeden, söylemden, bireyden söz etmek mümkün değildir. İktidar ilişkileri, başka türlü ilişkilere, ekonomik süreçler, bilgi, cinsellik ilişkileri gibi, göre dışsallık konumunda değildir; onlara içkindir. Başka bir ifadeyle bağımsız bir iktidardan söz edilemez. Bir dizi hedef ve amaç olmaksızın işleyen bir iktidar yoktur.

Bir ilişkinin iktidar ilişkisi olabilmesi için her iki tarafın da sonuna kadar eylemde bulunabilecek durumda olması ve bu ilişkide tüm bir tepki, cevap alanının var olması gerekmektedir. Bu yüzden Foucault iktidarı, bireylerin ya da grupların davranışlarının yönlendirilme biçimi, yani bir “yönetim” sorunu olarak tanımlamaktadır. “İktidar, davranışları ve davranışların mümkün sonuçlarını yönlendirmekte, yalnızca özgür öznelere üzerinde ve yalnızca özgür oldukları sürece işlemektedir” (Foucault, 2005c: 20-21). Ona göre tahakkümün olduğu yerde iktidar ilişkisi olamaz. Özgürlük

iktidarın işleminin ön koşuludur, iktidarın olduğu her yerde bir direniş ya da direniş imkanı vardır. Bu anlayışın, Gramsci'nin “nerede iktidar varsa, orada ona karşı bir direnme vardır” düşüncesine benzerliği görülmektedir.

Foucault'nun toplumsal teorisinde, iktidar klasik metafizik incelemelerinde töze ayrılan ‘anonim’ yeri işgal etme eğilimindedir: Yeri, kimliği, sınırları yoktur, aynı anda hem her yerdedir hem de hiçbir yerde değildir. Bu her yerdeliği açısından teizmin Tanrı'sına benzer. Ama bu Tanrı'nın terine, baskın bir yönü, baskın bir kalkış noktası, baskın bir bitiş noktası yoktur. Aslında nüfuz edilemezliği açısından hepimizi ağna düşüren Doğulu bir metafizik güce benzer (Megill, 1998: 355-356).

Foucault iktidarın her toplumsal ilişkide üretildiğini ve dolayısıyla her yerde var olduğunu ifade etmektedir. Bu iktidar “her şeyden önce bir güç ilişkileri çokluğu; bu ilişkilerin içinde yer aldığı karmaşık bir stratejik durum; birbirlerinden aldıkları destek ya da onları birbirinden ayıran çelişkilerdir. İktidar tüm ilişkilerin her yerde ve her zaman var olan hareketliliğinin genel etkisidir” (Foucault, 2005a: 23). Kısacası işleyişinden bağımsız olarak kendiliğinden var olan, sahip olunabilen, paylaşılabilen, devredilebilen ve uygulanmayı bekleyen bir iktidar bulunmamaktadır.

Foucault, bu noktada mikro-iktidar biçimlerinden hareketle iktidar analizini ortaya koymaktadır. “Mikro iktidar” yaşamın her alanına yayılmıştır ve birey aldığı her kararda iktidar ilişkileriyle yüz yüzedir. İktidar bu açıdan günlük yaşantıdaki pratiklere gömülmüş durumdadır (Akal, 2005: 349). Foucault bu mikro-iktidar biçimlerinin nasıl şekillendiklerini ve hangi pratiklerle bireylerin gündelik yaşamlarına sızdıklarını ortaya çıkarmaktadır. Bunu yaparken de öncelikle iktidarın, söylem, bilgi, hakikat, özne ve bedenle olan yakın ilişkisini analiz etmektedir.

1. 2. 1. İktidar - Söylem İlişkisi

“Söylem” sözcüğünün İngilizce karşılığı “discourse” olup, “sözlü veya yazılı ders, vaaz, belli bir kişiye ya da topluluğa hitap eden konuşma, daha çok kişi arasında düşüncelerin belli bir dil yapısı içinde anlatımı” (Akşin, 2005: 9) anlamlarını taşımaktadır. Eagleton'a göre söylem, belli etkiler üretmek amacıyla, belli insanlar arasında dilin kullanımınıdır (Erdoğan ve Alemdar: 2002: 351). Foucault'da ise söylemin anlamı, ‘düzenlenmiş sosyal pratik’tir. Bu nedenle bilgiyi olduğu kadar gücü de/iktidarı da içermektedir. Bu açıdan bilgi bir iktidar/güç formudur. Ona göre belirli bir söylem

çerçevesinde cisimleşmiş kategoriler, yalnızca bilgiyi değil, aynı zamanda gücü de/iktidarı da yaratmaktadırlar (Hekman, 1999: 226). Foucault söylemin, teorik bir oluşum olduğu kadar düzenlenmiş bir toplumsal pratik olduğunu, bu nedenle bilgiyi olduğu kadar gücü de/iktidarı da içerdiğini, dolayısıyla belirli bir söylemin sınırları içinde somutlaşmış bulunan kategorilerin yalnızca bilgiyi değil, aynı zamanda gücü de/iktidarı da yarattığını ifade etmektedir (Urhan, 2000: 19). Ona göre söylemler, göstergelerden ibarettir; fakat şeyleri anlamaktan fazlasını yaparlar; nesnelere sistematik bir şekilde biçimlendiren pratiklerdir (Barrett, 2004: 180). Foucault'nun söylem analizinde, dilin ve diğer kodların anlamı ön plandadır. Esas olarak bu kodlar ve şifreler de güç ilişkileri üzerine odaklanmaktadır. Kodlar ve anlamları toplumun ve tarihin dışında bir yerde durmazlar. Daima zamanının tarihsel ve sosyal bağlamına, var olan güç ilişkilerine ve çatışmalarına bağlıdırlar (Erdoğan ve Alemdar: 2002: 351). Söylem nesnelere biçimlendirmekte kalmamakta, iktidar ilişkilerini üretmektedir. Ayrıca bu ilişkileri desteklemekte ve özgün bilgilerle sınırlandırmaktadır. Örneğin modern söylem, kendine özgün bir iktidar-bilgi ilişkileri üretmektedir. Bu açıdan söylem; bilgi, hakikat ve gücü düzenleyen bir sistemattir; bilgi, söylemlerin içinde yer almaktadır.

Foucault için üç tip söylem odağı bulunmaktadır: Kilise ve itiraf teknikleri; devlet biyo- politikası; okul (Akay, 2000: 30). İktidar baskı altına almaktan çok, biçim vermekte, şekillendirmekte; bu nedenle de insanların susması değil konuşması gerekmektedir. Böylece insanların dilinin altında yatanı çıkarmakta ve sonrasında bunları disiplin altında tutmaktadır. İktidar gerçekliği, nesne alanlarını ve hakikat ritüellerini üretmektedir.

Söylem pratikleri, kurumlarda, teknik süreçlerde ve genel davranış kalıplarında içkin olup, insanların kendilerini ve dünyayı anlamalarında kullandıkları teknolojileri üretmektedir. Foucault, belli bir tarihe ve varoluş koşullarına sahip olan söylem pratiklerinin nasıl bir bütün oluşturarak, toplumsalın anlamını belirlediğini araştırmakta ve bu noktada dört teknoloji olduğunu göstermektedir:

- 1- Nesnelere üretmemize, dönüştürmemize veya kullanmamıza imkan veren “üretim teknolojileri.”
- 2- İşaretleri, değerleri, simgeleri ya da anlamı kullanmamıza imkan veren “işaret-gösterge sistemleri teknolojileri.”

3- Bireylerin hareket tarzını belirleyen ve onları belirli sonlara ya da egemenliğe boyun eğdiren, özneyi nesneleştiren “iktidar teknolojileri.”

4- Bireylerin kendi bedenleri ve ruhları, düşünceleri, hareket tarzları ve var oluş biçimleri üzerinde, kendi imkanları ya da başkalarının yardımıyla bir dizi operasyon yapmalarını ve böylece belirli bir mutluluk, arınmışlık, bilgelik, kusursuzluk ya da ölümsüzlük haline ulaşmak üzere kendilerini dönüştürmelerini sağlayan “benlik teknolojileri” (Foucault, 1999a: 26-27).

Foucault’ya göre “birey” sözcüğü, iktidar ilişkilerinin, hükmetme tekniklerinin ve kendilik teknolojisinin iç içe geçtiği bir söylem alanında anlam kazanmaktadır (Tekelioğlu, 2005: 53). Bir başka ifadeyle “insan, bilgi ve değer zorunlu zemini değil, söylemsel pratiklerin bir kurgusudur” (Kumar, 1999: 156). Çünkü iktidar, bireyi söylemsel olarak kurmaktadır. Bunu yaparken de yukarıda belirtilen teknolojilerden yararlanmaktadır. Üretilen bu teknolojiler aracılığıyla birey dünyayı, yaşamını, çevresini, ilişkilerini algılayıp anlamlandırmakta ve bu şekilde düşüncelerini, değerlerini ve yaşam tarzını belirlemektedir. Böylece birey farkında olmadan iktidarın kontrolü altına girmektedir.

1. 2. 2. İktidar - Bilgi İlişkisi

Aydınlanma felsefesi doğru bilgiyi, iktidar ilişkilerinden bağımsız, nesnel bir çerçeveye yerleştirmektedir. Buna karşın Foucault bilgiyi, hem iktidarla ayakta duran söylemlere gereksinim duymasından dolayı, hem de bilginin kullanımının stratejik olması nedeniyle bir iktidar olgusu olarak ele almaktadır.

Bilgi söylemseldir çünkü hangi önermelerin kabul edilip, hangilerinin dışlanacağına sınırın çizilmiş olması gerekir. En genel düzeyde, dilde anlam söylemsellik sayesinde oluşur. Dil pratiklerini içeren iktidar yalnızca anlamın oluşma sürecinde değil, aynı zamanda oluşmuş söylemlerin toplumsal pratiklerde uygulanması sürecinde de kaçınılmaz olan bir boyuttur. Bilginin söylemsel formasyonlarla örtüşük olması, söylemsel formasyonların da yapısal bir iktidar ilişkisi içermesi, bilgiyi dolaylı da olsa iktidara bağlı kılar. Öte yandan da, insan bilimlerinde erişilmiş bilgilerin toplumsal ilişkilere uygulanmasında, yani pratiklerin ve eylemlerin denetlenmesinde de bilgi iktidarla buluşur. Bilginin hem olanaklılığında, hem de toplumsal dolaşıma sokulmasında iktidarla birlikte işleme zorunluluğu vardır (Deveci, 2005: 30).

Foucault'ya göre iktidar ve bilgi birbirlerini dolaylımsız bir tarzda içermektedir. Bilgi, iktidar ya da güç ilişkilerinin içerisinde yer almaktadır.

Güç kullanımına bilgi aygıtlarının üretimi eşlik eder veya denk düşer. Güç kullanımı bilgiyi gerektirir. Bilgi yansız ya da nesnel olmayıp, daha ziyade iktidar ilişkilerinin bir ürünüdür. Bilgi, kendi varlık ya da imkan koşullarının iktidar ilişkilerini içermesi anlamında, politiktir (West, 1998: 236).

Foucault iktidar ilişkilerinin daima bir bilgi alanı oluşturduğunu, bu bilginin de karşılığında iktidar ilişkilerini güçlendirdiğini ve iktidarın işleyişini mümkün kıldığını belirtmektedir. Bilimsel söylem olarak bilginin taşıdığı iddia ettiği hakikat, bu anlamda iktidarla döngüsel bir ilişki içindedir ve ikisi birlikte bir iktidar rejimi oluşturmaktadırlar (Foucault, 2005a: 23). Foucault'ya göre “iktidarın kullanılması sürekli olarak bilgi yaratır ve bilgi de hiç durmaksızın iktidarın sonuçlarını gerektirir” (Burke, 2001: 116) İktidarın oluşturulması ve kullanımı bilgiyi gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda iktidar bilgi üretmektedir. Bu nedenlerle iktidar ve bilgi birbirini içermektedir.

Bağlantılı bir bilgi alanı oluşturulmadan iktidar ilişkisinden söz edilemez. Aynı zamanda iktidar ilişkilerini var saymayan oluşturmayan bir bilgi ve bilgi alanı kurulamaz. Bilen özne bilinecek nesneyi ve bilme tarzlarını iktidar-bilgi düzleminde ifade eder. Çünkü siyasal beden, iktidar-bilgi ilişkisi ile bilgi nesnesi haline getirilerek tabi kılınmış ve işlenmesi mümkün olmuştur (Foucault, 2000: 65).

“Modern bilimlerin tarihinde, ilkin ‘yaşayan organizma’ ve daha sonra insan, bilgi nesnesi konumuna yerleşmiştir. Daha önce insan yalnızca bilgi öznesiydi.” Bu modern içkinlik hem doğa bilimlerinin hem de toplum (insan) bilimlerinin karakteristiğini oluşturmaktadır. Bu durum aynı zamanda araçsal aklın işleyişinde bir başlangıç noktasıdır. Bu yeni içkinlik, yeni iktidar ve tahakküm biçimlerinin uygulanmasını mümkün kılan akıl ve insan bilimlerinin gelişmesidir. Ayrıca iktidara meşruiyet kazandıran akıl ve bilimdir. İçkin söylem biçimleri, ikinci iktidar biçimleri haline gelmektedir (Lash, 1994: 54-55).

Yani, Klasik dönemde iktidar aşkın bir adli-söylemsel kerte, aşkın bir devlette ikamet eder. Modern dönemde ise egemenlik toplumsalın kendisinde ikamet eder ve iktidar içkin bir halde ‘toplumun kılcal damarları’nda dolaşıma girer; devlet artık üzerimizde değil, aramızdadır. Klasik iktidar delilerin, suçluların, fakirlerin ve boşta gezerlerin söylem ve yurttaşlıktan dışlanmaları yoluyla negatif olarak işler. Öte yandan, Modern iktidar pozitif olarak işler; bedenleri bireyleştirir, normalleştirir ve toplumsalın yeniden üretime dönük

çıkarları –hem ekonomik hem de askeri/demografik- doğrultusunda (yurttaşlığa *dahil etme* yoluyla) seferber eder (Lash, 1994: 55).

“Gerçekten insan bilimleri, yaşadıkça, konuştukça ve ürettikçe insanı konu alır” (Foucault, 1970: 351).

İnsan bilimleri, insanın doğasında ne olduğunun bir analizi değildir; fakat onun olumsuzluğunu, yaşayan, konuşan ve çalışan bir varlık olmaktan; yaşamın, çalışmanın özünün, yasalarının ne olduğunu ve neyi konuşmaya muktedir olduğunu bilen (veya bilmeye çalışan) bir varlık olmaya genişleten bir analizdir. İnsan bilimleri insanın gerçek varlığında olanağı bulan biyoloji, ekonomi ve filolojiyi ayıran (onları birbirine bağlamadan değil) mesafeyi işgal eder (Foucault, 1970: 353).

Akıl ve bilgi aracılığıyla modern iktidar bireyleri belirli kategorilere ve kimliklere ayırmaktadır. Aslında modern iktidar bu biçimde işlev görmektedir. Bu şekilde bireyler sınıflandırılmakta ve toplum içindeki yerleri belirlenmektedir. Bu ayırımın yapılmasında ise “bilgi” ve dolayısıyla bilimler kullanılmaktadır. Böylece bilgi yoluyla öznelliklerin bastırılmasına ve bireylere ceza verilmesine gerek kalmadan iktidar bireyler üzerinde şekillenmektedir. İktidar bireyleri birer bilgi nesnesi olarak kodlamaktadır. Bu şekilde de bireyler üzerinde baskı kullanımına gerek kalmadan bir iktidar oluşturmaktadır.

1. 2. 3. İktidar - Hakikat İlişkisi

Foucault’da bizi ilgilendiren dünya bir olgu değil; zayıf bir gözlemler toplamı temelinde kurduğumuz bir tahmin, hatta masaldır. Bu dünya bir akış sürecidir, sürekli oluşum halindedir, anlaşılmaz ve aldattıcıdır. Anlam ve değerler bu akışa yorumlar yoluyla dahil edilmektedirler. Yorumlarsa yaşam içinde, güç istencinde ve gücümüzü artırmak için varlığımızı sürdürmemizi sağlayan ve belli perspektiflerden yapılan değer yüklemelerdir. Bu açıdan hakikat yoruma bağlı ve birden çok olmaktadır.

Aslında tüm bilgi aygıtı eşyaya hakim olmaya yönelik bir soyutlama ve basitleştirme aygıtıdır. Sonuç olarak hakikat bizim dışımızda bulunacak ya da keşfedilecek bir şey değil; yaratılması gereken ve bir süreci, daha doğrusu sonu olmayan bir ele geçirme istencini adlandıran bir şey, güç istencinin bir adı olarak karşımıza çıkmaktadır (Foucault, 2005a: 20)

Kısacası Foucault hakikatin üretilen bir şey olduğunu ifade etmektedir. “Hakikat aslında keşfedilmiş olmayıp, üretilmiş, kurgulanmış, bir “hakikat”tir. Bilgi olarak böyle

bir hakikat, sadece belirli bir söylem içinde var olmakta, iktidar ve güçle çepeçevre sarılı bulunmaktadır” (Spargo, 2000: 15). Hakikat üretimleri iktidardan ve iktidar mekanizmalarından ayrı değildir; çünkü bu iktidar mekanizmaları bu hakikat üretimlerini mümkün kılmakta, bunlara yol açmaktadır. Ayrıca bu hakikat üretimlerinin kendinde, bireyleri bağlayan, birleştiren iktidar etkileri görülmektedir.

İnsanların varlık, davranış ya da eylem biçimleri, tarihin belirli alanlarında sorun olarak kabul edilmekte ve bu nedenle bazı söylemsel pratikler ile söylemsel olmayan pratiklerin nesnesi haline getirilmektedir. Bu noktada da Foucault'nun “hakikat oyunları” adını verdiği sistemlere dahil edilmektedir. Hakikatin üretilen bir şey olmasının anlamı, hakikatin belli insan deneyimleri olarak yeniden kurulması ve sınıflandırılmasıdır (Foucault, 2005b: 15). Bu nedenle de insanların bu hakikatlere inanması, bu deneyimlerin öznesi olmayı kabullenmeleri anlamına gelmektedir. Böylece insanlar öznesi haline geldikleri deneyimlerin içinde bulunduğu bilimsel, ahlaki, hukuksal, siyasi normlara göre hareket etmektedirler. Bu normları üreten o dönemin hakikat anlayışıdır. Hakikatin de iktidar mekanizmalarıyla sarılı olduğu göz önüne alındığında, iktidarın bireylerin deneyimlerini ve dolayısıyla benliklerini oluşturduğu sonucu çıkmaktadır.

1. 2. 4. İktidar - Özne İlişkisi

İnsanın içinde bulunduğu durumların çoğunun, doğal olgular olduğuna inansa da, aslında kendisinin ‘tarihin ürünü’ olduğunu ifaden Foucault’cu analizde, hem bireyler hem de gruplar kendi üzerlerinde çok az denetime sahiptirler ya da hiçbir denetime sahip değildirler (Nehamas, 2002: 307). Ona göre insani doğamız, kim olduğumuza ilişkin kamusal tanımlar vermek üzere seçtiğimiz biçimlerin toplamıdır. Başka bir deyişle insan doğası diye bir şey yoktur (Hutton, 1999: 112). Foucault'nun insani varlıkları dünyanın içinde var olan aktif bedenlerdir ve bu tarzda dünyada olmak, bütünüyle ve kaçınılmaz bir şekilde başka güçlerin etkisine ve dönüştürmesine, Foucault'nun belirttiği gibi bütünüyle tarih tarafından damgalanmış olmaya açık olmak demektir (Falzon, 2001: 69). Bu açıdan özne, söyleme kaynaklık eden ve söylemin birliğini sağlayan, yani söylemi mümkün kılan bir merci değildir. Tersine özgül bir söylemsel oluşuma yayılmış farklı konumlardan oluşan ve bütünlük göstermeyen bir kategoridir.

Özne, “bilginin koşulu olarak değil, bilgiyi oluşturan söylem, öznel deneyin kurulduğu tarihsel pratiklerden biridir” (Keskin, 2005: 19) Bireyler ve gruplar geniş bir ağın parçası durumundadırlar. Foucault, bireylerin fail ve model bile olmadığını, sadece kendi tarihlerinin yaratıları olduğunu öne sürmektedir. Ona göre, öznenin kendisi tarihsel güçlerin ürünüdür ve farklı koşullar farklı türde öznel üretmektedirler.

Foucault’ya göre öznel, iktidar tarafından şekillenen, toplumsal ilişkiler içerisinde oluşturulmaktadır.

Bu nedenle, bireylerin oluşumunda iktidar anahtar bir unsurdur. Bireyler iki anlamda boyun eğmektedirler; toplumsal alandaki karmaşık, çoğul ve değişen iktidar ilişkilerine *boyun eğerler* ve aynı zamanda bu ilişkilerde ve bu ilişkiler aracılığıyla *bir özne* konumu alırlar. Başka bir ifadeyle Foucault’ya göre iktidar, bireysel öznelğin olanağının bir koşulu konumunda yer almaktadır (Allen, 2002: 135).

Foucault’da iktidar açısından önemli olan; “öznenin hangi koşullarda ve hangi biçimlerde söylemin düzeninde ortaya çıktığıdır” (Foucault, 1977: 137).

Foucault’ya göre genellikle “ben” diye nitelendirdiğimiz şey, aslında toplumsal düzlemde kurgulanmış bir fiksiyon –yapıntı, kurmaca- dur; bilgi kompartımanlarıyla ve bilgiyle bağlantılandırılmış özgün söylemlerin ürünüdür. Ona göre bireysellik ve özerklik duygusu doğal bir olgunun kavranışı değildir, bizatihi toplumsal bir kurgulanıştır (Spargo, 2000: 51). Örneğin kullanılan kelimeler, sahip olunan fikirler toplumun gerçeklik kurgusuna bağlıdır. Foucault’da özne, sistemler içerisinde oluşturulur ve bu bakımdan özne ile toplumsal arasında bir ayrım yoktur (Game, 1998: 65). Toplum, onaylama ve paylaşımın öteki adıdır; aynı zamanda onaylanmış olanı ve paylaşılana yüceltilmiş hale getiren güçtür. Bu açıdan “bütün toplumlar anlam fabrikalarıdır. Aslında daha da fazlasıdır; anlamlı hayatın fidelikleridir” (Bauman, 2005: 10). “Anlamlın, iktidarın ya da eylemin kaynağı özne değildir. Özne iktidarın el koyduğu bir bilinçle donatılmaktadır ve insan varlıklar söylemler aracılığıyla öznel olarak üretilmektedir” (Game, 1998: 67) Kısacası iktidar özneyi üretmektedir. Örneğin, Foucault’ya göre, homoseksüelliğin bastırıldığını ve kişinin homoseksüel olduğunu söyleyerek iktidara karşı gelmesinin bir anlamı yoktur, çünkü birey bunu yaparak kendisini iktidarın yarattığı bir öznelğe bağlamakta ve iktidarın elinde oyuncak olmaktadır. Foucault bu iktidar biçimine ‘özneleştirme’ demektedir (Newman, 2006: 147).

Foucault, modern dönemde özne sözcüğünün iki anlamı olduğunu açıklamaktadır: “Birine kontrol ve bağımlılık yoluyla bağlı olma ve kendi kimliğiyle bir bilinç ya da ben bilgisi sayesinde kurulan bağlar. Her iki anlamda da özne, boyun eğdiren ve boyunduruk altına alan bir iktidar şeklinin yansıması durumundadır” (West, 1998: 235). “Bir zamanlar, kendisi de diğerleri arasında bir varlık olan insan, şimdi nesnelere arasında bir öznedir... İnsan, kendi bilgisinin öznesi ve nesnesi olup çıkmaktadır” (West, 1998: 234). Böylece modern iktidar görünüşte özgür fakat gerçekte bağımlı bireyler üretmektedir. Bu çok titizlikle işleyen bir iktidarın sonucudur. Modern iktidar böyle bir yapılanmayla, masrafa girmeden kendine bağımlı bireylerini yaratmaktadır. Bu işlemler yukarıdan bir baskıyla, indirgemeye ya da fiziksel güç kullanılarak oluşturulmamaktadır. İkna ve manipüle etme, semboller ve ritüeller yoluyla bir normleştirme süreciyle gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle de modern dönemde bir öznenin ve özneliğin var olduğundan söz etmek imkansızdır. Artık özne ve toplum aynı şeydir, öznel olan aynı zamanda toplumsaldır.

1. 2. 5. İktidar - Beden İlişkisi

Foucault, insan bedenini temel olarak, toplumsal süreçlerin edilgen bir alıcısı ve bilgi/iktidarın ürünü olarak ele almaktadır. Foucault’ya göre beden, biyolojik var oluşunun ötesinde, güç ilişkilerinin merkezinde bulunmaktadır. İktidarın güç ilişkileri yoluyla bedenin üstünde, çevresinde ve beraberinde bir ruh üretilmektedir. Beden bir gerçekliğe sahip olup, aynı zamanda siyasi anatominin bir aracı ve yansımasıdır (Işık, 1998: 108). “Sistemler zorunlu olarak öznenin önce var olurlar; fakat etkileri ancak bedende ve beden aracılığıyla gerçekleşir” (Game, 1998: 74). Beden, büyük ve farklı rejimler tarafından kalıba sokulmaktadır. İktidar bireylerin en küçük alanlarına kadar ulaşmakta ve bedenleriyle temas geçmektedir. Bireylerin davranışlarının ve eylemlerinin içine sızarak, onların günlük yaşama pratiklerini ve yönelimlerini düzenleyerek, bedenleri, başka bir ifadeyle yaşamlarını kontrol etmekte, düzenlemekte ve yönlendirmektedir (Hancock, 2000: 2).

İktidar fiziği; bedene el konulması, gözetim tekniklerinin sayesinde, optik ve mekanik yasalarına göre, koskoca bir mekanlar, perdeler, devreler oyununa göre ve en azından ilke olarak aşırılığa, güce, şiddete başvurmadan icra edilmektedir. İktidar görünüşte ne kadar az bedensel ise, o kadar bilgince fizik olmaktadır (Foucault, 2000: 265).

Kısacası iktidar bedende ve beden aracılığıyla iş görmektedir; iktidarın üretken etkileri bedensel olmaktadır. Belli bedenler; belli özneler, belli jestler, belli söylemler, belli bilgiler, belli arzular, belli cinsellikler olarak tanımlanmakta ve oluşturulmaktadır. Bu açıdan bireylerin bedenleri iktidarın birer aracı konumuna gelmektedirler.

1. 2. 5. 1. Michel Foucault'nun Biyo-İktidar Kavramı

Biyo-iktidar kavramı, adında da görüldüğü gibi iki kavramın birleşiminden ortaya çıkmaktadır; “biyoloji ve iktidar.” Bu birleşimle ortaya çıkan yeni kavram ise biyolojik olanın yani insan bedeninin iktidar tarafından dönüştürülmesini ifade etmektedir. Foucault bu kavramla, modern dönemde biyolojik olanın nasıl iktidarın bir parçası haline geldiğini ve bunu gerçekleştiren iktidar mekanizmalarının neler olduğunu, nasıl işlediklerini ortaya koymaktadır.

Foucault modern iktidar rejiminin eski rejimden -Ancient Regime, Fransız Devrimi öncesi monarşik dönem, Cumhuriyet öncesi-, ayırt edici özelliğini biyo-iktidar -dirilerin yönetimi- kavramıyla açıklamaktadır. Eski rejimde iktidarını, öldürerek veya damgalayarak gerçekleştiren kralın yerini, modern dönemde biyo-iktidar almaktadır. Monarşik yapıda iktidar, kralın bedeni ile somutlaşmakta ve egemen bedenin diğeri üzerinde gerçekleştirdiği faaliyetlerle kendini ortaya koymaktadır. Buna karşın Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan Cumhuriyetin bir bedeni ve somutluğu yoktur. Bu temel farktan ötürü iktidar da, “kendini gizleyerek, tek bir bedende merkezleşerek değil, toplumsal bünyenin tüm boyutlarına yayılıp nüfuz ederek bir anlamda toplumsal bedene dönüşmektedir. İktidar artık krallar gibi öldürerek insanları yönetmek yerine onları canlı tutarak yönetmektedir” (Akay, 2000: 118). Can almakla sergilenen iktidar ile yaşamı besleyerek uygulanan iktidar arasındaki bu fark, modernlik öncesiyle modernlik arasındaki sınıra da işaret etmektedir. Bu açıdan modernlik biyo-iktidarın doğuşuyla birlikte şekillenmektedir. Foucault *Hapishane'nin Doğuşu*'nda ve *Cinselliğin Tarihi*'nde biyo-iktidar kavramıyla tarihsel olarak modernitenin, bireyin bedeni üzerinde nasıl denetim kurduğunu ortaya koymaktadır.

Modern toplumda gerçek iktidar uygulamasını maddi, fiziksel ve bedensel olarak niteleyen Foucault, bu nedenle de biyo-iktidarı, bu toplumunun büyük

buluşlarından biri olarak ifade etmektedir. Biyo-iktidar kapitalizmin gelişmesinde vazgeçilmez bir unsurdur, çünkü kapitalizm bedenün üretim sürecine denetimli bir şekilde girmesini ve nüfusun ekonomik süreçlere uygun kılınmasını gerektirmektedir. “Bedenün sahip olduğu güçlerin emek gücüne dönüştürülmesi ve üretim gücü olarak kullanılması; aynı zamanda itaatkâr ve uysal kılınması gereklidir” (Foucault, 2005c: 16-17). Foucault *Cinselliğin Tarihi* adlı kitabında şu örneği vermektedir:

XIX. yüzyılın ilk yarısında proletaryanın da bir bedene ve cinselliğe sahip olması, sağlığının, cinselliğinin ve üremesinin sorun teşkil etmesi için çatışmaların çıkması; bir arada yaşama, mikrop bulaştırma, ekonomik gerekliliklerin belirmesi; iş gücü gerektiren ağır sanayinin gelişmesi, nüfus akışlarını denetleme ve demografik düzenlemeler, nedeniyle proletaryanın cinselliğinin ve bedeninin gözetim altında tutacak bir denetim teknolojisinin kurulmasını; okul, konut siyaseti, kamu sağlığı, yardım ve sigorta kurumları, tıbbileştirme gerektirmektedir (Foucault, 2003b: 95).

Bu projelerin uygulanmasıyla birlikte proletarya burjuvazinin beden politikasının içersine yerleştirilmektedir. Bir başka ifadeyle burjuvazi, proletaryanın hem bedenini hem de nüfusunu düzenlemekte ve kontrol altında tutmaktadır.

Bu dönemde insan bedeni güç araçları, iktidar mekaniği içersine sokulmakta, aynı zamanda da beden parçalara ayrılmakta ve böylece bedenün yeniden üretimi gerçekleştirilmektedir. Bu durumla birlikte bir iktidar aracı olan “siyasal anatomi” de doğmaktadır. Siyasal anatomi, temel olarak insanların, hıza ve etkinliğe uygun bir şekilde ortaya konulan tekniklere göre hareket etmelerini sağlamak için bedenlerine nasıl el konulduğunu ya da konulabileceğini ifade etmektedir (Foucault, 1979: 138). “Siyasal anatomi bedenün iktidarını çözmektedir; onu bir yandan artırmak istediği bir yatkınlık, bir kapasite haline getirmekte, öte yandan bunların sonucunda ortaya çıkacak enerjiyi, gücü tersine döndürmekte, onu bağımlılık ilişkisinin içine sokmaktadır” (Foucault, 2000: 211). Bu açıdan kullandığı teknikler negatif ve sınırlayıcı değildir ve bedensel şiddeti dışlar; çünkü bireyin biyolojik yaşamı ve onun sahip olduğu güçleri sınırlamak ve en uç noktada yok etmek yerine daha da güçlendirmek, en iyi şekilde kullanmak, örgütlemek ve denetlemek zorundadır. “XVIII. yüzyıldan itibaren artık yaşam bir iktidar nesnesi haline geldi. Yaşam ve beden. Eskiden sadece tebaa vardı, malları hatta hayatları ellerinden alınabilen hukuksal tebaa vardı. Şimdi ise bedenler ve nüfuslar var” (Foucault, 2005c: 152-153). Başka bir ifadeyle insan yaşamı, siyasi

tekniklerin alanına girmiş bulunmaktadır. Biyolojik olan siyasal alanda karşılığını bulmakta ve bilginin denetimine ve iktidarın müdahale alanına kaymaktadır.

Foucault'ya göre biyo-iktidar kendine bir alet olarak bireyi almakta ve aynı zamanda da onu nesneleştirmektedir. Böylece normlara uygun bireyler ortaya çıkarılmakta, bireyleşen ve normlara sokulan uysal bedenler yaratılmaktadır (Megill, 1998: 358). Bu anlamda Foucault'ya göre, "iktidar teknikleri ve söylemler" normalleştirme toplumu adını verdiği ilişkiyi açıklamaktadır (Foucault, 1980: 107). "Modern beden mükemmelliği, ölçülülük ve ılımlılık, dinginlik/sükunet ve istikrar ilkesince yönlendirilen Rönesans tipi armoni gibi tasarlanmaktadır" (Bauman, 2001: 162). Modern beden sıkı bir şekilde yönetilmektedir; akılcıca manipüle edilen çevre güçleri tarafından biçimlendirilmekte ve kurallı hareket ettirilmektedir. Bu şekilde aslında iki iktidar teknolojisi birbirini tamamlamaktadır. Bir taraftan disiplin yöntemiyle beden uysal ve yararlı kılınmakta, diğer taraftan da yaşam üzerine odaklanmayla nüfusun denetimi sağlanmaktadır. Kısacası bu yöntemler biyo-iktidar denilen genel iktidar tekniğinde birleşmektedir. Biyo-iktidar yaşama tam anlamıyla hükmeden bir iktidar biçimidir ve yaşamların hesaplanmış bir yönetimini amaçlamaktadır.

Geliştirilen yeni teknolojiler aracılığıyla bireyler göz altında tutularak, onların birbirlerini kontrol etmeleri sağlanmaktadır. Bu açıdan bedenin kontrolü, iktidarın görüş optiğine girmektedir. Ayrıca bu oluşumda "iktidar bireyi, nesne olarak nesneleştirirken, biyo-iktidar toplumsal oluşumunda, öznenin kendisi özne olarak nesneleştirilmektedir" (Akay, 2000: 118). Biyo-iktidar üretken, yaşamı desteklemeye ve yaşamın sağladığı güçleri artırmaya yöneliktir, başka bir ifadeyle pozitif özellikler taşımaktadır. İktidar bedenler üzerinde baskıcı bir güç olmaktan çok üretken bir güç olmaya doğru gitmektedir. Bu teknolojiler temel olarak insanların yaşamları üzerindeki müdahale hakkından ortaya çıkmaktadır. Yaşam ve dolayısıyla da insan bedeni, tekil beden ve nüfus olarak bu yeni iktidar biçiminde, iktidarın bir nesnesi haline gelmektedir.

Biyo-iktidar yaşama iki ana biçimde müdahale etmektedir: İnsan bedenine bir makine olarak yaklaşan biçimi "disiplinci" bir iktidardır. Foucault 'nun "bedenin anatoma-politiği" olarak adlandırdığı bu biçimin amacı, insan bedenini disipline etmek, yeteneklerini geliştirmek, daha verimli ve uysal kılmak, ekonomik denetim sistemleriyle bütünleştirmektir. "Nüfusun biyo-politiği" olarak adlandırdığı ikinci biçimi ise, bedene

bir doğal tür olarak yaklaşır ve nüfusu düzenleyici bir denetim getirmektedir (Foucault, 2005c: 16-17). Canlı varlığın mekaniğinin etkisinde olan ve biyolojik süreçlerin dayanağını oluşturan bedeni merkez almaktadır; bollaşma, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşama süresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşullar önem kazanmaktadır (Foucault, 2003b: 102-103). Bunların yapılabilmesi için de bir dizi müdahale ve düzenleyici denetim yolu kullanılmaktadır.

Bu iki yapıda da söz konusu olan gücün, kudretin, sağlığın ve yaşamın sonsuz ölçüde genişlemesi ve genişletilmesi projesidir. Bedenin değer kazanması burjuva hegemonyasının büyüme ve yerleşme süreciyle ilgilidir. XVIII. yüzyıl sonunda bol miktarda yayımlanan, sağlığa uygunluk, uzun yaşam sanatı, sağlıklı çocuk yapma ve çocukların yaşamalarını sağlama, insan soyunun devamını geliştirme yöntemleri bu duruma tanıklık eder. Burjuvazinin ilk işi bir beden ve cinsellik edinmek ve kendisine güç, ölümsüzlük ve bir cinsellik tertibatı düzenleme yoluyla bu bedenin yüzyıl boyunca çoğalmasını sağlamak olmuştur. Burjuvazi soyluların mavi kanını sağlam bir organizma ve sağlıklı bir cinselliğe çevirmiştir (Foucault, 2003b: 94-95).

Foucault'ya (1994: 25) göre, bedenin denetim altına alınması ve beden bilinci, bedenin iktidarca ele geçirilmesi ve boyun eğmesiyle mümkün olmaktadır. Jimnastik, askeri talimler, kas geliştirme, çıplaklık, güzel bedenlere övgüler söylenmesi, tüm bunlar, iktidarın sağlıklı bedenler üzerinde, çocukların ya da askerlerin bedenleri üzerinde yürüttüğü aralıksız ve titiz çalışma sonucu, bireysel bedenin arzulanır bulunmasını hedefleyen bir çizgi üzerinde yer almaktadır. İktidar, bireylerin bedenlerine erişmiş, hal ve tavırlarına, söylemlerine, eğitim ve öğrenimlerine, gündelik yaşamlarına kadar sinmiştir. Böylece de yaşamlarını her alanda yönlendirmektedir.

Foucault biyo-iktidar kavramıyla, özellikle nüfus olarak ortaya çıkan bir canlılar topluluğuna özgü görünümünün; sağlık, sağlığı koruma, doğum, uzun yaşam, ırklar gibi, hükümet uygulamalarının karşısına çıkardığı sorunların nasıl akıllaştırılmaya çalışıldığını analiz etmektedir. Foucault'ya göre nüfus sorunu çok önemlidir. Nüfusun kalabalık ve etkin olmasıyla devlet daha güçlü hale gelmektedir. Bu açıdan sağlık, sağlığın korunması ve doğum oranı büyük önem taşımaktadır (Foucault, 1992: 109-110). “Modern devletler ve kurumlar, nüfusların uzam ve zaman içinde çok titiz bir biçimde kontrol edilmesine bağlıdırlar” (Sarup, 1995: 26). Modern devletlerde nüfus ve nüfus düzenini sağlayan mekanizmalar oldukça önemsenmekte, Ortaçağdaki toprak devletinden, nüfus devletine doğru bir geçiş gözlenmektedir. İstatistikçiler ve ekonomistler tarafından toplanan nüfusun bilgisi, güç bilgisinin bir biçimi, sosyal güç

istencinin bir ifadesidir (Macey, 2005: 117). Hükümetler sağlık hizmetleri, iskan, şehir planlamacılığı, sosyal hizmetler gibi alanlarda denetim sağlamaktadır. Çünkü bireyler ve nüfus hakkındaki tüm bilgiler ellerinde bulunmaktadır. Bu şekilde toplumun hemen hemen her tabakasını kontrol edebilmekte ve yaşamlarını istenilen şekilde düzenlemektedirler.

Beden ve bedeninin nitelikleriyle ilgili olarak üretilen bilgi ve bunun toplumda bir düzene hizmet etmesi, Foucault'nun modern toplumda hakim olan "polis" kavrayışında ortaya konulmaktadır. Polis, bedeninin düzenlenmesi yoluyla bütün toplumsal düzenin oluşturulmasını ifade etmektedir. Polis, yargı sistemi, ordu ve maliyeyle birlikte devleti yönlendiren bir idare gibi görünmektedir. Oysa onların dışındaki her şeyi de kapsamaktadır. "Polis'in kolları insanların bütün durumlarına, yaptıkları ya da giriştikleri her şeye uzanır. Polis'in alanı adaleti, maliyeyi ve orduyu kapsar. Polisin ilgilendiği canlı, etkin, üretken insandır." Foucault, Turquet'nin bu noktada çarpıcı bir ifadesini kullanmaktadır: "Polisin gerçek nesnesi insandır... Polis siteye güzellik, biçim ve görkemlilik kazandıran her şeyle ilgilenir. Polisin rolü, insanlara daha güzel bir yaşam sunmak ve böylece devleti daha da güçlendirmektir" (Foucault, 2005c: 49-50). Foucault, bunu yapmanın yolunun, bireylerin ortak faaliyetlerinin denetlenmesinden geçtiğini ifade etmektedir. Ona göre XVIII. yüzyılın sonunda polisin hakiki nesnesi nüfus olmakta ve bu nedenle de denetim alanı daha da genişlemektedir.

Foucault, yönetimin nihai amacını şu şekilde tanımlamaktadır; "nüfusun refahı, nüfusun koşullarının iyileştirilmesi, zenginliğinin, yaşam süresinin, sağlığının vb. artmasıdır. Nüfus ihtiyaçların, özlemlerin öznesidir, ama aynı zamanda yönetimin elinde bir nesne durumundadır" (Foucault, 2005a: 282). Çünkü XVIII. yüzyılda Avrupa'da büyük demografik yükselişler yaşanmış ve beraberinde bu yükselişi eşgüdümleme ve üretim aygıtıyla bütünleştirme zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle de nüfus yalnızca sorun olarak değil, aynı zamanda bir gözetleme, analiz, müdahale, iç değişikliğine uğratılma vb. nesnesi olarak algılanmaya başlanmaktadır (Stauth ve Turner, 1997: 260). Böylece halk ve onun bedeni, tanınması ve kontrol edilmesi gerekli, üzerinde uğraşılacak ve gelişiminin ayarlanabileceği bir nesne haline gelmektedir (Akay, 2000: 111). Doğum yüzdesi, evlenme yaşı, meşru-gayri meşru doğumlar, cinsel ilişkilerin etkinliği ve sıklığı, kısır ve doğurgan kılma şekilleri, doğum kontrol pratikleri artık birer çözümleme konusudur. Örneğin XVII. Yüzyıl sonunda çok

sayıda yayımlanan hijyen, uzun yaşama sanatı, sağlıklı çocuk yapma ve çocukların yaşamlarını sağlama, insan soyunun devamını geliştirme yöntemlerine ilişkin kitaplar buna tanıklık etmektedir (Foucault, 2003b: 94). Ayrıca toplum mühendisleri insan mutluluğunun standardı olarak ahlakın yerine sağlığı geçirmektedirler (Sennett, 2002: 230). Önemli olan bireyin sağlıklı olmasıdır. Çünkü ancak sağlıklı beden bir iş gücü haline gelebilir. Sağlıklı bir bedenin oluşturulması ise bilimsel bilgiyi gerekli kılmaktadır.

İktidar-bilgi ilişkisi biyo-iktidar içinde önemli bir konuma sahip bulunmaktadır. Biyoloji, psikoloji, tıp ve demografi gibi beşeri bilimler toplumsal bilgi ve yönetsel güçlerin bir nesnesi olarak “itiraf” edilen bedene el koymaktadırlar (Merguier, 1986: 160). İktidar ve bilgi yöntemleri, bu şekilde hayat süreçlerinin sorumluluğunu üstlenmektedirler. Aynı zamanda bu süreçleri denetlemekte ve dönüştürmektedirler. Biyo-iktidar, “yaşam ve yaşam mekanizmalarını açık hesaplar alanına sokan ve bilgi iktidarını insan yaşamının dönüşümünün bir faaline dönüştüren olaydır” (Bernauer, 2005: 246). Kısacası modern devlette gelişen biyoloji ve demografi bilimiyle birlikte nüfusun düzenlenmesi; doğum oranları, cinsiyet, sağlıklı nesil gibi faktörler en önemli sorunları oluşturmaktadır. Bu sorunların ele alınmasında özellikle bilimsel bilgidен yararlanılmaktadır. Bilimsel bilginin nesnel ölçütler sunması ve insanlar için daha inandırıcı hale gelmesi ile de istenilen denetim daha kolay bir şekilde sağlanmaktadır. Bedeni sürekli olarak düzene sokucu ve düzeltici faaliyetler ise disiplin teknikleri aracılığıyla yürütülmektedir. Gelişen disiplin teknikleriyle de disipliner bir iktidar mekanizması ortaya çıkmaktadır.

“Modern toplumlarda biyo-politiğin yükselişi, XIX. ve XX. yüzyıllarda ırkçı teorilerin yayılımıyla birleştirilmektedir” (West, 1998: 239). Biyoloji ve tıp alanındaki bilimsel çalışmalar çerçevesinde ırkçılık teorileri formüle edilmekte, çocukların, kadınların ve sapkınların cinsellikleri kategorilere ayrılmakta, sıkı bir demografi bilimi işlemekte, her türlü nüfus istatistiği tutulmakta ve de devlet bu biyo-politik sayesinde üreme yaşamına doğrudan müdahalede bulunmaktadır. Biyo-politik söylemde biyolojik süreçlere özgü rastlantıların denetimi, Nazi Almanya’sında rejimin, ırkçı politikaların doğrudan hedefi durumuna gelmektedir.

1. 2. 5. 2. Disipliner İktidar: Pasifleştirilmiş Beden

Biyo-iktidarın yükselişiyle birlikte tekil bedenler ve nüfus üzerinde belirleyici bir denetim süreci işlerlik kazanmaktadır. Bu süreçte iktidar, disipline başvurmaktadır. Ayrıca yeni disiplin anlayışı ve teknikleri de geliştirilmektedir. Biyo-iktidarın varlığı ve uygulanan yöntemler de disipliner iktidarın zemini oluşturmaktadır. Foucault disiplinleri en genel düzeyde “insani çoğullukları düzenlemeyi sağlama bağlayan teknikler” olarak tanımlamaktadır (Best ve Kellner, 1998: 70). Daha ayrıntılı olarak da şu tanımları yapmaktadır:

Disiplin toplumsal gövdedeki en ufak unsurlara varıncaya kadar denetleyebilmeyi sağlayan, toplumsal atomlara, yani bireylere ulaşmayı sağlayan iktidar mekanizmasıdır. İktidarın bireyselleştirme teknikleridir. Birini gözetleme, davranışını, tavrını, becerilerini denetleme, performansını pekiştirme, yeteneklerini artırma gibi (Foucault, 2005c: 150). Disiplin ne bir kurumla, ne de bir aygıtla özdeşleşebilir; o bir iktidar tipi, iktidarı icra etmenin bir tarzı olup, koskoca bir aletler, teknikler, usuller, uygulama düzeyleri, hedefler bütünü içermektedir; o bir iktidar fiziği veya anatomisidir, o bir teknolojidir (Foucault, 2000: 316).

Foucault, XVII. ve XVIII. yüzyıllardan itibaren, iktidarın üretkenliğinde elle tutulur bir teknolojik gelişme olduğunu belirtmektedir. Ona göre hiçbir biçimde hükümlerle açıklanamayacak bu yeni iktidar biçimi, modern toplumunun büyük icatlarından biridir. Aynı zamanda bu disiplinsel bilginin ve ona karşılık gelen toplum türünün yerleşmesindeki temel araçlardan biri olmaktadır. Foucault’ya göre, bu disipliner iktidar, geçmişteki hükümlerle yabancı bir iktidar türüdür (Foucault, 2005a: 114). Bu iktidar normalleştirme gerektirdiği disiplin ve uysallığın insanlar tarafından benimsenip içselleştirilmesine ve gönüllü olarak uygulanmasına bağlı bulunmaktadır. Bu iktidarın uysallaştırma ve verimli hale getirme yöntemi ise şiddet ve bedensel zorlamaya değil, insanlara belli öznellik biçimleri verilmesine dayanmaktadır (Foucault, 2005b: 14). Örneğin yeni bir çalışma ahlakı ortaya çıkmaktadır. “Kapatma evlerinin bastırıcı işlevi yeni bir kullanımla birleşir: Kapatılmış kimse çalışmak zorundadır. Ortaçağ’da kibirlik büyük günah, XVII. yüzyıla geldiğindeyse günahın adı artık tembellik olmuştur” (Sarup, 1995: 77). Böylece disiplin, modern dönemin başlangıcında, üretimde emek gücünün yararlı hale getirilmesini ve büyük bir üretim artışını da mümkün kılmaktadır (Falzon, 2001: 76). Görüldüğü gibi disipliner iktidar ekonomik bir rasyonelleştirme işlemi devreye

sokmaktadır. Bunu da bedene zor kullanarak değil, bedenleri dönüştürerek yapmaktadır. Bedenleri uysal hale getirmekte ve toplumsal denetim biçiminin gereksinim duyduğu iş gücünü elde etmektedir. Böylece iktidar çok fazla emek harcamadan ve daha ekonomik bir şekilde bedenleri disiplin altında tutmayı başarmaktadır.

Foucault, disipliner iktidarın başlıca işlevinin “terbiye etmek” olduğunu ifade etmektedir. “Kendine tabi kılınmış olanları ayırmakta, çözümlenmekte, farklılaştırmakta, bu ayrıştırma süreçlerini gerekli ve yeterli tekilliklere kadar götürmektedir. Disiplin birey imal etmektedir” (Foucault, 2000: 255). Buradaki amaç ise bedeni daha fazla yararlı hale getirmek, daha fazla itaatkar kılmaktır. Bu açıdan disipliner iktidar, öncelikle bedeni hedeflemektedir; amacı itaatkar bedenler yaratmaktır. “Disiplin, bireyin beden ve ruhunun içine işleyen, bireyin hayat ve zamanını, iş gücüne dönüştüren bir güçtür” (West, 1998: 241). Bedenlerin hareketi üzerine tekrarlamalı bir ritim empoze edilmektedir. Böylece davranışlar, sebeplerinden bağımsız hale getirilmekte ve insanların iradeleri devre dışı bırakılmaktadır (Bauman, 1996: 60). Disiplin aracılığıyla davranışlar, tüm yaşam tarzları sıkı bir denetim altına alınmakta ve istenen kalıba uydurulmaktadır. Bedenler bu düzen içerisinde, birtakım araçlar, teknikler, yöntemler ve amaçlar doğrultusunda, ayrıntılı bir şekilde yeniden üretilmektedir.

Foucault bu disiplin sürecini şu şekilde özetlemektedir: Disiplin önce denetim ölçeğinde; bedeni ayrıntıda işler, onun üzerine ince bir baskı uygular, hareketleri, jestleri, tavırları kontrol eder; aktif beden üzerinde sonsuza kadar bölünebilen bir iktidar yaratmaktadır. Sonrasında denetim nesnesi gelmekte; hareketlerin ekonomisi, etkinliği, bunların iç örgütlenmesi sağlanmaktadır. Son olarak da tarz gelmektedir; mekanı, hareketleri çok yakından çerçeveyeleyen bir şifrelemeye göre uygulanmaktadır. Bu yöntemlere “disiplinler” adı verilmektedir (Foucault, 2000: 210). Bu şekilde disiplinlerin titiz bir şekilde uygulanmasıyla da disipliner iktidar mekanizması işlemeye başlamaktadır.

Foucault’ya göre disiplinin sağlanması için dört temel koşul gerekmektedir: Mekansal düzenleme; kışlalar, hastaneler, hapisaneler, okullar, tımarhaneler, etkinliğin denetimi; bedensel hareketlerin ve davranışların düzene sokulması, talim; bireylerin bir arada, titizlikle yerleştirilmesi ve güçlerin birleşimi; bireylerin harekete geçirilmesidir (Merguier, 1986: 122). Disiplin öncelikle bir eylemin mekan içindeki dağıtılması işine

girişmektedir. Burada her kişiye kendi yeri söylenir, her yere de bir kişi belirlenir. Disiplinler hücreleri, yerleri ve sıraları örgütlerken, karmaşık mekanlar imal etmektedirler; bunlar hem mimari, hem işlevsel, hem de hiyerarşiktirler. Bunlar sabitleştirmeyi sağlayan ve dolaşıma olanak veren mekanlardır; yerleri belirlemekte ve değerleri işaret etmektedirler, en iyi zaman ve hareket ekonomisini garantilemektedirler. “İlk büyük disiplin işletmelerinden biri, karmaşık, yararsız veya tehlikeli kalabalıkları düzenli çocuklar haline dönüştüren ‘canlı tablolar’ın oluşturulmasıdır” (Foucault, 2000: 224). Etkinliğin denetiminde eylemin akışı ve safhaları denetlenmektedir. Burada eylemleri “anatomik-kronolojik davranış şeması tanımlamaktadır. Eylem unsurlarına bölünür; bedenin, kol ve bacakların, eklemlerin konumu tanımlanmakta; her harekete bir yön, bir genişlik, bir süre verilmekte; bunların birbirini izlemesi sağlanmaktadır. İyi bir disipline sahip bir beden, en küçük hareketin işlemsel bağlamını meydana getirmektedir. “Sağlam şifresi bedeni, ayak ucundan işaret parmağına kadar tümüyle kuşatan koskoca bir bütündür. Disiplinli bir vücut, etkin bir hareketin desteğidir” (Foucault, 2000: 230). Talim bölümünde bedenlerin belirlenmiş hareketleri çok hızlı bir şekilde tekrarlamaları sağlanmaktadır. Herkes ayrıntılı bir şekilde yerleştirilmektedir. Herkesin yapacağı iş bellidir. Bunlar birbirini izleyecek biçimde düzenlenmektedir. Ayrıca bedenle kullandığı nesneyi birbirine bağlamaktadır. Beden ile makine ya da alet bütünü sürekli olarak çalışmaktadır. Sonunda bu tekil bedenlerin çalışmaları ve güçleri birleştirilmektedir. Herkes kendi işini yapar ve bunlar birleştirilir. Başka bir ifadeyle herkesin hareketi birbirine eklenmektedir. Kurulan bu çark düzenin işlemesi için bireyler aynı anda harekete geçirilmektedir ve çark dönmektedir. Burada beden, makinenin sadece bir parçası olarak oluşturulmaktadır.

Gerçekleştirilen bu yöntemlerle dört nitelikte donatılmış bir bireysellik yaratılmaktadır: Disiplin hücrelidir; mekansal dağıtımlar sayesinde, organiktir; faaliyetlerin şifrelenmesi sayesinde, oluşumsaldır; zamanın birikimli hale getirilmesi sayesinde, birleştiricidir; güçlerin birleştirilmesi sayesinde. Ve disiplin bunları yapabilmek için devreye dört büyük teknik sokmaktadır: tablolar inşa etmekte, manevraları hükme bağlamakta, icraatlar dayatmakta ve son olarak da taktikler düzenlemektedir (Foucault, 2000: 250). Görüldüğü gibi disiplinler iktidar çok ayrıntılı bir biçimde kullandığı teknikler ve araçlarla disiplinleri organize etmektedir. Böylece

bedenler istenilen en verimli hale getirilmektedirler. Bu şekilde bedenlere herhangi bir şiddet uygulanmadan, onların potansiyelleri denetlenmekte ve geliştirilmektedir.

Bireylerin bedenlerini disipline eden iktidar daha sonraki aşamada onların davranışlarını ve yaşam tarzlarını da denetime tabi tutmaktadır. Foucault bu noktada “rejim” den söz emektedir. Ona göre rejim, “insanın varlığını sürdürme biçimini belirler ve davranış için kurallar bütünü sağlar. Bu, davranış biçiminin korunması gereken ve uymanın doğru olacağı bir doğaya göre gerçekleşen sorunsallaştırılma biçimidir. Rejim başlı başına bir yaşam sanatıdır” (Foucault, 2003b: 195). İdmanları, besinleri, içecekleri, uykuları, cinsel ilişkileri ölçülmesi gereken her şeyi kapsayan rejim, temel olarak bir yaşam tarzı geliştirir. Bu ölçü ise “iyi bir sağlık ve doğru bir ruh”tur. “Fiziksel rejim, bedensel dengenin ruhun doğru hiyerarşisinin koşullarından biri olduğu genel bir var oluş estetiğine uymalıdır: Bedendeki armoniyi, ruhundaki uyumu ayakta tutmak için kuracaktır” (Foucault, 2003b: 197). Disipliner iktidar bedenleri denetlemekle kalmamakta, bireyleri yaşama biçimlerini de disiplin altına almaktadır. Bu ise sadece fiziksel boyutta yapılmamakta, aynı zamanda ruhlara da işlemektedir. Bedenin sahip olduğu dengeye ve sağlığa, ruhun uyumu eklenmektedir. Bu “sağlam kafa ya da ruh, sağlam vücutta bulunur” sözüne denk düşmektedir. Disipliner iktidar, hem bedeni hem de ruhu belirli bir dengede inşa etmektedir.

Diğer taraftan Foucault, bilimsel bilgi ile disiplin arasındaki ilişkiye dair analizlerde bulunmaktadır. Foucault’ya göre modern toplumda, bireyin özgürleşmesini sağlayan unsurlardan en önemlisi olan psikanaliz, resmi bakışın kullandığı bir araçtır, bir disiplin aracıdır. Çünkü, hasta aslında konuyu bilen kişi pozisyonundadır. Resmîyetin -doktorun- ona yaptırdığı ise, bildiğini itiraf ettirmektir. Böylece toplumsal denetim vicdan kavramıyla bütünleşmekte ve içselleşmektedir (Kahraman, 2002: 75). Burada iktidar/bilgi ilişkisi tekrar karşımıza çıkmaktadır. Modern dönemde bilimsel bilgi her türlü bilginin önüne geçmiş durumdadır. Çünkü bu bilginin nesnel ve herkes tarafından kabul görme durumu söz konusudur. Disipliner iktidar bilimsel bilgiden yararlanmakta ve bilimsel bilgiyi kendi denetim mekanizması içine dahil etmektedir.

Disiplinler, normun söylemini taşımaktadırlar. Yasanın değil, normalleştirme kodu olan bir kod tanımlanmakta ve zorunlu olarak hukuk yapısına değil, insan bilimlerine gönderme yapmaktadırlar (Foucault, 2005a: 115). İnsan bilimleri belli

normlar inşa etmektedirler. Bu normlar öğretmenlerin, doktorların, yargıçların, polislerin ve yöneticilerin ellerinde yeniden üretilmekte ve meşrulaştırılmaktadır. İnsan bilimlerinin, insanı resmi bir çalışma konusu yapmaları nedeniyle, ussallaştırılmış yönetim ve toplumsal denetim dizgelerinin genişlemesi söz konusu olmaktadır (Sarup, 1995: 91). “İktisat, demografi, salgın hastalıklar bilimi, sosyoloji gibi küreselleştirici istatistiksel bilimler vardır. Bu bilimler, bir bütün olarak nüfusun normal davranışını yöneten yasaları belirtmektedirler. Daha bireyselci tıp, psikiyatri ve eğitim disiplinleri ise, bireyleri tüm potansiyel özgüllükleri içinde araştırmaktadır” (West, 1998: 240). Modern tıp sağlıkla hastalık arasında kesin ve gözle görülebilir bir hat çizmeye çalışmaktadır. Bundan dolayı da normal ile anormal arasında ayırım yapmaktadır. Bu ayırım ideal anlamda ampirik olarak test edilmekte ve nicel terimlerle tanımlanmaktadır (Bauman, 2001: 157). Modern tıp, sağlık adına norm koymaktadır. “Sağlıklı insan, üretken işin ve/veya askeri kahramanlıkların gerektirdiği belirli bir fiziksel zorluğun üstesinden gelebilen kişidir; böylece sağlık durumunun ve anormalliklerin değerlendirilmesini sağlayan norm, objektif biçimde ölçülmektedir” (Bauman, 2005: 272-273). Örneğin erkeklerin, fabrikada çalışma ya da asker olmaya uygunluk testlerinden geçmeleri gerekmektedir. Bu faaliyetlerin ikisi de fiziksel güç ve beceri, başka bir deyişle, güçlü/sağlam vücutlar gerektirmektedir. “Sağlıklı olmak -bedensel olarak normal olmak-, demek fabrika işine ve/veya askerlik hizmetine uygun olmak demektir” (Bauman, 2001: 147-148). Bu durumda bireylerin yaşamları totalleşen bilimsel yönetimin, örneğin tıp biliminin içine dahil edilmektedir. Bu noktada herkes için yaşama kuralı normallik olmaktadır. “Bireyler disipline edici düzenleme ile bağlantılı çeşitli temel insan doğası veya doğru benlik/kişilik imajlarına da tabi tutulurlar” (Falzon, 2001:80). Böyle bir toplumsal yapının, çok daha başka bir gözetleme ve kontrol sistemi gerektirdiğini ifade eden Foucault, bunu “bitip tükenmeyen bir görünürlük, bireylerin sürekli sınıflandırılması, nitelendirme, sınırların oluşturulması ve teşhis koyma” olarak açıklamaktadır. “Norm, bireyleri bölümlere ayırmanın ölçütü halini alır. Toplum bir norm toplumu olduğu anda, normalin ve patolojik olanın en üstün bilimi olan tıp, bilimlerin kraliçesi olur.” Foucault, Szasz’ın bir sözünü hatırlatır: “Tıp, modern çağın dinidir” (Foucault, 2003a: 78). Tıbbın iktidar etkileri her yerde ortaya çıkmaktadır. Çünkü kamu sağlığı sistem açısından son derece önemlidir. Tıp bu açıdan genel bir toplumsal işlev kazanmaktadır. Toplumun bedeni

biyolojik bir gerçeklik haline geldiğinden dolayı, tıbbın bu alana müdahale etme durumu ortaya çıkmaktadır. Böylece de doktor bu bedenin bir teknisyeni, tıp da kamu sağlığı olmaktadır.

Toplumsal kurumların da disiplinler iktidarın birer mekanizması haline geldiğini ifade eden Foucault, fabrika, okul, hastane, hapisane gibi kurumların temel amacının, bireyleri dışlamak değil, sabitlemek olduğu üzerinde durmaktadır. Örneğin fabrika bireyleri dışlamamakta, onları bir üretim aygıtına bağlamaktadır. Okul ise bireyleri, bir bilgi aktarım aygıtına, psikiyatri hastanesi de, bireyleri normalleştirme aygıtına bağlamaktadır (Foucault, 2005b: 245). Buradan çıkan sonuca göre bu kurumların ortak amaçları bireyleri çeşitli iktidar araçlarına bağlayarak normalleştirmektir. Fabrikalar, iş yerleri, hapishaneler, okullar, hastaneler, akıl hastaneleri ya da kışlalar, modern çağ boyunca düzeni imal etmektedirler.

Foucault'ya göre bu kurumların çok ilginç bir özelliği ve birincil işlevi, bireylerin zamanının tümünün ya da hemen hemen tümünün denetimi sorumluluğunu sürdürmektir. Bu kurumlar kendi yaptıkları işler çerçevesinde bireylerin yaşamının tüm zamansal boyutunu üstlenmektedirler. “Bu tabii kurumlarının ikinci işlevi ise, bireylerin bedenlerini denetlemektir” (Foucault, 2005b: 247-248). Daha önce de ifade edildiği gibi XIX. yüzyıldan itibaren beden, oluşturulması ve düzeltilmesi gereken bir şeydir; yetenek kazanması, bazı nitelikler edinmesi, çalışabilir beden olma niteliğini kazanması gereklidir. Foucault bu çağa “toplumsal ortopedi” çağı adını vermektedir. Ona göre bu çağın en belirgin özelliği, “toplumsal denetim”in varlığıdır (Foucault, 2005b: 224). Kurumlar da bu toplumsal denetimin uygulandığı mekanlardır. Kurumlar yukarıda belirtilen birinci işlevde, insanların zamanını, yani yaşam zamanlarını çalışma zamanına dönüştürmekte, ikinci işlevde ise, bedenlere çeşitli yetenekler kazandırılarak iş gücü haline getirilmektedir. Böylece toplumun tüm kesimlerinde denetim eskizsiz sağlanmaktadır.

Bu denetim mekanizmalarının işleyişini Foucault *Hapishanenin Doğuşu* adlı kitabında açıklamaktadır. Bu analizi yaparken özellikle hapishanenin denetimdeki işleyiş yöntemini incelemektedir. Bu analizi sırasında Foucault, XIX. yüzyıl Avrupası'nda bu disiplinci ütopyanın eksiksiz biçimini “Panoptikon” kavramında bulduğunu ifade etmektedir (Foucault, 2005b: 18). “Panoptikon; Yunanca ‘panaptos’,

herkesçe görülen ve ‘panaptes’, her şeyi gören, kelimelerinden türemiştir ve aslında birleştirilmiş bir teleskop ve mikroskobu niteler” (Macey, 2005: 124). İngiliz filozof Jeremy Bentham’ın ideal hapisane olarak tasarladığı Panoptikon;

halka biçimli bir binadır, ortasında bir avlu ve avlunun ortasında bir kule bulunmaktadır. Halka hem içeriye hem dışarıya bakan hücelere bölünmüştür. Bu küçük hücrelerin her birinde, kurumun hedefine uygun olarak, yazı yazmayı öğrenen bir çocuk, çalışan bir işçi, ıslah edilen bir mahkum, deliliği yaşayan bir deli yer almaktadır. Merkezi kulede bir gözetmen vardır. Her hücre hem içeri hem dışarı baktığından gözetmenin bakışı tüm hücreyi kat edebilir; hiçbir karanlık nokta yoktur ve sonuç olarak bireyin yaptığı her hareket gözetmenin bakışına açıktır. Bu gözetmen kendisinin her şeyi görebileceği, buna karşılık kimsenin kendisini göremeyeceği şekilde panjurlar, yarı açık bölme pencereleri arasında gözlemde bulunmaktadır. Bentham’a göre bu, bu küçük ve harikulade mimari kurnazlığı bir dizi kurum kullanılabilir. Panoptikon, aslında, “bir toplum ve iktidar türünün ütopyasıdır (Foucault, 2005b: 19).

Foucault’ya göre bu tür bir iktidar, “panoptizm” adını tam olarak alabilmektedir. Foucault, panoptizmin egemen olduğu bir çağda yaşanıldığını belirtmektedir (Foucault, 2005b: 224). Panoptikle birlikte gözetleme, inceleme ortaya çıkmaktadır. Bir kimseyi aralıksız olarak ve tümüyle gözetlemek söz konusudur. Bireylerin üzerinde iktidar uygulayan, gözetledikleri üzerinde bilgi imkanına sahip olan biri tarafından bireylerin sürekli olarak gözetimi vardır. Bu gözetleme tekniği ile insan davranışlarının her yönü ayrıntılı bir şekilde hizaya sokulmaktadır.

Bu açıdan görsel teknolojinin önemli bir güç mekanizması olarak benimsenmesi, görselleşmenin egemenliğiyle ilgili bir boyuttur. Bu durum bize görüşün karşılıklılığını göstermektedir. Görme şekilleri aynı zamanda görülme şekilleridir (Chaney, 1999: 114). Bu gözetleme sistemi toplumun, yurttaşın özel gündelik dünyasının bütüncül bir tarzda yönetilmesini sağlamaktadır. “Modern denetim, disiplinlerin ve alışkanlığın sorgulanmaksızın kabul edilen dünyası içersinde cereyan eden özdenetime dayanır” (Stauth ve Turner, 1997: 127). Bunun anlamı; gözleyenin kendisi gözlenenler tarafından görülmediği için gözlenenler tam olarak ne zaman gözlendiklerini bilememektedirler. Bu yüzden her zaman gözleniyormuş gibi hareket etmek ve davranışlarını sınırlandırmak zorundadırlar. Bu nedenle panoptikon, disiplinin mahkumlar tarafından içselleştirilmesidir. Panoptikon ilkesinin başka kurumlar tarafından da uygulanmasıyla iktidar son derece ekonomik, verimli, etkili bir biçimde toplumu disiplin altına almaktadır (Foucault, 2005b: 18). Panoptikon’un en önemli sonucu; “orada olan kişide, iktidarın otomatik işleyişini garanti altına alan bir bilinçli ve sürekli görünürlük durumu

yaratmaktır” (Megill, 1998: 358). Çünkü panoptikon iktidarı otomatikleştirmekte ve bireysellikten çıkarmaktadır. İktidarı kimin icra ettiğinin pek bir önemi yoktur. Burada gerçek bir tabi olma durumu, hayali bir ilişkiden mekanik olarak doğmaktadır. Mahkumu iyi davranmaya, deliyi sakin olmaya, işçiyi çalışmaya, okul çocuğunu özenli olmaya, hastayı tedaviye uymaya zorlamak için güç kullanmaya gerek kalmamaktadır (Foucault, 2000: 299). Böylece bir gözetim toplumu ortaya çıkmaktadır. Bedenler derinlemesine bir şekilde kuşatılmakta ve birey bu düzende, bütüncül bir güçler ve bedenler taktiğine göre, titizlikle üretilmektedir.

Madan Sarup bu noktada ilginç bir benzetme yapmaktadır, panoptikon ile sonsuz bilgi sahibi Hıristiyan Tanrısı arasında yakın bir benzerlik kurmaktadır. Ayrıca bu aracı, usdışı kaynaklı arzuların içsel gözetimcisi Freud’cu üst ben kavramına da benzetmektedir. Panoptikon ile bireylerin bilgisayar yoluyla gözlemlenmeleri arasında da bir benzerlik kurulabileceğini de ifade etmektedir (Sarup, 1995: 86). Norbert Elias da bu şekilde insanların kendilerini ve başkalarını Orta Çağ’da olduğundan daha özgürce şekillendirebildiklerini ifade etmektedir (Chaney, 1999:126). Çünkü, insanın gözetleme ve izleme eylemi karşılıksız kalmamaktadır. “Etkin olarak gerçekleştirdiği bu türden her şeyi, tam tamına aynı ama daha kuvvetli bir biçimde kendinde de edilgen olarak deneyimler” (Canetti, 1998: 202). Kısacası Panoptikon kendisine herkesin yakalandığı ama hiç kimsenin bilmediği bir makinedir. Bu makine aslında insansızlaşan iktidar kavramına karşılık gelmektedir. Çünkü her an görünür olduğunun bilincinde olan kişi, kendi kendini kontrol etmektedir. Böylece disipliner iktidarın bu aygıtı kişide bir otokontrol mekanizmasını kurmakta ve işletmektedir. Kişi iktidarın nerde olduğunu ve nerden geldiğini bilmediği için de, sürekli izleniyormuş hissine kapılarak kendi kendini gözetlemektedir. Böylece kendilerini ve birbirlerini sürekli gözetleyen insanların oluşturduğu bir toplum ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak modern birey ve onun bedeni biyo-iktidar ve disipliner iktidar mekanizmalarının içinde özenle imal edilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BİYO-İKTİDAR KAVRAMININ İRKÇILIĞA DÖNÜŞÜMÜ VE NAZİZM ÖRNEĞİ

2. 1. BİYO-İKTİDAR KAVRAMININ İRKÇILIĞA DÖNÜŞÜMÜ

XIX. yüzyılda insanlığın gelişmesinde iki önemli olay meydana gelmiştir: “Bünyeleri ve zihniyetleri itibariyle birliklerini gittikçe sağlamlaştıran milletlerin meydana gelişi -ulus devletlerin ortaya çıkışı-; toplumların istatistik incelemelerine mahsus demografi biliminin ve mesken davasının bir devrim denilecek şekilde gelişmiş olması” (Domenach, 1961: 41). Bu bağlamda yaşanan bu gelişmelerden ilki politik iktidar alanında, ikincisi ise yaşam iktidarı üzerinde meydana gelmektedir. Bu ikincisinin anlamı, yaşamın iktidar tarafından göz önüne alınmasıdır. Bu, canlı varlık olarak insan üzerinde bir iktidarın kurulmasıdır, başka bir ifadeyle burada biyolojik olanın denetim altına alınması söz konusudur. Yaşam ve beden bir iktidar nesnesi haline gelmektedir. Biyolojik olan siyasal alanda karşılığını bulmakta ve iktidarın müdahale alanına dahil edilmektedir.

Foucault’ya göre XIX. yüzyılda siyasal hukukun en büyük değişikliklerinden biri, eski hükümler hukukunun -öldürme ya da hayatta bırakma hakkını-, yeni bir hukukla tamamlanmasıdır. Bu yeni hukuk biçimi ilkinin içine işlemekte, onu değiştirmekte, tersi bir hukuk ve iktidar biçimi yaratmaktadır. “Hükümler hakkı, öldürme ya da hayatta bırakma iktidarı iken bu yeni iktidar, yaşatma ya da ölüme bırakma iktidarıdır” (Foucault, 2003c: 247). XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda esas olarak bireyin bedeni üzerine odaklanan bu iktidar biçimi daha öncede belirtildiği gibi biyo-iktidardır. Bu iktidar teknolojisindeki temel mesele bireyin bedeni ve toplumun bedeni, yani nüfustur. Biyo-iktidar nüfusun içinde meydana gelen belirtisiz, rastlantısal olaylara yönelmekte ve bunları düzenlemeye, denetlemeye çalışmaktadır. Örneğin doğum ve ölüm oranları, yaşam süreleri, sağlık düzeyleri ve bunları etkileyecek tüm koşullar.

Foucault bu yeni iktidar biçimine -biyo iktidar- geçişle birlikte şu sorulara yanıt aramaktadır:

1. Nesne ve hedef olarak yaşamı alan bu iktidar teknolojisinde, hükümdarlık iktidarının giderek gerilediği ve bunun tersine disiplinci ya

da düzen ayarlayıcı biyo-iktidarın giderek daha çok ilerlediği doğruysa, öldürme hakkı ya da öldürme görevi nasıl kullanılacaktır?

2. Bu iktidar, asal olarak yaşamı çoğaltmanın, süresini uzatmanın, yaşam şanslarını çoğaltmanın, kazaları savuşturmanın ya da kayıplarını gidermenin önemli olduğu doğruysa, nasıl öldürebilir?
3. Bu koşullarda, siyasal bir iktidar için öldürmek, ölümü talep etmek, ölüme çağrı çıkarmak, öldürtmek, öldürme emrini vermek, yalnızca düşmanlarını değil kendi yurttaşlarını bile ölüme atmak nasıl mümkün olur?
4. Asal olarak hedefi yaşatmak olan bu iktidar nasıl ölüme bırakabilir?
5. Biyo-iktidar üzerine odaklı bir siyasal sistemde, öldürme gücü nasıl kullanılır, öldürme işlevi nasıl kullanılır? (Foucault, 2003c: 260).

Foucault, 17 Mart 1976 tarihli dersinde bu sorulara şu şekilde yanıt vermektedir:

İrkçilik burada devreye girer. İrkçiliğin bu dönemde icat edildiğini söylemek istemiyorum kesinlikle. Çok uzun süreden beri vardı. Ama galiba başka yerde işliyordu. İrkçiliği devlet mekanizmalarının içine sokan, işte bu biyo-iktidarın birden belirimidir. İrkçilik, iktidarın temel mekanizması olarak, modern devletlerde kendini gösterdiği biçimiyle, bu anda yerleşir, ki bu da, belirli bir zamanda, belirli bir ölçüde ve belirli koşullarda, ırkçılıktan geçmemiş hiçbir modern devlet işleyişi olmadığını gösteriyor (Foucault, 2003c: 260).

Foucault'ya göre ırkçılık şu şekilde işlemektedir: İrkçilik öncelikle iktidarın sorumluluğunu yüklediği yaşam alanı içerisinde bir kopukluk yaratmakta; yaşaması gerekenle, ölmesi gereken arasında bir kesinti oluşturmaktadır. İrkların ortaya çıkışı, ayrışması, hiyerarşisi, bazılarının aşağı bazılarının da üstün olarak nitelendirilmesi, iktidarın yüklediği bu biyolojik alanı parçalara ayırmanın yollarıdır. Nüfus içerisinde, toplulukları birbirlerine göre ileriye ya da geriye konumlandırmanın da bir yoludur (Foucault, 2003c: 261). Kısacası biyolojik bir alan içerisinde, biyolojik özellikli duraklar yaratmaktadır Tüm bunlar iktidara, nüfus içerisinde, ırkların ayrıştırılması imkanını vermektedir.

Foucault'ya göre ırkçılığın iki işlevi bulunmaktadır:

İrkçiliğin ilk işlevi, parçalara ayırmak, biyo-iktidarın ilgilendiği biyolojik *continuum* içerisine duraklar koymaktır. İkinci işlevi ise, “ne kadar öldürürsen, o

kadarını ölüme bırakırsın” ya da “ne kadar çok ölüme terk edersen, sen de, bu yolla o kadar yaşarsın” düşüncesini ortaya koymaktır. Irkçılık, savaşçı türden bu ilişkiyi, yaşamak istiyorsan, ötekinin ölmesi gerekir fikrini, yeni bir düzlemde, biyo-iktidarın kullanışıyla açıkça bağdaşan bir biçimde devreye sokmaktadır, işletmektedir. Irkçılık, birinin yaşamı ile ötekinin ölümü arasında biyolojik bir ilişki kurmaktadır. Aşağı türler yok olma eğiliminde oldukça, anormal insanlar ortadan kaldırıldıkça kişi daha çok yaşamakta, güçlü ve sağlıklı olmaktadır. “Ötekinin ölümü, kötü ırkın, aşağı ırkın, soysuzlaşmış ya da anormal olanın ölümü, genel olarak yaşamı daha sağlıklı kılmaktadır; daha sağlıklı ve arı” (Foucault, 2003c: 261). Burada söz konusu olan savaşçıl ya da siyasal bir ilişki değil, biyolojik bir ilişkidir. Ortadan kaldırılması gerekenler nüfusa, nüfusun içinde yer alan ırklara göre değerlendirilmektedir. Biyolojik tehlikeler ortadan kaldırılmakta ve böylece ırkın güçlendirilmesine yönelik olarak bir biyolojik sistem devreye sokulmaktadır. Biyolojik olarak tehlikeli görülenler bertaraf edilmektedir.

Foucault’ya göre ırk, ırkçılık, bir normlaştırma toplumunda ölüme mahkum etmenin kabul edilebilirlik koşuludur. Foucault, “devlet biyo-iktidar modu üzerinden işlediği andan itibaren, devletin öldürücü işlevi ancak ırkçılıkla yerine getirilebilir” (Foucault, 2003c: 262) demektedir. Foucault’nun sorduğu sorulara verdiği yanıt bu cümlede yer almaktadır. Burada devletin öldürme gücünü ve işlevini ırkçılığa başvurarak yerine getirdiğini ifade etmektedir. Irkçılığın önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Öldürme hakkı bu koşullar altında uygulanabilmektedir. Irkçı teoriler kendilerinden olmayan ırkları yok etmek amacıyla böyle bir sistem geliştirmektedirler.

Foucault bu noktada başka bir soruyu gündeme getirmektedir: “İnsanları öldürmek, uygarlıkları öldürmek gerektiğinde, bu nasıl yapılacaktır?” Foucault’nun bu soruya verdiği yanıt ise şöyledir: “Evrimselciğin izleklerinden geçen bir ırkçılık yoluyla yapılacaktır.” Bu nedenlerle de savaşta ırkçılık harekete geçirilmektedir. Ona göre savaşta artık iki şey önemli hale gelmektedir:

1. Yalnızca siyasal düşmanı değil, karşı ırkı, temsil edilen ırk adına, karşı taraftakilerin oluşturduğu o biyolojik tehlikenin de yok edilmesi. Burada söz konusu olan siyasal düşmanın biyolojik olarak geliştirilmesidir.

2. Savaş XIX yüzyılın sonunda, yalnızca karşı ırkı saf dışı bırakarak kendi ırkını güçlendirmenin bir yolu olarak değil, aynı zamanda kendi ırkını yeniden canlandırmanın da bir yoludur. Foucault'ya göre artık insanlar arasında şu düşünce egemendir: "Aramızdan ölenlerin sayısı ne kadar çok olursa, ait olduğumuz ırk da o kadar saf olacaktır" (Foucault, 2003c: 263).

Artık savaşlar savunulması gereken hükümdar adına yapılmamakta, herkesin var olması adına yapılmaktadır. Halklar birbirlerini öldürmeye yaşamlarının gerekliliği için hazırdırlar. Bu açıdan katliamlar yaşamsal olmaktadır (Foucault, 2003b: 101). Foucault'ya göre, "bir halkı toptan ölüme mahkum etme gücü, bir başka halkın varlığını sürdürmesini sağlama gücünün görünmez ya da öbür yüzüdür" (Bernauer, 2005: 249) demektedir. Burada söz konusu olan bir halkın biyolojik varlığıdır. Çünkü iktidar, yaşam, tür, ırk ve kitlesel nüfus olayları düzeyinde yer almakta ve kendini burada ortaya koymaktadır.

Foucault, 28 Ocak 1976 tarihli dersinde ırkçılığın, tarihsel savaş temasının yerine, biyolojik savaşı geçirdiğini ifade etmektedir. Ona göre türlerin ayrışması, en güçlünün seçilmesi, en uygun ırkların ayakta kalması vb. alanlarda mücadele söz konusudur. Birci bir toplum yapısı egemendir. Devlet de ırkın bütünlüğünün, üstünlüğünün ve saflığının koruyucusudur. Bu şekilde ırkın saflığı düşüncesi, ırklar savaşımı düşüncesinin yerini almaktadır (Foucault, 2003c: 92). Öncelikle bir üst ve alt ırk belirlenmekte, karşı ırkın getirdiği bütün biyolojik tehlikelere karşı önlemler alınmakta, ırkın saflığı korunmakta ve son aşamada karşı ırk yok edilmektedir.

Irkçılık doktrinlerinde "kan" düşüncesi oldukça önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanın değeri, bir yandan araçsal rolüne; kan dökebilmeye, öte yandan da göstergeler düzenindeki işbirliğine; belli bir kana sahip olmaya, aynı kandan olmaya ve muğlaklığına; kanın dökülmesi kolay, karışmaya yatkın, çabucak bozulabilir olmasına bağlı bulunmaktadır. Burada söz konusu olan bir kan toplumdur ve bundan dolayı da iktidar da kan aracılığıyla konuşmakta, bireylere bu şekilde seslenmektedir (Foucault, 2003b: 108). Kan sembolik işlevinin dışında, soyluluk tarafından bir biyolojik nesne olarak da görülmektedir. Bu açıdan "soyluluğun ırkçılığı mitik bir geleneğe değil, gerçek bir kan bağıyla soyaçekim teorisine dayanmaktadır" (Grosrichard, 2005: 150).

İrkçı iktidar kan aracılığıyla, ırka, ırkın gücüne ve egemen olma yeteneğine bağlanmaktadır. Foucault da modern, devletsel, biyolojikleştirici biçimiyle ırkçılığın bu noktada oluştuğunu ifade etmektedir. Bütün bir nüfus, aile, evlilik, eğitim, toplumsal hiyerarşi ve mülkiyet politikasıyla bedenler, davranışlar, sağlık ve gündelik yaşam düzeyindeki bir dizi sürekli müdahale, renklerini ve gerçekleştirilmelerini kanın saflığını koruma ve ırkı zafere ulaştırmanın kaygısından yola çıkarak kazanmaktadır.

Kısacası ırkçılık, biyo-iktidarın içinde, başkalarının ölümü, bir ırkın ya da bir nüfusun üyesi, birlikçi ve canlı bir çokluğun bir ögesi olarak kişinin kendisinin biyolojik açıdan güçlendirilmesini ifade etmektedir. Bu ilkeye göre de, ölüm işlevini yerine getirmektedir. Foucault'ya (2003c: 264) göre modern ırkçılığın özgüllüğü de iktidarın tekniğine, teknolojisine bağlıdır. İrkçılık, hükümdar iktidarını sürebilmek için, ırkı, ırkların saf dışı edilmesini ve ırkların saflaştırılmasını kullanmak zorunda olan bir devletin işleyişine bağlı bir konumdur. Hükümdar iktidarının biyo-iktidarla yan yana gelmesi ya da biyo-iktidar yoluyla işleyişi, ırkçılığın işleyişini, yerleştirilmesini ve canlandırılmasını gerektirmektedir. Tüm bunlar biyoloji ve tıp alanındaki bilimsel çalışmalar kullanılarak yapılmaktadır. Bu şekilde ırkçılık teorileri formüle edilmekte ve uygulanmaktadır.

Demografi bilimiyle her türlü nüfus istatistiği tutulmaktadır. Bununla birlikte disipliner iktidar da üreme yaşamını doğrudan denetlemektedir. Bu açıdan cinsellik de iktidarın doğrudan müdahale ettiği bir nesne konumuna gelmektedir. Foucault, cinsel alanın nasıl iktidarın oluşturduğu ve müdahale ettiği bir nesne halini aldığını ortaya koymaktadır. XIX. yüzyılın başında tıbbi cinsiyet teknolojileri ortaya çıkmaktadır. Foucault, XIX yüzyılın sonunda ise, toplumun ve ırkın korunması amacıyla hukuki ve tıbbi denetimlerin geliştirildiğini ifade etmektedir (Bernauer, 2005: 243). Bu dönemde çiftlerin cinsel davranışlarını, planlanmış bir siyasal tutuma dönüştürmeye çalışan sistematik çalışmalar yapılmaktadır. Foucault'ya (2003b: 28) göre XIX. ve XX. Yüzyılların ırkçı rejimlerinde, devlet, yurttaşlarının sürdürdüğü cinsel etkinliğin ne durumda olduğunu ve bu etkinliğin nasıl yürütüldüğünü bilmek zorundadır. Cinsellik kamuyu doğrudan ilgilendiren bir konudur, buyruklardan oluşan büyük bir biyolojik düzen cinselliği kuşatmış bulunmaktadır. Biyolojik olanın tıbbi bir toplumsallaştırılması söz konusudur. Bu iktidarın biyolojik süreçlere müdahalesi anlamını taşımaktadır. Bu müdahalenin en önemli örneğini de XX. Yüzyılda Nazizm oluşturmaktadır. Kısacası

Foucault'nun ortaya koyduğu bedenin anatoma-politiği Nazizmde saf, üstün ırka, ideal beden tasarımına; biyo-iktidar ise karşıt ırkların yok edilmesine -soykırım- ve nüfus politikalarında saf Alman ırkının korunmasına yönelik çalışmalara –doğum kontrolleri, kısırlaştırma, insan haralarının kurulması gibi- dönüşmektedir.

2. 2. IRK VE IRKÇILIK

İrk, milletten farklı olarak ve kuşkuyla yer bırakmayacak bir biçimde algılanmaktadır. İrk fikri, insanlar arasında ne insan eseri, ne de insan çabasıyla değiştirilebilir olduğu düşünülen türden ayrımları temsil etmektedir (Bauman, 1999: 190). “İrk, kalıtsal karakterleri belirli bir birlik gösteren insanların oluşturduğu doğal grupları; ortak biyolojik özelliklere göre bölünmeyi” (Güney, 1998: 135); “kimi genlerin en az ya da en çok rastlanır olmasıyla diğerlerinden farklılaşan bir topluluğu ya da topluluk bütünü” (Strauss, 1997: 66) ifade etmektedir. İrk, soyun alt bölümlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır; türün bir alt bölümüdür. İnsan gruplarını birbirleriyle irksal açıdan farklılaştıran başlıca unsur ise onların bedensel özellikleridir. Kalıtsal, ortak fiziki karakterlerin toplamını belirtmektedir. Buradaki “fizik karakter” ifadesi, kalıtsal olmak koşuluyla anatomik olduğu kadar, fizyolojik, psikolojik, patolojik özellikleri de taşımaktadır. Bundan dolayı tüm bu özellikler, antropolojik değerlere sahiptir (Fontette, 1991: 10-11). İrka biyolojik bir anlam verilmektedir. Bireysel karakter, kabiliyet ve mizaç, kafatası ya da bedenin öteki parçalarının şekli ve ölçüsü gibi, gözlenebilir, dışsal niteliklerle yakından ilişkilidir, ya da genlerin niteliği ile bir daha değişmemek üzere belirlenmiştir (Bauman, 1999: 190). Görüldüğü gibi ırkı belirleyen ya da bir ırkı diğerlerinden ayırmaya neden olan ölçütler bedensel ölçütlerdir, bunlar:

- 1- Ten Rengi: Altderi içinde bulunan pigment taneciklerinin az ya da yoğun olmasıyla ilişkilidir; yoğunluğun fazla olması ‘siyah ırk’ı, derideki kanla pigmentin renklerinin karışması (cildin sararması) ‘Asyalı ırk’ı, pigmentasyon eksikliği ise (tenin pembe renk alması) ‘Kuzey Avrupa ırk’ını karakterize etmektedir (Fontette, 1991: 11-12).

- 2- Saçların Biçimi; dik saçlar sarı ırka, dalgalı ve yumuşak saçlar ise Avrupa'da yaygındır. Boy ve başın biçimi de bu ölçütler arasında yer almaktadır.
- 3- Bunların yanında genetik ölçütler olarak; kan grubu, kandaki "Rh" faktörü ve tat alma duyarlılıkları kullanılmaktadır.

Paul Robert'in *Dictionnaire de la Langue Française*'i 1962'de ırkçılığı, ırk sözcüğünün türevlerinden biri olarak kabul etmekte ve anlamını şöyle açıklamaktadır: "Toplumsal konumun ırksal karakterlere bağlı olduğu inancı üzerinde kurulu ve üstün ırkın diğer ırklarla karışmaktan korunması gerektiği sonucuna ulaşan bir ırklar hiyerarşisi teorisi" (Fontette, 1991: 7) dir. Irklar hiyerarşisine göre ırklardan kimisi üstün kimisi ise aşağıdır; ne zamanın değişimi, ne coğrafya farklılığı bunu değiştirememektedir. Irkların bu şekilde kabul edilmesi, ırkçılık fikrinin temelini oluşturmakta ve ırkçılığa zemin hazırlamaktadır.

Irkçılık, ırkların varlığı inancına dayanmaktadır. "Irkçılık, belli başlı insani özelliklerin ve yeteneklerin ırk tarafından belirlendiğini öne süren teoridir" (Bernasconi, 2000: 34). Irkçılık, gerçek bir bütüncül toplumsal görüngüler olarak, farklı işaretlerin - isim, derinin rengi, dinsel ibadet gibi- etrafında eklemlenen ve korunma ya da ayırım hayalinin -toplumsal bünyeyi arılaştırma, kendi, biz kimliğini her türlü melezleşme, karışma ve istiladan koruma zorunluluğu gibi- zihinsel ürünleri olan söylemlerde, temsillerde ve pratiklerde kayıtlıdır. Böylece kimi duygulanımlar düzenler; bunu onlara nesnelere açısından olduğu kadar özneleri açısından da klişeleşmiş bir biçim vererek yapmaktadır (Balibar, 1995a: 26). Balibar'a göre kitle ya da halk kategorisi bile yansız değildir, toplumsal olanın ırksal ve yurtsal kılınması mantığıyla doğrudan ilişkilidir. Irkçı kuramların işlevinin kaynağı, gözle görülür kanıtlara, ırksal işaretlere, özellikle de bedensel işaretlere dayanmaktadır. Irkçı kuramların temelinde biyolojik faktörler bulunmaktadır.

Öncelikle temel bir sınıflandırma işlevi, yani insan türünün kendisini oluşturan farklılığı içeriden düşünüşü, insanların insan olarak kabul edildikleri ölçütleri arayışı söz konusudur: İnsanı, insan yapan nedir? Ne ölçüde, ne biçimde insandır? soruları sorulmaktadır. Bu açıdan her hiyerarşi oluşturma, bu sınıflandırmayı önceden varsaymaktadır. Bu sınıflandırma da doğal olarak hiyerarşiye yol açmaktadır. Çünkü

insan türünü oluşturan grupların hiyerarşik bir tablosunun çizilmesi, türün birliğinin tasviridir. Burada bir farkçılık yaratılmaktadır (Balibar, 1995b: 75). Kısacası sınıflandırma ve hiyerarşi, tarihsel ve toplumsal farklılıkların doğallaştırılmasını ifade etmektedir. Bu doğallaştırmalarla birlikte ırkçılık düşüncesi de bir gerçekliğe oturtulmaktadır. Böylece toplumun bu düşünceyi kabullenmesi sağlanmaktadır.

İrkçılık, ırklar olarak adlandırılan şeyleşmiş varlıkların kesin sınırlarını, genetik ve/veya toplumsal olarak tanımlamakta; aynı zamanda geçmişin sürekliliğini temel alan iddiaları, her zaman için bugüne taşımaktadır. Geçmiş, bugüne uyarlanmış bir esneklikle birleştirmektedir (Wallerstein, 1995: 45). Bu şekilde ırksal grupların yaratılmasını ve sürekli olarak yeniden yaratılmasını sağlamaktadır. Gruplar her zaman bulunmaktadır ve hiyerarşik bir yapıda sıralanmaktadırlar.

2. 2. 1. İrkçılığın Tarihsel Gelişimi

İnsanların renklerine göre ayırma tabi tutulmasına ilişkin en eski kanıt, İ.Ö. 19. yüzyılda Firavun III. Sesostris'in Güney Mısır'da diktirmiş olduğu dikilitaşlardan birinin üzerinde bulunan kitabedir. Kitabede; “ticaret merkezlerinde alışveriş yapmak için gelmek isteyenler dışında, bu topraklardan kara yoluyla ya da nehir yolundan kayıkla geçiş siyahlara yasaklanmıştır” (Fontette, 1991: 22) yazmaktadır. Yunanlılar ise “Hellad” dışında yaşayan herkesi “Barbaroi” olarak adlandırmaktadırlar. Yunanlılar İ.Ö. 130 yılında Yahudilere yönelik olarak, onların insan soyunun düşmanları, cüzamlılar, gereksizler vb. olduklarını ifade etmektedirler. Yahudi sorununun ırkçı bir renge bürünmesi ise ilk kez 15. yüzyılda İspanya'da görülmektedir. Yalnız kan katıksızlıklarını kanıtlayabilenler “eski Hıristiyanlar” olarak kabul edilmektedirler (Fontette, 1991: 37). Tarihte bu şekilde belirmeye başlayan bir ırklar ayrımı ve hiyerarşisi söz konusudur. İlk olarak ırklar birbirlerinden ayrılmakta ve sonrasında ırklar arasında bir hiyerarşi yaratılmaktadır, bunlar da ırkçılık düşüncesini oluşturmaktadır.

Avrupa'da XV. yüzyılın sonundan itibaren artan bir şekilde misyonerler, kaşifler ve tüccarlar tarafından yazılmış olan ve insan toplulukları arasındaki farklılıkları ayrıntılarıyla anlatan seyahatnameler ortaya çıkmaktadır. 1864 yılında yayımlanan ve François Bernier'e atfedilen anonim bir kitap dört ya da beş değişik insan tipi olduğunu kabul etmektedir. Bunlar, Avrupalılar, Doğulular ve Laponlar'dır. Bu sınıflandırmada Amerikan Yerlileri ve Hotantolar'da ek tipler olarak yer almaktadırlar. Bernier bu

çalışmasında ırk kavramıyla ilgili olarak farklı tohumlara gönderme yapmaktadır. “Bernier’e göre güzellik, sadece sudan, yeme alışkanlıklarından, topraktan ve havadan değil, aynı zamanda belli ırklara ve türlere özgü tohumdan da doğmaktadır” (Bernasconi, 2000: 36-37). Burada ırkın güzelliği genetik faktörlere bağlanmaktadır. Nazi döneminde bu anlayış, saf Alman ırkının yaratılmasında, ideal güzellik ve beden fikrinin ortaya konmasında ve uygulanmasında kendini göstermektedir.

İrk kuramları; bilimsel, çevreci, kalıtmacı, genetik ırk kuramları şeklinde ayrılmaktadırlar. İsveçli botanikçi Linnaeus 1735 yılında ırkları; Amerikalı Kızıl, Afrikalı Siyah, Asyalı Kahverengi ve Avrupalı Beyaz olarak sınıflandırmaktadır. 1775 yılında antropoloji biliminin kurucusu Alman doğa bilgini Blumenbach insanları derilerinin renklerine göre, Kafkasyalı-Beyaz, Moğol-Sarı, Etyopyalı-Siyah, Amerikalı-Kızıl ve Malayalı-Kahverengi olarak ayrılmaktadır (Şenel, 1984: 14-15).

Çevreci kuramda ise Fransız doğa bilimcisi Buffon evrim kavramını ortaya koymakta, iklimi ve diyeti irksal farklılıkların temel nedenleri olarak görmektedir. Fransız biyoloğu Lamarck’a göre ise evrim, kullanılmayan organların körelip yok olmaları, kullanılan organların gelişmeleri ve böylece kazanılan özelliklerin katılımıyla ilerlemektedir. Darwin de *Doğal Ayıklanma Yoluyla Türlerin Kökeni* adlı yapıtında canlılar arasında bir yaşam savaşının olduğunu, kıt kaynaklar içinde yapılan bu yaşam savaşında farklı çevrelere uyum sağlayanların yaşamlarını sürdürüp, uyum sağlayamayanların elenmesiyle sonuçlanan bir doğal ayıklanma sürecini varlığını öne sürmektedir (Şenel, 1984: 21). Ona göre anne babadaki yalın niteliklerin ortalaması yavruya aktarılmakta ve her türlü bedensel, psikolojik, zihinsel nitelikler kalıtımla geçmektedir.

Kalıtmacı kuramda ise Alman anatomisti Camper insan yüzünü ölçmektedir. Retzius ise kafataslarını ölçmeye yönelmektedir. Fransız antropoloğu Paul Broca ise, beynin ırkla ilgili bir şey olduğunu ve kafatasını ölçmenin beynin içindekileri ortaya çıkarmak için en iyi yol olduğunu ileri sürmektedir (Arendt, 1998: 72). Bedenle ilgili ölçümler ırkların sınıflandırılması için ölçüt seçilmektedir. Biyolojik özellikler son derece titiz bir şekilde incelenmekte ve bu veriler ışığında ırklar sınıflandırılmaktadır.

XIX. yüzyılın tanınmış fizyomicilerinden R. Wells, *Yeni Fizyonomi ya da Karakterin Emareleri* adlı kitabında, fizyonomik karakterizasyonların tipik özelliğini açıklamaktadır. Ona göre bedenin her bir parçası, hiyerarşik kültürel farklılıklar için bir yol haritası sunmaktadır. Burun hakkında şöyle demektedir:

Burun, sahibinin hiyerarşideki konumunu gösterir. Bir zarif, güzel bir burun var, bir de kocaman, kaba, çirkin burun. Biri, tam ve sistematik gelişmeyi, öbürü ise sadece deformasyon istikametini gösterir. Aynı şey bireyler için olduğu kadar, uluslar için de geçerlidir. Irkın terbiyesi ve ilerlemesi arttıkça burun da güzelleşiyor (Leppert, 2002: 268).

Fizyonomi, üstün ırkı betimlemeye ve başkalarıyla birlikte Yahudilerin ehliyetsizliklerini göstermeye çalışan Nazilerin işini kolaylaştırmaktadır. Fizyonominin ölçümleri, soykırımın bilimsel gerçeklerini desteklemektedir.

Bauman'a göre, "siyaset pratiğinin etkili bir aracı olarak ırkçılık, modern bilimin ilerlemesi, modern teknoloji ve devlet gücünün modern biçimleri olmaksızın düşünülemez. Bu özelliğiyle ırkçılık, kesinlikle modern bir üründür. Modernlik, ırkçılığı olanaklı kılar" (Bauman, 1997: 90). Ona göre ırkçılık, hem heterofobiden -farklı olandan hoşlanmama-, hem de rekabet kaynaklı düşmanlıktan farklıdır. Bauman ırkçılığı mimarlık ve bahçe düzenleme stratejilerini tıbbîkilerle birleştiren bir uygulamaya benzetmektedir. Irkçılıkta varolan gerçek, düşlenen kusursuz gerçeğe uymayan ve yapılanlarla değiştirilemeyen öğeler, budanarak yeni bir toplumsal düzenin kurulması amaçlanmaktadır (Bauman, 1997: 94). Bu bağlamda, bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişimin varabileceği sınırı sürekli zorlayan bir modern dünyada, ırkçılık belli bir halk kategorisinin, belli kusurlarının yok edilemeyeceğini ve düzeltilemeyeceğini ilan etmektedir. Kısacası modernitenin vardığı noktada ırkçılık, toplum içerisinde rahatsız edici kategorinin toplumdaki atılmasını, daha ileri düzeyde ise fiziksel olarak yok edilmesini istemektedir. XX. Yüzyılda Nazizm, bu yok etme işlemini en üst düzeyde, soykırıma başvurarak gerçekleştirmektedir.

2. 2. 2. Irkçı Doktrinler

Gobineau'ya göre toplumların yaşadığı dönüşümlerin asli faktörü ırktır. "Irk, insan dünyasının öteki her şeyin çevresinde döndüğü odağıdır" (Şenel, 1984:92). Uygarlıklar kendilerine hayat veren kalıtımsal niteliklerinin ırk karışımı sonucunda

bozulması nedeniyle yıkılmışlardır. “Bu karışım sonucunda büyükler alçaldılar ve bu alçalma telefi edilemeyecek ve onarılamayacak bir olumsuzluğa yol açmıştır, melezleşme” (Fontette, 1991: 50). Gobineau, ırkları üçe ayırmaktadır: Siyahlar, Beyazlar ve Sarılar. Merdivenin en alt basamağında siyahlar bulunmaktadır. “Beyaz ırk, güçlü ve canlı bir zekanın kanıtı olarak ve hiçbir bağın birleştirmedığı rakipleri üzerine edinilmiş bir otoritenin gereği olmayan özellikleriyle, uygarlaştırma yeteneğinin büyüklüğüyle başından beri üstündür. Gobineau’nun teorisine göre, “tüm uygarlıklar beyaz ırkın bir ürünüdür ve bu ırkın yardımı olmadan tek bir uygarlık bile yaşayamaz” (Goranov, 1982: 30). Bu üstünlük, enerji, düzene eğilim ve entelektüel üstünlükten gelmektedir. Ayrıca fizik yapısı bakımından beyaz ırk ırkların en güzeldir. Görüldüğü gibi toplumların kültürel niteliklerin ve siyasal düzenlerini irksal kalıtımda görmektedir. Ona göre ulus, kan karışımının bir ürünüdür ve insanlık için tehlikelidir. Yurtseverlik bir Cermen erdemi değildir, Cermen erdemi “ırkseverlik”tir. Tüm aryan devletler, örneğin Yunan, Roma, yabancı kanın karışmasıyla yıkılmışlardır (Şenel, 1984: 93). Kan konusu ön plana çıkmaktadır. Burada bir kanı olmak, kanın saflığı, aynı kandan gelmek ya da olmak kanın değerini göstermektedir. Kan ırkı belirleyen ve bir ırkın üstünlüğü, gücünü ya da zayıflığını gösteren bir araçtır. Bu nedenler Hitler de bir kan mitosu yaratarak, kanın saflığını korumak için düzenlemeler yaparak, üstün bir kan, üstün bir ırk yaratma düşünüyü hayata geçirecektir.

Houston Stewart Chamberlain’in ise dış görünüşü ve antropolojik ölçümleri önemsememektedir. Ona göre bunlar sadece belli insan gruplarıyla ilgilidir ve tek başlarına bir değer taşımamaktadırlar. Irkı gerçek anlamda belirleyen kriter “psikolojik düzey”dir. Irk zihinsel ve ahlaki ölçütlerce belirlenmektedir. Geleceğin aydınlatılması için geçmişin düşünmesi gerekmektedir. “Seçkin bir ırka, saf bir ırka mensup olan kişi, kendini her gün sınar. Irk bilinci insanı yüceltir, onu çeşitli halkların karışmasından doğan karmaşanın içinden çeker alır ve ona olağanüstü denilebilecek üstün yetenekler kazandırır.” Ona göre insan ırkları ıslah edilebilirler. Irk disiplini asil ırkların şekillenme koşullarını belirleyen doğanın beş yasasından yararlanılmasını gerekli kılmaktadır: Temel koşulu mükemmel niteliğe sahip olan hammadde oluşturmaktadır. Sonrasında uzun vadeli bir iç evlilik uygulaması gelmektedir. Bir ırk en yakın akrabaları dışında döllenme ilişkilerine girmeyecek ve yalnızca kendi aralarında çoğalacaktır, bu iç doğum rejimidir. Bunun ardından ayıklanma bu rejim içinde gerçekleştirilmektedir. Yeniden

üretilcek ya da saf dışı bırakılacak unsurlar eleme yoluyla tespit edilmektedir. Dördüncüsü ise melezleşmenin zorunluluğu yasasıdır. Melezleşme önceden belirlenmiş sınırlı ölçüler içinde kalmalıdır (Fontette, 1991: 64-65). Ona göre Töton ırkın üstün moral tipi, ideal Töton tipine yakın olan Nordik ırktır. Nordik ırk ise sayıca en fazla Almanya'da görülmektedir ve bu nedenle de Alman ulusu öteki uluslardan üstündür (Şenel, 1984:106). Böylece Nazizmin ırkçı teorisine zemin hazırlamaktadır. Üstün ve saf Alman ırkı tüm ırklardan daha üstündür anlayışının temelini oluşturmaktadır.

Vacher de Lapouge ise antroposyoloji okulunun başlıca kurucularından biridir. "İrklar evrimin farklı aşamalarını temsil ediyorlarsa, aralarındaki farklılıklar ölçülebilirdi ve ölçülmeliydi. Böyle bir ölçme aynı zamanda evriminin yönünü tespit imkanı verebilirdi" (Şenel, 1984: 72) demektedir. Bu okula göre her şey ölçülebilir bilimsel verilere dayanmaktadır ve bütün gerçekler de esas olarak kafatası ölçümlerinden çıkmaktadır. Bir ırkın ya da bir halkın değer ve yetenekleri brakisefaller-geniş kafalılar ve dolikosefaller -uzun kafalılar-'in yüzde oranları tarafından belirlenmektedir. Lapouge "iç ayıklanma" kavramı ile kendi çevreleri içinde kazandıkları başarıları, "dokusal ayıklanma" ile de yabancı unsurlar tarafından gruba yapılan ve onda nitelik değişikliklerine yol açan müdahaleleri tanımlamaktadır. Montpellier Mezarlığı'ndaki XVII. ve XVIII. yüzyıllardan kalan kafataslarından yüksek sınıflara ait olanlar 74.8, sıradan insanlara ait olanlar ise 78.3 ölçüsündedirler. Lapouge'a göre bu sonuç iç ayıklanma sürecinde dolikosefallerin elde ettikleri başarıların bir göstergesidir (Fontette, 1991: 74). Kuzeyin dolikosefalleri düşünce, bilim, sanat ve yönetime, güneyin brakisefalleri ise tarıma ve el işlerine yatkın ırklar oldukları ortaya konmaktadır. Lapouge, Nordik ırk adını verdiği Aryan ırklarının üstünlüğünü savunmaktadır. Ona göre "Aryan, her işte başa geçer, brakisefal de yerini ona seve seve bırakır" (Şenel, 1984: 73). Irk gururunun, Pangermenizmin miti olan sarışın, dolikosefal kuzeyli adam kültürünün güçlenmesinde Antroposyoloji okulunun payı büyüktür. Lapouge da görüşlerini bu kafatası biçimine dayandırmaktadır. Bununla ilgili olarak 1877 yılında şunları belirtmektedir: "Önümüzdeki yüzyılda kafatası ölçümü sonuçlarının bir derece büyük ya da küçük çıkmasının insanları çok üzeceğine inanıyorum" (Fontette, 1991: 78). Aradan altmış yıl sonra insanlık bunun gerçekleştiğine "Nazizm" örneğinin de tanık olmaktadır.

Tüm bu ırkçılık öğretileri; fiziksel niteliklerin yanında psikolojik, düşünsel, kültürel niteliklerin de kalıtımla geçtikleri, bu kalıtımsal niteliklerin bazı topluluklarda bulunup bazılarında bulunmadıkları, bazılarında az bazılarında çok buldukları düşüncelerinden oluşmaktadır (Şenel, 1984: 35). Bu nedenlerle de bazı ırklar üstün bazıları da aşağı fiziksel, psikolojik, düşünsel ve kültürel yeteneklere sahip olarak kabul edilmektedir. Ayrıca yaratılan bu hiyerarşiden dolayı üstün ırkların aşağı ırklar üzerinde, onları yok etmekten yönetmeye, çalıştırmaktan sömürmeye kadar doğal hakları bulunmaktadır.

2.3. NAZİZM

Nazizm, faşizmin siyasal ve kurumsal olarak Almanya’da uygulanmasına verilen addır, faşizmin Almanya’da uygulanış biçimidir. Alman Milliyetçi Toplumcu İşçi Partisi -National Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei-‘nin ve Hitler’in öncülüğünde 1919 yılından sonra bir siyasal ve öğreti hareketi olarak ortaya çıkmıştır.

Nazizm düşüncesinin şekillenmesinde Oswald Spengler ve Alfred Rosenberg’in ırkçı kuramları önemli bir yere sahiptir. Spengler 1914’te tamamladığı *Batının Çöküşü* adlı yapıtında, yaşamı bir savaş olarak görmekte, savaşın ve fethetmenin içgüdülerine uyan ırkların üstün ve fazla yaşayan ırklar olduğunu belirtmektedir. Ona göre sağlıklı bir ırkın belirtisi, ailelerin çok çocuk yapmalarıdır. Genişleyen bir nüfus, ulusal görkemin temelidir. Uygarlığın tıp vb. önlemleri, doğal ayıklanmayı engelleyerek ırkın gücünü zayıflatmaktadır. Ayrıca kültür ırksal deneyimin yavaş yavaş gelişmesinin birikimidir. Tarih Almanları 1500 yıldan bu yana bilinçli bir biçimde büyük savaşlarda kullanmıştır (Şenel, 1984: 101). Böylece kanının saflığının ve enerjisinin korunmasını sağlamaktadır. Tüm ırkçı öğretilerde yer alan fiziksel niteliklerin yanında psikolojik, düşünsel, kültürel niteliklerin de kalıtımla geçtiği düşüncesi Spengler’in temel tezini oluşturmaktadır. Spengler kültürün gelişmesini, ırksal deneyime bağlamaktadır.

Alfred Rosenberg ise *Yirminci Yüzyılın Mitosu* adlı yapıtında ırkçı düşüncesini şu şekilde açıklamaktadır: “Ruh, içerden görülen ırktır. Irk da ruhun dış görünüşüdür. Bir ırkın ruhunu uyandırmak ve onu canlandırmak; onu en yüksek değer olarak tanımak ve devlette, sanatta, dinde öteki değerlerin bu üstün değer altındaki organik durumlarını saptamak demektir” (Friedrich, 1964: 98). Bu düşünce Hitler’in saf ırk

fikrinde somutlaşmaktadır. Irkın saflığı, ruhun da kuvvetli olmasının temelini oluşturmaktadır. Irk birliği aynı zamanda milletin ruh birliğinin de ifadesidir.

Hitler *Mein Kampf*'ı 1924 yılında tutuklu bulunduğu Landsberg am Lech Kalesi'nde yazmıştır. Bu kitap Nasyonal Sosyalizm/Nazizm anlayışının temellerini ve özelliklerini açıklamaktadır. Aynı zamanda da ırkçı teorinin nasıl hayata geçirileceğini ortaya koymaktadır. Hitler'e göre doğanın yaşama iradesinin büründüğü bütün biçimler temel ve ihlal edilemez bir yasaya tabidirler. Hiçbir hayvan kendi ırkından olmayan bir hayvanla çiftleşemez. Doğa üstün bir ırkın aşağı bir ırkla karışmasına bu nedenle direnmektedir. Irk karışımı "Tanrının, yaratanın iradesine karşı" işlenen bir günahdır. Melez halklar yenilmeye ve uluslar haritasından silinmeye mahkumdurlar; bu bir adaletsizlik değil, adaletin kendisidir. Yeryüzünün ilk günahı kana ve ırka karşı işlenen günahdır ve buna teslim olmak insanlığın yok olmasına yol açmaktadır (Fontette, 1991: 82). Hitler'e göre yurttaş olunabilmesi için Alman kanından olunması gereklidir, dinsel inançlar önemli değildir.

Hitler, ırkçılığın, çeşitli milletlerin varlığının ve değerinin kabul etmekle başladığını belirtmektedir. Irkı inanış açısından devlet, bir amaçtır. Bu amaç ise, ırkların varlığının korunmasıdır. Irkçılık, ırkların eşitliğine kesinlikle inanmamaktadır. Dünyayı yöneten kutsal iradeye uyararak, en iyinin ve en kuvvetlinin zaferini kolaylaştırmak, kötü ve zayıf olanların boyun eğmesini sağlamak görevi ile yükümlü bulunmaktadır (Hitler, 1997: 394).

Hitler, kavganın konusunu Alman ırkının yaşaması ve gelişmesini sağlamak olarak belirtmektedir. "Görevimiz, milletimizin çocuklarını beslemek, kanın temizliğini korumaktır" (Hitler, 1997: 219). Irkçı inanışın amacını ise, ırkın varlığını korumak olarak ifade etmektedir. "Irkçılık, ırkların eşitliğine asla inanmaz... En iyinin ve en kuvvetlinin zaferini kolaylaştırmak, kötü ve zayıf olanların boyun eğmesini sağlamak göreviyle yükümlüdür" (Hitler, 1997: 394) demektedir. Irkçı devlet, ırkı toplum hayatının merkezi konumuna getirmekte ve ırkın saf kalmasını gözetmektedir. Hitler'e göre insanın güçlülüğü ve güçsüzlüğü kanında bulunmaktadır. "Irkların saflığını korumaktan vazgeçen milletler, ruhlarındaki birlikten de vazgeçmiş olurlar. Onların varlıklarının çökmesi, kanlarının bozulmasının doğal sonucudur. Manevi ve yaratıcı kuvvetlerin dağılması, milletin ırk temellerinde meydana gelen değişimlerin sonucudur"

(Hitler, 1997: 350). Hitler ırkların saflığının korunması konusunda, “saf ırka mensup kişi akla uygun ve düzgün kararlar alırken, karışık olan kan, güç anlarında şaşırır. Sonunda karışık kanlı kişi, temiz kanlının egemenliğini altına girer” (Hitler, 1997: 423) ifadesini kullanmaktadır. Bu nedenlerle de üstün ırktan olan kişi, aşağı ırktan biriyle birleşmemekte, birleşirse düzey düşmekte ve zayıf bir nesil meydana gelmektedir. Hitler bu görevin yerine getirilmesi için tüm biyolojik verilerden ve bilgilerden yararlanmaktadır. Bu şekilde de birtakım denetim mekanizmalarını ve önlemleri devreye sokmaktadır. Nüfusun planlanmasına ilişkin düzenlemeler yapılmaktadır. Öncelikle doğumlar kontrol edilmektedir. Bunun devamında ırkın saflığının korunması amacıyla melezleşme önlenmektedir. Bu açıdan yalnızca, sağlam ve sağlıklı olanların çocuk yetiştirmeleri sağlanmaktadır. Bu şekilde devlet kişilerin cinsel hayatlarına müdahale etmektedir. Burada tıp biliminin verileri de kullanılmaktadır. Örneğin kalıtsal hastalığı bulunanların çocuk yapmalarına engel olunmaktadır.

Hitler’e (1997: 256) göre yeniden ele alınması ve düzenlenmesi zorunlu olan ilk kurum evliliklerdir. Evliliklerle kan saflığı korunmalıdır. Evlilik, ırkın çoğalmasına hizmet etmelidir. Evlenmenin tek anlamı ve amacı da budur. Hitler bu noktada erken evliliği savunmaktadır. Çünkü erken evlilik, genç aileye, kusursuz ve sağlam neslin yetişmesine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte Yahudilerle Alman yurttaşları arasında evlilik ve evlilik dışı ilişkiler yasaklanmaktadır. Almanya’da bulunan Irk ve Nüfus Yüksek Ofisi, gerçek ve saf Aryen ırkının yaratılması ve güçlendirilmesi amacıyla çalışmaktadır. Titizlikle seçilen damızlıkların istihdam edilmesini ve işgal edilen ülkelerde Germen ırkına özgü olduğu kesin olan hatlara sahip çocuklara el konulmasını planlamaktadır. “Saf ırk” kuramı ise, genetik kalitenin ve bu yüksek kalitede sağlanacak bir türdeşliğin, bazı ırkları ötekilerin doğal efendisi yapacak nitelikler kazandıracığı görüşüne dayanmaktadır (Şenel, 1984: 135). Saf ırkın yaratılabilmesi için öncelikle karşıt ırklar, Yahudiler, yok edilmelidir. Ayrıca hastaların ya da özürlülerin ırkın ıslahı için hazırlanan planlar çerçevesinde kısırlaştırılması söz konusudur. Bu amaçla da beden kutsanması ve sportif faaliyetler geliştirilmektedir. Karakterin soyluluk kazanması gibi, fiziki güzellik de insanın kendi zaafını alt ederek ulaştığı bir hedeftir (Fontette, 1991: 85). Örneğin 14 Temmuz 1933 tarihinde, irsi hastalıklara tutulmuş kişilerin üremelerini yasaklayan ve insan soyunun ıslahını ve ırkların arıtılmasını zorunlu kılan yasayla birlikte belli kategorilerden hastalar kısırlaştırılmaktadır (Fontette, 1991: 90). Sağlam

kafanın ancak sağlam vücutta olabileceğini savunan Hitler, kişisel korkaklığın ilk sebebi olarak da vücuttaki eksiklikleri görmektedir. Bu nedenlerle sağlıklı bir neslin yetiştirilmesi için spor ve beden eğitimine önem verilmelidir. Bu şekilde gençlerin vücutları güçlendirilmeli ve geliştirilmelidir (Hitler, 1997: 257). Fiziksel yapı ile maneviyat arasında bir ahenk olduğunu belirten Hitler, Yunanlıların güzellik fikrini örnek almaktadır. Ona göre Yunanlıların güzellik fikrini ölümsüzleştiren şey, görkemli fiziksel güzelliğin, düşünce gücünün parlaklığı ve ruhun soyluluğu ile birleşmesidir.

Nazizm, kaçınılmaz olarak, yüceltici bir yan taşımakta ve türü, öncelikli figürü estetik olan bir idealleştirmeye tabi tutmaktadır. Bu idealleştirme, hem zihin hem de beden olarak ideal insanı gösteren bir insan tipinin tanımlanması ve değerlendirmesiyle tamamlanmak zorundadır. Bu ideal hem bozulmamış ilk insanlarla hem de geleceğin insanıyla, üst insanla ilişkilidir (Balibar, 1995b: 78). Nazizm idealini Antik Yunan'da bulmaktadır. Nazi estetiği de temel olarak Yunan sanatından etkilenmektedir. Yunan sanatında güzel, karmaşıklıkta değil, basitliktedir. Bu aynı zamanda, bütün eşyayı basitleştirmek, düzenlemek ve birleştirmek için çalışan XIII. Yüzyılın da belli başlı niteliklerinden biridir (Deonna, 1974: 135). Yunan sanatında çirkinliğe yer verilmemekte; beden ve yüzün ahenk bozabilecek her şeyden sakınılmaktadır. Bütün yüzler güzeldir, biçimsizlik yoktur; çirkinlik, aşağı yaratıklara mahsus bir kusurdur. Yunan sanatının ülküsü, yirmi yaşının kuvvetiyle ve beden hareketleriyle gelişmiş bir beden, kişiliğin ya da yaşın hiçbir eksiklik-arıza ile bozmadığı, düzgün bir yüz yaratmaktır (Deonna, 1974: 140-141). Ari ırk varsayımı Nasyonal-Sosyalizmin ırkçılık ve üstün ırk ilkesine dönüştürülmektedir. Nazizm, beden ve fikir bakımından sağlıklı ve güzel gençlik yetiştirmeye büyük önem vermektedir. Spor ve beden eğitimi bu amacı gerçekleştirmek amacıyla programlanmakta ve uygulanmaktadır. Beden, ruh ve zihin dengesi ahenk ve güzellik sağlamaktadır. Bu ise Klasik Yunan güzellik anlayışının bir ifadesidir (Kınay, 1993: 311). Sporcu, iyi vücut yapılı, disiplinli erkekler ve sağlıklı, güzel kadınlar yaratılmaktadır. Nazizmin saf ırkı ve ideal beden, güzellik tasarımı böylece şekillenmektedir. Görüldüğü gibi Nazizmde güzellik, üstün, sağlıklı, güzel bir ırk idealine dayanmaktadır.

İrkçilik kendini ancak, mükemmel bir toplum tasarısı bağlamında ve tasarımı planlı-istikrarlı çalışmalarla yerine getirme amacıyla kanıtlamaktadır. Almanya'da soykırım olayındaki tasarım ise, bin yıllık Reich -Özgürleştirilmiş Alman Ruh

Krallığı-'dir. Bu krallıkta alman ruhundan başka bir şeye yer yoktur. Bu nedenle Yahudilere yer yoktur. Çünkü onların ruhsal yetersizlikleri kalıtıma ve kana bağlıdır. Bu nedenle de yok edilmektedirler. Bauman'a göre Nazi devrimi devasa boyutlarda bir sosyal mühendislik denemesidir. Mühendislik önlemlerinin anahtar bağlantısı ise "ırksal soy"dur. İçişleri Bakanlığı Ulusal Hijyen Dairesi Başkanı Dr. Arthur Gütt, Nazi İktidarının en büyük görevini "ırksal sağlığı daima korumayı amaçlayan bir politika" olarak nitelirmektedir. Gütt, böyle bir politikanın içermesi gereken stratejiyi de şu şekilde açıklamaktadır: "Sistematik seçme ile ve sağlıksız öğeleri elemine ederek sağlıklı soyun üreyip yayılmasına yardımcı olursak belki bugünkü kuşağın değilse bile bizi izleyecek kuşağın fiziksel standartlarını yükseltebiliriz." Ayrıca Nüfus Politikası ve Irksal Sağlık Konusunda Aydınlanma Dairesi Başkanı Dr. Walter Grosss da ırk politikasının uygulanma biçimini şu şekilde açıklamaktadır: "Sağlıklı nüfusun doğum oranındaki düşme ve kalıtsal yönden uygunsuz, zeka özürlü embesiller ve doğuştan suçlular vb. arasındaki denetimsiz çoğalma eğilimlerini tersine çevirmek" (Bauman, 1997: 96). Örneğin Himler 1942'de "Yahudi virüsünün keşfi, dünyanın en büyük devrimlerinden biri" demektedir. Alman ırkı sağlığına ancak, Yahudileri yok edince kavuşacaktır. Yahudilerin ırksal yönden saf bir toplumdaki soyutlanması, ırksal, ulusal ve toplumsal hijyenin temel kuralı olarak kabul edilmektedir.

Naziler, gaz odalarından önce, Hitler'in emriyle zihinsel ve bedensel özürlü yurttaşlarını merhametten öldürme yoluyla yok etmeye ve ruhsal yönden üstün kadınların ırksal yönden üstün erkeklerce, örgütlü bir şekilde döllemesiyle üstün bir ırk yetiştirmeye yönelmektedirler. Yahudilerin yok edilmesi de toplumun ırksal silahı için yapılmış bir uygulamadır (Bauman, 1997: 102). Toplumun sağlıklı parçaları geliştirilip biçimlendirilmekte, sağlıksız parçalar ise yok edilmektedir. Böylece ırkın saflığı, kanı ve sağlığı korunmaktadır.

Nazilerin soy geliştirme programları belirlenen kişilerin sistematik şekilde öldürülmesinin yanı sıra, gelecek neslin genetik yapısını saflaştırmak için seçici üreme ve kısırlaştırılma uygulamasını başlatmaktadır. Bu uygulamaları gerçekleştirmek amacıyla, 1933 yılının Aralık ayında en düşük gönüllü kısırlaştırılma yaşını on, zorunlu kısırlaştırılma yaşını ise on dört olarak saptayan bir yasa çıkarılmıştır. Bu uygulamalarla 1935 yılının sonunda, 110.000 yetişkin ve çocuk tıbbi kurumlarda kısırlaştırılmış ve binlercesi öldürülmüştür (Clark, 2004: 92). Doğum kontrolü konusunda bilgi vermek,

doktorlar için bir suçtur. Gebeliği önleyici klinikler, 1933 yılından sonra kapatılmış, gebeliği önleyici ilaçların satılması da yasaklanmıştır. 1934 yılından sonra ise, Nazi devleti, doğum kontrol sistemini devreye sokmuştur. Kliniklerde sayısız kişi, büyük ölçüde zorlamalarla kısırlaştırılmıştır. Kadın cinselliği tamamen bastırılmakta ve devlet yönetiminde insan üretimi işlemine dönüştürülmektedir. Cinsel eğitim demek, ırkçılıktan, ari ırkın gelecek kuşaklarının nasıl olması gerektiğini öğretmek demektir (Millett, 1973: 259-260).

Kuramsal ırkçılığın ırk ya da kültür -ya da ikisi birlikte- olarak adlandırdığı şey, ulusun sürekli bir kaynağı ve sadece yurttaşlara ait olan niteliklerin yoğunlaşmış şeklidir. Böylece ulus kendi kimliğinin saf halini çocuklarının ırkında görebilecektir. Bu nedenle de ulus ırkın etrafında toplanmak zorundadır. Her türlü alçalmadan korunması gereken ata mirası, ırkla ruhsal olduğu kadar, bedensel ya da tensel bir şekilde özdeşleşmek zorundadır. Görüldüğü gibi ulusun kendisi olabilmesi için ırksal ya da kültürel olarak saf olmak durumundadır. Bu nedenle de sahte, dış, melez, kozmopolit unsurları saf dışı etmektedir. Bu açıdan baktığımızda ırkçılığın yurttaşların ortak özünü sınırlamaya çalışmaktadır. Irksal-ulusal saflık bulunamadığından dolayı da, bu saflığı ulusal bir üst-insan idealine uygun olarak imal etmeye girişmektedir (Balibar, 1995b: 82-83). Nazizmin soy arıtımının anlamı da burada yatmaktadır. Nazizm ilk olarak ulusla ırkı birleştirmekte, bütünleştirmektedir. Böylelikle saf bir ırk, saf bir ulus yaratmaya çalışmaktadır.

Foucault'ya (2003c: 264-265) göre Nazizm, XVIII. Yüzyıldan bu yana kurulmuş olan yeni iktidar mekanizmalarının -biyo-iktidar- en yüksek noktaya kadar gelişmiş biçimidir. Çünkü Nazi rejimi oldukça disiplinli bir devlet yaratmakta ve biyolojik düzenlemeleri çok sıkı bir şekilde göz önüne alarak düzenlenmektedir. Bu açıdan biyolojik süreçlere özgü rastlantıların denetimi rejimin doğrudan hedefi konumuna gelmektedir. Nazi rejimi biyolojik ve merkezileşmiş bir ırkçılığı ortaya koymaktadır. Bu devlet ırkçılığı, biyolojik açıdan ırkı korumakla yükümlüdür. Bunun yanında Nazi rejiminin hedefi sadece öteki ırkların imha edilmesi değildir. Öteki ırkların imhası tasarının bir tarafıdır, öteki yüzü ise kendi ırkını ölümün mutlak ve evrensel olan tehlikesine açık bırakmaktır. Nüfusun tamamı ölümle karşı karşıya bir konumdadır. Bu durum Alman ırkını üstün bir ırk kılmaktadır.

Foucault'ya göre Nazizm, kan düşleleriyle disipline dayanan bir iktidarın örneğini oluşturmaktadır. “Toplumun öjenik, insan ırkının kalıtım yoluyla ıslahına çalışılması şeklinde bir düzene sokulmasına ve sınırsız bir devletleştirme örtüsü altında mikro-iktidarın yayılıp güçlenmesine, üstün bir kanın düşsel heyecanı eşlik etmektedir” (Foucault, 2003b: 110). Bu ise, diğerlerinin sistematik bir şekilde soykırımı uğratılmasına neden olmaktadır. Yapılan ölüm kamplarının ve gaz odalarının işlevi de bu yok etme projesini en mükemmel bir biçimde yerine getirmektir.

Nazi toplumu, modern dönemin, XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda modern devlet yapılanmalarında şekillenmeye başlayan biyo-iktidarı genelleştirmektedir. Aynı zamanda hükümrânın öldürme hakkını da daha yaygın bir hale getirmektedir. Hem nüfusun her türlü bedensel, cinsel, ırksal yapılanmasına doğrudan müdahalelerde bulunarak, istediği biçimde düzenlemeler yapmakta; hem de ırkın saflığını koruma adına milyonlarca insanı bilimsel yöntemler kullanarak, sistemli bir biçimde öldürmektedir. Kısacası Nazizmde, öldürme ve ölüme atma hakkı ile genelleştirilen biyo-iktidar birleştirilmekte ve daha da detaylı bir şekilde ele alınarak, yaygınlık kazandırılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NAZİZMDE İRKÇİLİĞİN PROPAGANDA BELGESELLERİNE DAYALI İŞLEYİŞİ

3. 1. PROPAGANDA: TANIMI, AMACI VE SINIRI

Kamuoyunun oluşumunda etkili olan belli araçların çözümlenmesi sonucunda, bu sürecin temelde iki yoldan gerçekleştiği görülmektedir:

- 1- Kamuoyu, herhangi bir kısıtlı baskıdan soyutlanarak “doğal” olarak, yani organik bir şekilde oluşturulmaktadır.
- 2- Kamuoyu, “yapay” yani suni yoldan oluşturulmaktadır. Yapay şekilde kamuoyu oluşturmanın yolu ise propaganda yapmaktan geçmektedir.

Propaganda, tarih boyunca çeşitli şekillerde tanımlanmış bir kavramdır. Latince “propagare” kelimesinden gelen propaganda kavramı, “yayılacak şeyler” anlamına gelmektedir. Propaganda; “bireyler ve gruplar aracılığıyla diğer grupların kanılarını, görüşlerini ve davranışlarını, iletişim araçlarını kullanarak, propagandacının istekleri doğrultusunda etkileme, değiştirme ya da kontrol altında tutmaya yönelik bilinçli bir davranıştır” (Özsoy, 1998: 5); “toplumun güdümünü tesir altında bırakmak için yapılan bir harekettir” (Domenach, 1961: 10) şeklinde tanımlanmaktadır. Propaganda; herhangi bir düşünceyi, kanıyı yaymak ve ondan yana olanları çoğaltmak için söz, yazı ya da başka araçlarla yapılan etkidir. “Bir fikrin, her çeşit vasıttan istifade etmek amacıyla hedef kitleye telkin edilmesi”dir (Özsoy, 1998: 6) tanımları da bulunmaktadır. Bu tanımlardan çıkan sonuca göre, bir eylemin propaganda sayılabilmesi için, kanı ve görüşleri denetlemeye ya da değiştirmeye yönelik bilinçli bir davranışın, çabanın söz konusu olması gerekmektedir.

Propagandayı tanımlamak amacıyla ilk kapsamlı çalışma Harold D. Laswell’in *Propaganda Technique in the World War -Dünya Savaşı’nda Propaganda Tekniği-* adlı eseridir. Laswell’e göre propaganda; “sadece anlamlı semboller ya da daha somut ve daha az kusursuz konuşursak, öykülerle, söylentilerle, haberlerle, resimlerle ve sosyal iletişimin diğer biçimleriyle düşüncenin denetimi” (Severin ve Tankard: 1994: 154)

anlamını taşımaktadır. Bu tanıma göre bireyleri, grupları etkilemede özellikle kullanılan simgeler ön plana çıkmaktadır. Davranışlar, inançlar ve hareketler; kelimeler, mimikler, sloganlar, bayraklar, üniformalar, afişler gibi semboller kullanılarak sistematik bir şekilde yönlendirilmektedir. Bu şekilde propaganda fikirleri değiştirmeye ya da doğrulayıp, yeni fikirler yaratmaya çalışmaktadır. Telkin -empoze- edilen inançlar ve düşünceler, insanların davranışlarını, ruh hallerini, dini ve felsefi kararlarını değiştirmektedir. Buradaki önemli bir nokta; kamuoyunu etkilemek amacıyla kullanılan simgeler ve bilgiler; gerçek, yarı gerçek ya da yalan olabilmektedir. Propaganda açısından önemli olan, bu bilgi ve simgelerin, insanları etkilemedeki güçleridir.

Leonard W. Doob ise propagandayı, psikolojik açıdan ele almaktadır. Ona göre propaganda, “bir toplumda, belirli bir zamanda, kişilikleri etkilemeye ve bireylerin bilimsel olmayan ya da şüpheli değerler olarak kabul edilen amaçlara yönelik davranışlarının kontrol edilmesi için yapılan girişimdir.” Doob, bu bağlamda iki tür propagandadan söz etmektedir:

Maksatlı –Intentional- Propaganda: İlgili birey ya da bireyler aracılığıyla ve ikna yoluyla tavır ve hareketlerini kontrol etmek ya da etkilemek isteğiyle sistematik bir girişimde bulunmaktır. Bu tür propaganda da, propagandayı yapan, yaptığının farkındadır. Başka bir deyişle, bilerek, isteyerek ve aynı zamanda her çeşit tekniği deneyerek kamuoyunu etkilemeye çalışmaktadır.

Maksatsız -Unintentional- Propaganda: Sırf ikna yoluyla bir gruptaki bireylerin tavır ve hareketlerini kontrol etmektir. Propagandayı yapan, girişmiş olduğu faaliyetlerin toplumsal etkilerinin farkında değildir (Bektaş, 1996: 150-151).

Tönnies ise propagandayı, “bir fikri, doğruluk veya kesinliği ile bağlantısız olarak, yaymak amacıyla kamuoyunun etkin bir biçimde uyarılması” olarak tanımlamaktadır. F. E. Lumley ise, *The Propaganda Menace -Propagandanın Tehdidi-* adlı çalışmasında, propagandanın niteliğini ahlaksallığa bağlamaktadır. Ona göre propaganda, “belli bir fikir ve davranışın kökenini, bununla ilgili çıkarı, kullandığı yöntemleri, yaymak istediği içeriği ve benimseyenlerin karşılaşacağı sonuçları göz önünde tutarak, bu hususlardan birini, birkaçını ya da hepsini gözetmek suretiyle onu yayma ve kabul ettirme gayretidir” (Bektaş, 1996: 152).

Propagandanın; bilinçli bir girişim olması, başka grupların üzerinde kontrol kurma veya bu grupların fikirlerini değiştirme-dönüştürme işlevine sahip olması ve tek tek bireylerden ziyade, kitleleri hedef alması yönleri; onun ayırt edici özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm propagandaların ortak niteliği ise, bireylerin seçim şansını sınırlandırmaya çalışmak ve bireyleri kendi görüşleri, istekleri, hedefleri doğrultusunda yönlendirmektir.

Propagandanın amacı, “bireylerin kabule zorunlu olmadıkları bir düşünceyi, istekleriyle kabule, yapmaya zorlanamayacakları bir hareketi, istekleriyle yapmaya yöneltmektir” (Özsoy, 1998: 9), “halk kütlelerinin davranışlarına tesir etmek ve onları belirli düşüncelere yöneltmektir” (Domenach, 1961: 10). Kısacası amaç, karşı tarafın düşüncelerini etkileyerek değiştirmektir. Bu nedenle de propaganda, seçilmiş ve ayıklanmış bilgileri kitlelere sunmaktadır. Aynı zamanda da en kalıcı simgeleri kullanmaktadır. Bununla birlikte, modern propagandanın amacı, “sadece bireylerin bir öğreti veya düşünceyi benimsemelerini sağlamak değil, onları aktif olarak bu sürece katılmaya yöneltmektir” (Bektaş, 1996: 159). Propaganda sadece düşünceleri değiştirmekle kalmamakta, aynı zamanda bireyleri bu doğrultuda eylemde bulunmaya sevk etmektedir. Bu bağlamda propaganda, aslında bireye bir seçenek sunmamaktadır. Tersine bu seçimi ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bireyin aklına ve mantığına değil, daha çok duygularına hitap etmektedir.

Laswell propagandanın dört temel hedefinden söz etmektedir:

- 1- Düşmana karşı nefret uyandırmak.
- 2- Müttefiklerle dostluğu korumak.
- 3- Tarafsızlarla dostluğu korumak, eğer mümkünse işbirliği sağlamak.
- 4- Düşmanın moralini bozmak (Severin ve Tankard: 1994: 156). Bu hedefler, propagandanın savaş dönemindeki hedefleridir.

Propaganda tartışmayla meşgul olmamaktadır. Çünkü amacı, düşünceleri benimsetmek ve yaymaktır. Bunun için ise kesin cevapları bulunmaktadır. Ayrıca başka düşünceleri yok etmek amacı da vardır. Propagandanın var olması için, alternatif düşüncelerin de var olması gerekmektedir. Tek bir düşünce sistemin olduğu bir yerde propagandadan söz edilmesi mümkün değildir.

Kısacası propagandanın üç farklı amacı ortaya çıkmaktadır:

1. Hedef kitle üzerinde yeni bir tutum geliştirmek.
2. Var olan durumun ya da tutumun şiddetini artırmak.
3. Var olan bir tutumu değiştirmek.

Propagandanın amaçları konusunda başka bir değerlendirme de, bu amaçların gizli ya da açık; toplumun çıkarları açısından da yararlı ya da zararlı olması durumudur.

Propagandanın belirli bir sınırı bulunmamaktadır. Bu doğrultuda, her şeyin propaganda amacıyla kullanılması mümkündür; her konu da propaganda amacıyla ele alınabilmektedir. Fakat buradaki önemli husus şudur: Propaganda şartları değiştirememekte, yalnızca bu şartlar altındaki inançları değiştirebilmektedir. İnsanları, inançlarını değiştirmeye zorlayamamakta; sadece onları istenilen şekilde davranmaya ikna edebilmektedir (Lerner, 2000: 270). Bu cümleler propagandanın sınırını ortaya koymaktadır.

3. 1. 1. Propagandanın Tarihsel Gelişimi

Tüm çağlarda, siyaset adamları, devlet adamları, diktatörler, kişilerin kendilerine ve yönetim düzenlerine bağlılığını artırmaya çalışmışlardır. Bu nedenle propagandanın tarihi, insanoğlunun tarihi kadar eskidir ve konuşmanın gelişimiyle birlikte başladığı kabul edilmektedir. Fiziki güce başvurmadan insanları konuşma sayesinde kullanmak ya da ikna etmek mümkündür. Propaganda, “aile ve cemiyet hayatının teşekkülü ile başlamış ve gittikçe gelişerek amansız bir silah haline gelmektedir” (Özsoy, 1998: 13). Örneğin Roma’da lejyonlar Galya’ya ya da İllirya’ya isyan bastırmaya giderlerken törenlerle uğurlanmaları, aynı lejyonların Roma’ya dönüşlerinde zafer alaylarıyla karşılanmaları birer propaganda etkinliğidir (Bektaş, 1996: 145). Daha öncesinde Mezopotamya Medeniyeti’nde tanrılaştırılan kral heykelleri, Helenistik dönemde, İskender’in büstü ve rölyefinin para üzerine basılması ve dağıtılması da propaganda amaçlı kullanılmaktadır. I. ve II. Yüzyıllarda Roma İmparatorluğu’nun her bölgesinde para ve madalyalar dağıtan, anıtsal heykeller yaptıran imparatorlar, politik sembollerden ve törenlerden oldukça yoğun şekilde bir şekilde yararlanmaktadırlar. Roma’daki mimari mekanlar zaferi, itaati ve birliği kutlayan görkemli törenlerle, yağma ve savaş

esirlerini sergilemek amacıyla tasarlanmaktadır. Roma'da egemen kesimin ve onun elinde bulundurduğu devlet iktidarının, halka benimsetilmesi için kentler, anıtsal mimari kurallarına göre inşa edilmektedir. Ayrıca Roma'da imparatorların kendi heykellerini yaptırmaları, kral-komutan-Tanrı inancını ve gücünü yansıtmaktadır. Bu heykeller vasıtasıyla, krallar idealize edilmektedirler. Bütün bunlar birer propaganda aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Propagandanın inançları, değerlerin ve uygulamaların sistematik bir şekilde yaygınlaştırılması anlamına gelen özgün kullanımı XVII. Yüzyıla, Papa XV. Gregorius'un Protestan reformunun aykırı düşünsel etkilerini yok etmek amacıyla, 1622 yılında Vatikan tarafından kurulan "Congregatio de Propaganda Fide -Katolik İman Yayma Cemaati"- adlı misyoner örgüte verdiği isme dayanmaktadır (Clark, 2004: 12). Bu dönem, Protestan kiliselerinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanan dinsel devrim dönemidir -reformasyon- ve anılan cemaat, Roma Katolik Kilisesi'nin karşı-devriminin bir parçası konumundadır (Bektaş, 1996: 144). Kilise, ayinlerde müzikten yararlanmakta, dekor ve merasimin biçimsel öğeleriyle insanların dinsel duygularını harekete geçirmektedir.

Propaganda kelimesi, XVIII. Yüzyılda genel kullanıma girinceye kadar kilise tarafından kullanılmaktadır. Siyasal propaganda gerçek anlamıyla Fransız Devrimi'nden sonra başlamaktadır. İlk propaganda söylevleri, ilk propaganda görevlileri, devrim komitelerinden, devrim klüplerinden ve devrim meclislerinden gelmektedir. İlk propaganda savaşına ve ilk savaş propagandasına böyle girilmektedir (Bektaş, 1996: 146). Bu bağlamda propaganda sözcüğü, XVIII. XIX. yüzyıllarda, birçok Avrupa dilinde politik fikirlerin, dinsel inançların ve hatta ticari reklamcılığın geniş alanlarına kadar yaygınlık kazanmaktadır (Clark, 2004: 12). Bu dönemde meydana gelen ekonomik ve siyasal devrimler sonucunda toplumda bir toplumsal tabakalaşma süreci yaşanmaktadır. Ekonomik ve siyasal iktidar savaşındaki sınıfların kendi görüşlerini yayma çalışmaları, toplumsal çatışma sürecinin bir parçası konumundadır. Bu süreçte yoğun bir propaganda faaliyeti ortaya çıkmaktadır.

I. Dünya Savaşı sırasında, savaşan devletler kamu oyunun görüşünü ulusal önem taşıyan bir konu olarak gözetmek zorunda kalmaktadırlar. Bu süreçte halk, ucuz gazeteler, afişler ve sinema gibi gelişmiş kitle iletişim araçları yoluyla neredeyse her

gün devlet propagandasının hedefi haline gelmektedir. Savaş sırasında sansür ve yanlış bilgilendirme olarak algılanan propaganda, daha sonra gitgide artan oranda düşmanın maneviyatına yönelik psikolojik bir mücadele aracı olarak kullanılmaya başlanmaktadır (Clark, 2004: 12). Bu nedenle savaş propagandası, gerçek yerini daha önce görülmemiş derecede etkin olarak bu savaşta bulmaktadır.

I. Dünya Savaşı sırasında, gazeteci Walter Lippman ve psikolog Edward Bernays, ABD başkanı Woodrow Wilson tarafından görevi İngiltere yanında savaşa girmek için kamuoyunun fikrini etkilemeyi amaçlayan Creel Komisyonu'na katılmak üzere tutulmuşlardır. Lippman ve Bernays'ın propaganda kampanyası, altı ay içinde büyük bir Alman histerisi yaratmışlardır. Burada grup zihni ve niyetin tasarlanması alanlarındaki başarılı çalışmalarla halk, İngiltere yanında savaşa girmeye hazırlanmaktadır.

Propaganda sözcüğünün 1917'den itibaren Sovyet Rusya, 1933'ten itibaren ise Nazi Almanya'sı gibi tek-parti devletlerinin resmi terminolojilerinde kullanılması, sözcüğün bu devletlerle özdeşleştirilmesine neden olmaktadır. Kısacası, çağdaş totalitarizmin güçlerinin sıralanışında, ilk sırayı siyasal propaganda almaktadır. Başka bir ifadeyle, propaganda polis ve ordudan daha önde gelmektedir.

Özetle, XVIII. Yüzyılda laik örgütler, siyasal görüşlerin yayılmasıyla ilgilenmeye başlamaktadırlar. XIX. yüzyılda ise ekonomik görüşlerin propagandası, ticari ürünlerin reklamları gelişmektedir. XX. Yüzyılın ilk yarısında özel çıkarların propaganda yöntemleriyle yaygınlaştırılmasına; aynı zamanda da demokratik devletler tarafından gerçekleştirilen iyi örgütlenmiş propaganda çalışmalarının ve otoriter devletlerde tekelci yönetim propagandasının gelişmesine tanık olunmaktadır.

3. 1. 2. Propagandanın Tekniği, Stratejisi Ve Taktikleri

Propagandanın amacına ya da amaçlarına ulaşması için uygulayacağı stratejileri ve taktikleri, propagandanın tekniğini oluşturmaktadır. Örneğin parti propagandasında, propaganda stratejisi amaca göre saptanmaktadır. Bu bağlamda temel strateji, partinin toplum içinde olumlu bir görünümünü -imajını- yaratmaktır. Bu olumlu imaj ortaya konulurken, aynı zamanda da diğer partilerin imajları kötülenmektedir. Diğer bir önemli husus ise, partinin programının da, propaganda stratejisiyle uyumlu olmasının

gerekliliğidir. Partinin temel siyasal simgelerinin toplum nezdinde kabul ettirilmesi, temel propaganda stratejisidir (Bektaş, 1996: 161). Bu strateji ekseninde günlük politikalar ve propaganda taktikleri oluşturulmaktadır. Parti liderlerinin imajları yaratılmakta ve çevrelerinde toplumsal kabul için olumlu mesajlar devreye sokulmaktadır. Ayrıca propaganda sırasında kullanılacak olan simgeler, sloganlar saptanır ve de diğer partileri küçük düşürecek teknikler geliştirilmektedir. Diğer partiye olumsuz tüm özellikler yüklenmektedir. Daha sonrasında ise basın yayın organları gibi kullanılacak propaganda araçları saptanmaktadır. Tüm bunlar propagandanın tekniğini oluşturmaktadır.

Harwood L. Childs'e göre propaganda stratejisinin dört temel yaklaşımı bulunmaktadır:

- 1- Alenilik Stratejisi - Strategy of Publicity: Propagandanın mevcut tüm iletişim medyasında yayılmasıdır.
- 2- Organizasyon Tratejisi - Strategy of Organization: Propagandayı yapana öneri kampanyasının oluşturulmasında yardımcı olacak bir organizasyonun oluşumudur.
- 3- Tez Stratejisi - Strategy of Argument: Propagandayı yapanın davasını rasyonelleştirme ve izleyici kitlesini amaçlarının meşruluğu konusunda mantıksal olarak ikna etmesidir.
- 4- İnandırma Stratejisi - Strategy of Persuasion: Propagandayı yapanın izleyici kitleyi, duygulara yönelik olarak yaptığı önerilerle ikna etmesidir (Bektaş, 1996: 143).

Leonard W. Doob ise, propaganda stratejilerini temel alarak yaptığı sınıflamada propagandayı üçe ayırmaktadır: Açığa vurucu propagandada, propagandayı yapan amaçlarını kitleye açıkça belirtmektedir. Örtülü propaganda da ise, amaçlar kitleye açıklanmamaktadır. Son olarak gecikmiş açığa vurucu propagandada, kimlik ve amaç, toplumsal saygınlık kazanana kadar açıklanmamaktadır (Bektaş, 1996: 164).

Propaganda yapma teknikleri ise oldukça fazladır. Özellikle modern dönemle birlikte bu tekniklerin sayısında ciddi bir artış yaşanmaktadır. Çünkü bu dönemle birlikte tüm bilim dallarında önemli gelişmeler yaşanmakta, özellikle sosyoloji ve

iletişim alanında gerçekleştirilen çalışmalar propaganda tekniklerinin de gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının da yaygınlaşması propagandanın daha güçlü ve yaygın bir şekilde yapılmasına neden olmaktadır. Tüm bunlar propagandada birçok tekniğin geliştirilmesini beraberinde getirmektedir. Kalıplaşmış imajların kullanımı, isimleri başka bir lakapla yer değiştirme, seçme, tümüyle yalana başvurma, tekrar etme, bir iddiayı öne sürme, düşmanın-yabancıнын tanımlanması, otoriteye teyit ettirme gibi teknikler bunlardan bazılarıdır. Bunlar aynı zamanda bir propagandayı etkin yapan unsurlardır. Bir propaganda, hizmet ettiği düşüncenin, eylemin, inancın ya da ideolojinin lehinde davranış değişiklikleri yaratabiliyorsa, etkin olmaktadır. Aksi takdirde bu etkinliğini kaybetmektedir.

Daniel Lerner, (2000: 271) etkin bir propagandanın dört şartını şu şekilde belirtmektedir: Kitlelerin dikkati sağlanmış olmalıdır; kitlelerin güveni sağlanmış olmalıdır; kitlelerin “predisposition”ları -tutumlar, güdüler, dürtüler- göz önünde tutulmalı, propagandanın yaratmak istediği değişiklikler, kitlelerin içinde bulunduğu anda beslediği umut ve beklentiler karşısında bile hoş görünen alternatifler olarak sunulmuş olmalıdır; kitlelerin içinde bulunduğu ortam, beklenti yapısındaki değişimin gerektireceği eylem yönünde harekete geçmeye elverişli olmalıdır. Öncelikle hitap edilen kitlenin propagandaya kulak vermesi sağlanır, arkasından da söylenen şeyin doğruluğuna kitleler inandırılır ve böylece kitlelerin güveni sağlanmış olmaktadır. Bu iki durumdan sonra, propagandanın uygulanmasına geçilmektedir. Propagandanın amacı, kitlenin tutum ve davranışlarında istenilen değişiklikleri meydana getirmektir. Bu doğrultuda propaganda, kitlelere olumlu, onların beklentilerine cevap veren sunumlar yapmaktadır. Kitleler bu şekilde yönlendirilmekte ve eyleme geçmeye hazırlanmaktadır.

3. 1. 3. Propagandanın Türleri

Propaganda genel olarak alanı, kapsamı ve konusu bakımından türlere ayrılmaktadır. Bunlar da kendi içlerinde farklı propaganda türlerini oluşturmaktadırlar. Alanı bakımından propaganda; iç ve dış olarak ikiye ayrılmaktadır. Dış propaganda, ağırlıklı olarak devletin rol aldığı propagandadır. Burada, genelde ortak bir politika ve görüş birliği söz konusudur. İç propaganda ise, partilerin iktidar mücadeleleri sırasında ortaya çıkmaktadır. Burada etkili olan en önemli faktör ise medyadır.

Dış propaganda, dış politikaya yönelik olarak geliştirilen bir propaganda türü iken, iç propaganda ise, iç politikada kendini gösteren propaganda türüdür.

Kapsamı bakımından propagandalar ise, üçe ayrılmaktadır. İlk olarak genel propagandanın hedef kitlesi büyük kitlelerdir. Sınırlı propaganda ise ülkedeki bir bölgenin halkı üzerinde uygulanan propaganda türüdür. Ferdi propaganda, bireylere yönelik olarak yapılmaktadır.

Konusu bakımından propaganda da dört tür bulunmaktadır. İlk olarak siyasi propaganda gelmektedir ve içlerinde en önemli olanı da bu propagandadır. Çünkü bir iktidar mücadelesi söz konusudur. Bu propaganda türü, propagandanın en acımasız ve de en etkili olanıdır. İkincisi ise, ekonomik propagandadır. Uluslararası ilişkilerde bir ülkenin genel çıkarları göz önüne alınarak yapılan ve o ülkenin ekonomik politikasını yansıtan propaganda örneğidir. Üçüncü olarak kültürel propaganda gelmektedir. Bu ise, bir milletin başka milletlerden sempatan kazanma girişimi ve çabasıdır. Son olarak askeri propaganda gelmektedir. Bu propaganda türü, hem iç hem de dış propaganda alanlarında etkilidir. Her devlet, komşu ve diğer ülkelere güçlü görünmek istemektedir. Bu propaganda ağırlıklı olarak dış propaganda konusu olmakla birlikte, örneğin askeri törenlerle iç kamuoyu da etkilenmeye çalışılmaktadır (Özsoy, 1998: 18-19). Bu propaganda türlerinin dışında da bazı propaganda türleri de bulunmaktadır: Beyaz propaganda, açık biçimde yapılan propagandadır, kaynağı bellidir. Açık ve şeffaftır. Doğruluğa önem verilir, bu nedenle de güven uyandırır. Ana malzemesi haberlerdir. Gri propaganda, bulanık bir propagandadır. Kaynak belli değildir ve doğruluğu kanıtlanamaz. Ana malzemesi ise rivayetlerdir. Amacı, kusurlu, eksik, belirsiz bir şeyi, tam ve yeterli göstermek; tam, yeterli, açık alan bir şeyi şüpheli göstererek gölgelendirmektir. Çelişkiler yaratılır ve zihinlerde soru işareti uyandırılmaktadır. Kara propaganda da ise, kaynak belirlidir fakat başka kaynaklardan çıkıyor gibi gösterilmektedir. Bu yöntemde hile, yalan, iftira ve sahte delil serbesttir ve gizlilik esastır. Gerçekleri değiştirmeyi, inançları sarsmayı ve kamuoyunu karıştırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, muhataplarını ruhi çöküntüye uğratmak amacını taşımaktadır (Tarhan, 2003: 37-41). Buradaki diğer bir önemli husus ise, yapılacak propagandanın hangi tür olursa olsun, üç unsurun başarısını etkilemesidir. Bunlar: Propaganda “yapanın yeteneği, psikolojik etüdün iyi yapılması ve propagandayı kabul edecek olan toplumun özellikleri” dir (Tarhan, 2003: 48). Propagandayı yapan kişi, usta

ve sistematik bir şekilde hareket etmelidir. Bu bağlamda propagandayı devamlı ve metodolojik biçimde hayata geçirebilecek beceri, bilgi ve birikime sahip olmalıdır. Karşı tarafın psikolojik zayıflıkları ve güçlü yönleri detaylı bir biçimde analiz edilmelidir. Öncelikle psikolojik zayıflıklar belirlenmekte, karşı propagandaya verilecek cevaplar hesaplanmakta ve uygun zaman ve ortamda eyleme geçilmektedir.

3. 1. 4. Siyasi Propaganda

Dünya siyaset arenasında, amaçlarına erişmek için, siyaset dört araç kullanmaktadır. Bunlar: Propaganda, diplomasi, ekonomi ve savaştır. Bunlardan her biri sırasıyla, ikna stratejisini, pazarlık stratejisini ve zor kullanmanın stratejisini şekillendirmektedirler. Sırasıyla araçlar ise, semboller, anlaşmalar, mallar ve şiddettir. Bunlar içersinde, en yayılmacı ve bulaşıcı olanı, siyasal propagandadır. Propaganda, diğerlerinin -diplomasi, ekonomi ve savaş- etkin bir şekilde fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri için temel bir gerekliliktir. Burada propagandanın fonksiyonu ise, “sembolik ortamı manipüle ederek siyasa amaçlarına erişmeye çalışmaktır. Propagandanın, siyasa amaçlarının yararına etkileyip, biçimlemeye çalıştığı şey ise, gelecek hakkındaki inançlar -bekleyiş ve umutlar yapısı- dır” (Lerner, 2000: 269-270).

Siyasi propaganda, XX. Yüzyılın ilk yarısındaki başlıca olaylardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Domenach bu dönemde propagandanın etkinliğini ve önemini şu sözlerle açıklamaktadır: “Propaganda olmasaydı, devrimizin Faşizm ve Komünist ihtilali gibi büyük sarsıntıların meydana gelmesi düşünülemezdi.” Domenach’a göre Lenin’in Bolşevizmi gerçekleştirmesinde propagandanın büyük payı bulunmaktadır. Aynı şekilde iktidara geldiği günden 1940 istilasına kadar Hitler’in zaferlerini sağlayan başlıca kuvvet de propagandadır. Lenin, “önemli olan, bütün halk tabakalarını tahrik etmek ve propaganda yapmak” ifadesini kullanırken Hitler de, “propaganda sayesinde iktidarı elimizde tuttuk, yine onun sayesinde dünyayı fethedeceğiz” (Domenach, 1961: 3) demektedir. Bu bağlamda siyasi propaganda çok önemli bir güç olarak iktidarların elinde şekillenmekte ve kitleleri yönlendirerek harekete geçirmektedir.

Hitler’in Propaganda Bakanı Josef Goebbels şöyle demektedir: “Propagandanın siyasası yoktur, sadece belli bir amacı vardır.” Goebbels burada, propagandanın siyasaya kölelik yapması gerektiğini vurgulamaktadır. Propagandanın siyasası

değişebilir, fakat, propagandanın içinde taşıdığı amaç hiç değişmeden, öylece durmak zorundadır. Bu da, yüklendiği siyasaya, en etkin şekilde hizmet etmektir (Lerner, 2000: 267). Bu, propagandanın amacını öne çıkaran bir yaklaşımdır. Amacı da, iktidarın şekillenmesine ve ideolojinin yayılmasına en etkili şekilde katkı sağlamaktır.

Siyasi propaganda, öncelikle fizyolojik, ruhsal ve bilinç altı unsurlara dayanmaktadır. Daha sonrasında ise, prensipleri bilimsel olduğu kadar estetik değerler ve ölçütler taşımaktadır. İnsanların duyguları, istekleri, düşünceleri öncelikle çözülmekte ve bunlar belirli amaçlara yönlendirilmektedir. Burada bilimsel veriler kullanılmaktadır. Sonrasında tespit edilen bu özellikler ve amaçlar doğrultusunda teknikler geliştirilmektedir. Bu teknikler de estetize edilmektedirler. Böylece siyasi propaganda, kitleleri amaçlar doğrultusunda istekli hale getirilmektedir. Bu da onun etkinliğini en üst düzeye taşımaktadır.

3. 1. 4. 1. Bir Siyasi Propaganda Biçimi Olarak Hitler - Nazi Propagandası

Propaganda konusunda Hitler, öncelikle propaganda ile hedeflenen şeyin ne olduğu üzerinde durmaktadır. Bu noktada propaganda bir araç mıdır, yoksa bir amaç mıdır? sorusunu gündeme getirmektedir. Hitler'e (1997: 183) göre propaganda bir araçtır; hakkında amacı gerçekleştirdiği oranda not verilmektedir. Bu nedenle hizmet ettiği amaca yardımcı olması için, uygun bir biçimde şekli belirlenmelidir. Genel çıkarlar açısından, önemleri çeşitli olan birçok amaç bulunabilmektedir. Bu durumda ise propagandanın önemi, uygulama şekline göre değerlendirilmelidir. Hitler ikinci olarak, propagandanın kime hitap edeceği üzerinde durmaktadır. Hitler'e göre propaganda, daima bütün topluma hitap etmelidir. "Propagandanın amacı tek tek ve bilimsel olarak kişileri bilgilendirmek değildir. Görevi, kitlelerin dikkatini belirli olaylar, ihtiyaçlar ve gerekler üzerine çekmektir. Bunu önemi ise, halka ancak propaganda yolu ile anlatılabilir" (Hitler, 1997: 185). Propaganda duygulara ve biraz da akla hitap etmelidir. Her propaganda halkın anlayacağı alanda yapılmalıdır. Bilimsel bakımdan içeriği ne kadar yalın ve toplumun duygularına ne kadar baş vurursa, başarısı da o kadar kesin olmaktadır. Büyük toplulukların temsil gücü sınırlı, anlayış yeteneği de küçüktür. Belleğinin zayıflığı da büyüktür. Bunun için etkili propaganda, belirli birkaç noktayı içine almalıdır. Bunlar değişmez bir kalıpla ve ilkeler içinde, gerektiği ölçüde ileri

sürülmelidir. Halkın en son ferdi bile bu fikri anlayabilene kadar propaganda basitleştirilmelidir.

Hitler, halk kitlesinin kaynaştıkça daha da hassaslaştığını keşfetmektedir. “Halkın çoğunluğu kadın gibidir, öylesine zaafı vardır ki, düşüncelerini yöneltene muhakemeden ziyade, hisleri üzerine yapılan etkidir” (Domenach, 1961: 43) demektedir. Hitler, halkın büyük bir çoğunluğunun, bir kadının ruh hali içinde olduğunu öne sürmektedir. Halkın büyük kesimi ya da kadınlar, fikir ve düşüncelerini eylem ve hareketlerden çok duyguların doğurduğu esinlerden çıkarmaktadırlar. Bu esinler karışık olmayıp, çok basit ve sınırlıdır. Bu nedenle de propagandanın hem duyguları ön plana çıkarması gerektiğini, hem de basit, anlaşılabilir ve açık yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre propaganda inandırma ve etkileme içindir. İnandırılması söz konusu olan asıl kuvvet de topluluktur. Topluluğun bir fikri anlayabilecek duruma gelmesi için, zamana ihtiyaç vardır. Bu nedenle en basit kavramlar bile, defalarca tekrar edilmelidir. Nazi propagandasının Alman milleti üzerindeki tesirinin kaynağı bu düşünceden gelmektedir.

Propagandanın görevi taraftar toplamaktır. Taraftarı, propaganda bulmakta ve onu harekete doğru çekmektedir. Bu nedenle propaganda, bütün dikkatini fikrin sürekli olarak taraftar kazandığı gerçeği üzerinde toplamak durumundadır. Propaganda, bir doktrini milletin bütün fertlerine duyurmaya ve benimsetmeye çalışmaktadır. Görevi budur. Halka fikri aşılacaktır. Amacı, halkı zafere hazırlamaktır. Propaganda ne kadar kuvvetli ve sağlam olursa, fikrin zaferi de o kadar kolaylaşmaktadır (Hitler, 1997: 610). Kısacası Hitler’e göre propagandanın iki görevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, örgüt için taraftar toplamaktır. İkinci görevi ise, yeni doktrini anlatmak ve benimsetmektir. Propaganda ne kadar şiddetli olursa, örgüt de o kadar süratle büyümektedir. Diğer taraftan, propagandanın arkasında bulunan örgüt ne kadar kuvvetli olursa, propaganda da o kadar iyi ve rahat çalışmaktadır. Burada propaganda ile örgüt arasındaki ilişki ön plana çıkmaktadır.

Faşist devletin doğası, propagandanın tekelleşmesine olanak sağlamaktadır. Basın, radyo, sinema, tiyatro, edebiyat, kitle örgütleri, toplantı ve gösteriler faşist devletin tekelindedir. Bu yapılanmada propaganda son derece önemlidir. Hitler, propagandanın önemini şu sözlerle ortaya koymaktadır: “Propagandayı maharetli ve

sürekli uygulama suretiyle, semanın bir cehennem, bunun tam tersine de en fakirce yaşamın ise cennet olduğuna halkı inandırabilirsin.” Ayrıca 1936 yılında, Nürnberg’te Nazi Partisinin kongresinde, Goebbels propaganda ile ilgili şunları söylemektedir: “İktidara gelmemize propaganda yardım etti. İktidarı elimizde tutmamıza propaganda yardım edecektir. Bütün dünyayı zaptetmemizde bize yine propaganda yardım edecek” (Jelev, 1994: 240-241). Goebbels modern politik propagandayı, yaratıcı bir sanat olarak görmektedir. Ona göre propaganda, insanların kalbini kazanmak ve onu elinde tutmaktır. Bu nedenle propaganda inanın derinliklerine inmeli ve gücünü orada bulmalıdır. Bu açıklama Foucault’nun biyo-iktidar kavramının ifadesiyle paralellik göstermektedir. Biyo- iktidar, bireylerin en küçük alanlarına kadar ulaşmakta ve bedenleriyle temasa geçmektedir. İktidar bu şekilde bireylerin davranışlarının ve eylemlerinin içine sızarak, onların günlük yaşama pratiklerini ve yönelimlerini düzenlemektedir. Propaganda da insanın derinliklerine inmekte, bunu da onların kalbini kazanarak yapmaktadır. Biyo-iktidar da, bireylerin en küçük alanlarına ulaşarak, davranışları ve eylemleri derinlemesine analiz etmektedir. Görüldüğü gibi hem propaganda hem de biyo-iktidar çok detaylı ve titiz bir biçimde, insanın derinliklerine inerek, onu kontrol etmekte ve yönlendirmektedir.

Goebbels’e göre propaganda bir teori değil, uygulama problemidir. Bir propagandada, istenilen sonuçlar elde ediliyorsa o propaganda başarılı olmaktadır. Bu bağlamda propagandanın amacı, başarılı olmaktır. Hitler gibi o da propagandanın amacını, başarılı olmak şeklinde ifade etmektedir.

Nazi hükümeti, izlediği politikayı destekleme noktasında, halkı birleştirmek amacıyla yoğun bir şekilde propagandadan yararlanmaktadır. Almanya’da kurulan resmi ajanslar, basın, radyo, sinema, yayın evleri ve öteki kurumlar üzerinde denetimi sağlama ve etkileme çalışmalarında bulunmaktadır. Bütün bu resmi ajanslar, Goebbels’in başında bulunduğu “Eğitim ve Propaganda Bakanlığı”na bağlı bir konumda yer almaktadırlar. Propaganda Bakanlığı, basın ajansları ve radyo gibi propagandanın özel organlarından başka, devlet ve parti daireleri -Alman Emek Cephesi, Hitler Jugent, Nasyonal Sosyalis Kadınlar Birliği gibi-, kitle örgütleri -yazarlar, müzisyenler, tiyatrocular, yayınevleri gibi-, entelektüel birlikler ve kurumlar da propagandaya destek vermektedirler (Jelev, 1994: 245). Goebbels’in Alman basını dolaysız olarak Nazi denetimine almasında özellikle üç etkenin rolü görülmektedir: Bunlardan ilki, Alman

haber ajanslarının tek bir resmi haber ajansına -DNB- bağlanması, dolayısıyla da haber tekelinin kurulmasıdır. İkinci etken olarak, 1933 ekiminde çıkarılan bir kanunla, gazetecilerin yayıncılara karşı olan sorumlulukları kaldırılmakta, bütün gazeteciler doğrudan doğruya devlete karşı sorumlu hale getirilmektedirler. Üçüncü etken ise, Goebbels'in günlük basın toplantılarıdır (Arkin, 1970: 619). Bu şekilde devletin tekelci propagandası var olan bütün örgüt ve kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Böylece tekelci propaganda bütüncül hale gelmektedir. Kitle örgütleri ve devlet kurumları geniş yapısıyla, onun birer organı haline dönüşmektedirler. Tüm bunların sonucunda propaganda çok daha etkili bir düzeye sahip olmaktadır.

Faşist propaganda, nadiren maddi bir konfor vaat etmiş ve kapitalist yaşamın maddiyatçılığını içten duygularla, fiziğe verilen önem ve ortak bir ulus ruhuyla yeniden bütünleşen bireylere dayalı bir dünyayla değiştireceğini ileri sürmektedir. Faşist propagandacılar bu inancı, mitolojik bir biçimde ifade etmektedirler: “Bu bir ‘Weltanschauung’ -dünya görüşü- ya da halkın liderde cisimleşen iradesiyle yaratılan ruhsal olarak bütünleşmiş ve ahlaken yenilenmiş bir toplumda herkesi kapsayan bakış açısidir.” Alman Nazizmi ise diğer faşist hareketlerden, bu yeni toplumu saf ırktan oluşan bir organik topluluk olarak kurmayı amaçlayan aşırı ırkçı kuramını vurgulamasıyla ayrılmaktadır. Modern varoluşun neden olduğu karışıklık ve yabancılaşmanın yerine Ari kültürünün değişmez değerlerini koyacağını vadeden Naziler, yeniden doğuş ya da ruhsal yenilenme fikrini harekete geçiren bir mit yaratmaktadırlar. Nazi propagandası da, gelecekle yeniden bağlantı kurma olarak tanımlanan yeniden doğuşun ancak bir yok etme süreciyle yaratılabileceğini vurgulamaktadır (Clark, 2004: 66-67). Nazi propagandasının fikirsel alt yapısını bu düşünce oluşturmaktadır. Bu ırkçı anlayış ile birlikte kitleler, propaganda yoluyla harekete geçirilmekte ve kitleler, bu yok etme faaliyetine ses çıkarmamaktadırlar.

Devlet sembolleri -gamalı haç gibi- ve hareketin biçimsel görünüşüne özel bir önem verilmektedir. Yürüyüş, geçiş ve kitlesel mitingleri içeren halk gösterileri, törensel bir biçim almaktadır. Bu gösteriler de, topluluğun duygusal olarak kolayca yönetilebilecekleri bir grup kimliği ve aidiyet duygusu kazanabilecekleri şekilde tasarlanmaktadır. Bu olanakları artırmak için Almanya'da yeni bir ulusal bayram takvimi oluşturulmakta ve tüm milli günler ayrıntılı olarak düzenlenen sahne gösterilerine dönüştürülmektedir (Clark, 2004: 68). Propaganda böylece kitleleri

egemenliği altına almaktadır. Nazizm de daha geniş bir katılımı ve yayılımı gerçekleştirmektedir.

Yahudilerin buldukları mekanlardan fiziksel olarak uzaklaştırılmaları, genellikle göze çarpmamaktadır, çünkü Almanlar onları çoktan yüreklerinden ve kafalarından silmişlerdir. Burada yapılan propaganda da ilk olarak ruhsal soyutlama gelmektedir. Bu ise çok farklı yollarla yapılmaktadır. Bu yollardan en belirginini, doğrudan doğruya halkta yaygın antisemitizme başvurmak, insanların antisemitik duygularını kışkırtmaktır. Bu Nazi propagandası, hiçbir masraftan ve emekten kaçınılmaksızın ve ustaca yürütölmektedir. Yahudilere, modern uygarlığın hijyenik duyarlılığı kullanılarak, haşarata ve bakterilere karşı uyanacak korkular yöneltilmektedir. Yahudilik bulaşıcı bir hastalık gibi gösterilmektedirler (Bauman, 1997: 163). Diğer taraftan da, Reich'in güvenli ve temiz yurttaşlarından, saf Alman ırkından-kanından-oluşan bir toplum yaratılmaktadır. Yahudi sorunu, Almanların büyük çoğunluğu için çok az ilgi uyandırmaktadır. Yahudiler, çoğunluğun gözünden ve gönlünden uzaktadırlar. Gerçekleştirilen propaganda ile hem Yahudi düşmanlığı beslenmekte, hem de sonrasında yapılan soykırımda Alman halkının duruma kayıtsız-duygusuz- kalması sağlanmaktadır.

Harekete getirilen mücadele içgüdüğü, birbirine zıt iki şekilde belirlemektedir: Bunlardan biri menfi ve pasiftir; korku, uyuşukluk, ruhi çöküntü olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer ise, müspettir; coşkunluğa, tahrike ve saldırganlığa götürmektedir. Tahrik insanı coşturmakta, yani iradesini kaybettirerek kendinden geçirmektedir (Domenach, 1961: 51). Hitler propagandasının Almanların ruhunda yarattığı iki taraflı durum şu şekilde ortaya çıkmaktadır; coşkunluk, saldırganlık; bilinç altında tutulan endişe ve heyecan.

Goebbels, 1928 yılının Ocak ayında Berlin'de Nazi Partisi üyelerine yönelik bir dizi eğitim konuşması düzenlemektedir. Bu konuşmaları sırasında, bilgi ve propaganda ilişkisini analiz etmektedir. Ayrıca bu konuşmalarda propagandanın nasıl bir yol-yöntem izlemesi gerektiğine dair teknik bilgiler aktarmaktadır. Goebbels'e (Goebbels, 2006: sy)¹ göre propaganda, her şeyden önce bir uygulama meselesidir, bir teori değildir. Çünkü, teorik bakımdan bir propagandanın, başka bir propagandadan daha iyi

¹ Calvin Collage Web Sayfası, <http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/goeb54.htm>, 28.03.2007

olamayacağını ifade etmektedir. Bu bağlamda istenilen sonuçlar elde edilebiliyorsa propaganda iyidir. Propagandanın içeriğinin rasyonel bir şekilde hazırlanmış olmasının, propaganda başarısız olduğu takdirde hiçbir önemi yoktur. Bu açıdan propagandanın temel amacı başarılı olmaktır. Propagandanın temel amacı kitleleri fethetmektir. Bu amaca hizmet eden her şey ise iyidir.

Goebbels'e göre her siyasi hareketin temelinde bir düşünce, doktrin yer almaktadır. Fakat bunu kalın kitaplarla sunmanın hiçbir anlamı bulunmamaktadır. Tarihteki büyük hareketler, olaylar, dönüşümlere bakıldığında liderlerinin, takipçilerini, basit, açık, kısa bir mesaj etrafında topladığı görülmektedir. Kitlelerin düşünceyi, ideolojiyi anlamaları için karmaşık olamayan bir mesaj gerekmektedir. Bunun devamında formüle edilen düşünceden, genel bir sistem yaratılmaktadır. Bununla birlikte artık düşünce, günlük yaşantının her alanına girebilir, uygulanabilir hale gelmekte, her alana yayılmakta ve insanlara yol gösterici bir konum kazanmaktadır. Goebbels'e göre her insanın bir dünya görüşüne, bakış açısına sahip olması, yaşamı bir bakış açısından görüp algılaması ve her şeyi de bu bakış açısı çerçevesinden, kesin bir duruşla değerlendirmesidir. Goebbels şöyle demektedir: “Bir görüşün, dünya görüşü olmasındaki amaç devlettir... Dünya görüşü bir hükümet organizmasına dönüşür... Bir hareket devleti ele geçirdiğinde, devlete biçim verme hakkına da sahip olur. Düşünce, bir dünya görüşüne, dünya görüşü ise bir devlete; birey partiye, parti de bir ulusa dönüşmektedir” (Goebbels, 2006: sy)². Propaganda ise, tüm bunların arasında yer almaktadır. Yani, düşünce ile dünya görüşü, dünya görüşü ile devlet, birey ile parti ve parti ile ulus arasında bulunmaktadır. Aslında propaganda tüm dönüşüm işlemini gerçekleştirmede kullanılan en önemli araç konumunda durmaktadır.

Kısacası Nazi Almanyası'nda propaganda iki düzeyde yürütülmektedir: İlk olarak, kitlenin içgüdülerine ve duygularına seslenilmektedir. Burada ırk, kan, saldırganlık, aile gibi konular kullanılmaktadır. Bu şekilde öncelikle insanların ruhları istila edilmektedir. Propaganda onların en zayıf noktalarını yakalamakta, kalplerini kazanmakta ve onları elinde tutmaktadır. Böylece onları belli bir amaç etrafında birleştirmektedir. Bunlar sağlandıktan sonra ikinci düzeye geçilmekte; bu düzeyde ise asıl amaç olan Pangermenizm propagandası uygulanmaktadır.

² Calvin Collage Web Sayfası, <http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/goeb54.htm>, 28.03.2007

3. 4. 1. 2. Hitler - Nazi Propagandasının Temel Araçları

Modern totaliter sistemler, yerleşmiş meşruluk kalıplarına uymak yerine, toplumda hakim olan inancı değiştirmek ve kendi ideolojilerine uygun yeni bir meşruluk inancını yaymak amacını taşımaktadırlar. Bunu da propaganda, eğitim, doktrin aşılama, beyin yıkama gibi metotlardan yararlanmak suretiyle gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar (Kapani, 1998: 86). Totaliter sistemler, resmi bir ideolojiye, bütüncül bir dünya görüşüne sahiptirler. Bu ideolojiyi da kitlelere propaganda yoluyla empoze etmektedirler. Hitler ve Goebbels'in elinde propaganda, son derece güçlü bir silaha dönüşmektedir. Bu propagandanın temel araçlarını; eğitim, sağlık, ekonomi, adalet, sanat, basın-kitle iletişim araçları, sinema, mimari ve spor oluşturmaktadır. Bunlar hem kendi içinde, belirli propaganda teknikleri ile yaratılmakta hem de birbirleriyle sürekli olarak ilişki halinde bulunmaktadırlar.

3. 1. 4. 2. 1. Eğitim

Hitler propagandasında öncelikle eğitimden söz etmek gerekmektedir. Hitler genç nesillerin yetiştirilmesi hakkındaki fikirlerini şöyle açıklamaktadır: “Eski nesiller bize alışmazsa, biz onların çocuklarını ellerinden alacağız ve vatanın ihtiyacı için onları yetiştireceğiz” (Özsoy, 1998: 301). Bu nedenle askeri okullarda, genç erkeklerin psişik yapıları ve bedenleri yeniden biçimlendirilmektedir. Boyun eğme, itaat, disiplin ve ceza bu eğitimin temelini oluşturmaktadır. Yaşamları, düşüncelerine gerek duymayacakları kadar açık ve kesin bir şekilde düzenlenmektedir. Sistemin-makinenin-parçası olma sürecinde öğrenci, hem kişilik yapısı, hem de beden yapısı sertleşmekte, Hitler'in ifade ettiği gibi “Krupp çeliği gibi sert” olmaktadır. Bu doğrultuda bütün eğitim ve kültür sistemi, çocuklara, diğer milletlerden kesin bir şekilde üstün oldukları inancını aşılamaktadır. Öncelikle vücut kuvveti kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu bedensel kuvvetle, Alman milletinin yenilmezliği inancı telkin edilmektedir. Eğitim sisteminde, fiziksel eğitime daha çok önem verilmektedir. Karakterin eğitimi daha sonra gelmektedir. En sonda ise fikirselle eğitim yer almaktadır. Bu bağlamda okullarda özellikle, ırk bilgisi, ırk tarihi gibi dersler okutulmaktadır.

Askerlik hizmetini bitiren gence iki belge verilmektedir: Bunlardan biri, vatandaşlık diplomasıdır; bu belge, resmi bir görev alabileceğine ve devamına izin

verildiğini gösteren yasal bir belgedir. İkinci belge ise, fiziksel bakımdan evlenmesine sakınca olmadığını bildiren bir tür sağlık raporudur.

3. 1. 4. 2. 2. Sağlık

Nazi psikolojisi ruhsal sağlıkla, görev duygusuyla, itaatle ve disiplinle özdeşleştirilmektedir. Bu açıdan bedensel-tinsel sağlık ilişkisi çok önemlidir. Bununla birlikte bedende, güzellik ve uyum birlikteliği ön planda tutulmaktadır. Hitler sağlam kafanın, sağlam vücutta bulunacağını belirtmektedir. Bu nedenle sağlıklı bir ırk yetiştirmek rejimin en temel ve önemli görevidir. Bu doğrultuda spor ve beden eğitimi zorunlu kılınmaktadır. Böylece belirli bir güç gösterisi sergilenmektedir.

Nazi partisi yöneticileri konuşmalarında, tıbbi terimler kullanmakta, özellikle dünyanın hastalıklardan kurtarılacağını, toplumun operasyonlarla zararlı ve hasta unsurlardan temizleneceğini vurgulamaktadırlar (Özsoy, 1998: 308). Bu nedenle Yahudiler, bulaşıcı hastalık taşımaktadırlar. Bireylerin tüm düşünceleri, ırk, sağlık ve cinsellik konularına indirgenmektedir. Toplumsal ve bireysel sorunların ayrımı ve tanımı, sağlıklı-hasta, normal-anormal, akıllı-akılsız, güzel-çirkin gibi biyolojik söylemde yeniden düzenlenmektedir. Olumlu nitelikler Germen ırkına, olumsuz nitelikler ise diğer ırklara yüklenmektedir. Bu doğrultuda, yalnız sağlam olanların çocuk yapmalarına izin verilmektedir.

3. 1. 4. 2. 3. Spor

Daha önce de ifade edildiği üzere, Alman ırkının fiziksel olarak güçlenmesi amacıyla beden eğitimine ve spora özel bir önem verilmektedir. Almanya'da 1936 yılında, 6-16 Şubat arasında Garmisch-Partenkirchen'de Kış Olimpiyatları, 1-16 Ağustos arasında ise, Berlin'de Yaz Olimpiyatları yapılmıştır. Bu olimpiyatlar aracılığıyla Hitler, sporu bir propaganda aracı olarak kullanmaktadır. Ayrıca Hitler, okul dışındaki gençlerin de rejimin içine dahil edilmesi amacıyla "Gençlik Sevk ve İdaresi Teşkilatı" adını verdiği bir birim oluşturmuştur.

3. 1. 4. 2. 4. Sanat, Mimari ve Sinema

Otoriter ideolojiler ve rejimler, sanatın görevinin kitleyi kendini yönetenlere boyun eğmeye hazırlamakta, devletin gücünü göstermesi gerektiğini savunmakta ve bu politikalarını hemen hemen her zaman yansıtmaya çalışmaktadırlar (Özsoy, 1998: 311). Bu noktada sanat bir propaganda aracına dönüşmektedir. Sanat daha çok işlevi, yeri, kamusal ya da özel alanda biçimlendirilmesi, başka tür nesne ve faaliyetlerden oluşan ağla bağlantısı sonucu propagandaya dönüşmektedir.

Hitler sanatın, propaganda içindeki konumunu şu şekilde açıklamaktadır: “Propaganda da sanat, düşünce gücünün çalıştığı durumlarda, içgüdünün egemenliği altındaki büyük toplulukların anlayabileceği bir noktaya gelerek ve psikolojik yönden uygun bir şekil alarak, o çevrenin kalbine girecek yolu bulmaktadır” (Hitler, 1997: 186). Sanat kitlelerin anlayabileceği kadar basit, anlaşılır olmalı ve kitlenin kalbini kazanmada bir araç haline gelmelidir.

Nazizm döneminde sanatta özellikle neo-klasisizm akımının etkileri görülmektedir. Bu akım, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda antik Yunan ve Roma dünyasına yönelen tarihsel araştırmalardan etkilenerek Avrupa’yı saran bir akımdır (Clark, 2004: 76). Bu dönemde klasik sanata önemli bir değer verilmektedir. Alman arkeolog ve sanat tarihçisi J. Winckelmann “sanatın en arı kaynakları önümüze açılmaktadır. Bu kaynaklardan nasibini alabilenlere ne mutlu!. Bizler için büyük olabilmenin, taklit edilemez düzeye gelebilmenin tek yolu eskileri taklit etmektir” (Kınay, 1993: 139) demektedir. Ona göre klasik Yunan heykeltıraşlığı, soylu sadeliği ve sonsuz huzuru ifade etmektedir. Bu aynı zamanda, neo-klasisizmin de temel prensibini oluşturmaktadır. Burada bir geriye dönüş söz konusudur. Çünkü faşizm, ilerleme fikrini reddetmektedir. Kökeni XVIII. Yüzyıl aydınlanma geleneğine dayanan ilerleme anlayışı, tarihin, doğrusal bir çizgide geliştiği iddiasını içermektedir. Faşizm, doğrusal tarih anlayışının yerine, döngüsel bir yeniden doğuş ya da canlanma tezini savunmakta ve kayıp bir altın çağa dönüş hayali yaratmaktadır (Clark, 2004: 73). Bu kayıp altın çağa dönüş ise, sanat ve mimaride yaygın olarak kullanılan arkaik imge ve biçimlerin temelini oluşturmaktadır. Walter Benjamin’e göre Cermenik-milliyetçi ideoloji, klasisizmin heroik-destansı- bir tavırla benimsenip kabulünden ve antik çağ mitleri, tötonik efsaneler ve Prusya masalları gibi öğelerden oluşmaktadır (Hillach, 1995: 89).

Görüldüğü gibi Nazi sanatı bir geriye dönüşü -antik Yunan ve Roma- ifade etmektedir. Bu bakımdan Nazi Almanya'sında sanat, yüksek kültürün konumunu meşrulaştırmakta ve Nazilerin kültürel misyonlarına çok sayıda sembol ve imge kazandırmaktadır.

Nazi propagandası, algılamadaki çok temel bir yönelimi, gözün amaçsız bir şekilde denge ve düzen arayışını, bireylerin psikolojik ve zihinsel süreçlerini etkilemede kullanmaktadır. Bu nedenle de Nazi estetiği, üstün, saf, sağlıklı ve güzel ırk idealine dayanan bir güzellik anlayışını ortaya koymaktadır. Bu açıdan Nazi estetiği, büyük ölçüde Yunan ve Gotik estetiğinden etkilenmektedir.

Bir estetik varlığı meydana getiren yapı elamanları dörde ayrılmaktadır; suje, estetik obje, estetik değer ya da güzel ve estetik yargı olmak üzere. Her estetik olay, belli bir estetik değeri ortaya koymak istemektedir. Bu değer ise, güzel değeri ya da ideasıdır. Bir estetik obje karşısında estetik bir tavır alan suje, bu tavrını bir estetik değer olarak ifade etmektedir; 'bu resim güzeldir' gibi. "Güzel; bir değer, idea, eidos olarak düşünülebileceği gibi; orantı, simetri, düzen gibi estetik objenin niteliği olarak da belirlenebilir" (Tunalı, 1996: 17). Genel olarak insanlar, algıladıkları bir nesne ile kendi idealleri arasında bir uygunluk bulduklarında o nesneyi güzel olarak; kendi idealleriyle çelişen, kendi ideallerine yabancı düşen bir nesne olarak gördükleri şeyi de çirkin olarak duyumsamaktadırlar (Kagan, 1993: 128). Güzelin insanın kendi idealleriyle bağlantısı görülmektedir.

Antik Yunan -Grek- estetiğinin özelliklerine geçmeden önce, bu dönemdeki "estetik ve güzel" kavramlarının nasıl tanımlandıklarına bakmak gerekmektedir. Platon'a göre, düzensiz bir şey güzel olamaz. Platon, "her şey de ölçü ve orantı erdemi meydana getirdiği gibi güzelliği de meydana getirir" (Yetkin, 1972: 13) demektedir. Aristo'ya göre ise güzel, nesnel olarak incelendiğinde başlıca özellikleri, düzen, simetri ve sınırlılıktır. Bu bağlamda güzel, düzene ve büyüklüğe bağlıdır (Yetkin, 1972: 21). Aristo, vücuttaki orantı-simetri- yokluğunu, bir hastalık, zayıflık ve çirkinlik olarak nitelemektedir. İnsanda bedenindeki ahenk ise, sağlık, kuvvet ve güzelliştir.

Grek sanatında, ideal çehreler ve herkes için ideal olan birimlere uygun insan vücutları yer almaktadır. Örneğin Grek heykelinde kişi değil, ortak ideal insan tipi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda ölçü ve form önem verilen değerlerdir. Sağlam ve uyumlu formlar içinde, akıcı bir hareketi göstermek amaçlanmaktadır. Örneğin olimpiyat

oyunları, sportif gösteriler, yarışmalar, Grek'in vücudunu ve enerjisini göstermesiyle ilgilidir. "Grekler için önemli olan, ideal, güçlü bir vücut ve düşünce eğitimidir" (Turani, 1999: 128-130). Örneğin, Atinalı heykeltıraş Miron'un M.Ö. 450 dolaylarında yaptığı "Disk Atıcısı-Discobolos" heykelinde (Ek 1. Resim 1); genç atlet ağır diski tam atmak üzereyken gösterilmektedir. Öne eğilmekte ve atışına daha büyük bir güç katmak için kolunu geriye doğru savurmaktadır (Gombrich, 1999: 90). Burada beden dinamikliği, gücü, yapısı, dengesi, atletikliği ideal bir erkek bedenini göstermektedir. Antik Yunanlılar, insan vücudunun güzelliğine, onun uyumlu ve dengeli, fiziksel olarak yapısında oluşan yüce dinginlik haline hayrandırlar. Ayrıca bütün Grek düşüncesi, iyi ve güzel arasında bir uygunluk bulmaktadır.

Güzel birey güçlü ve sağlıklı bireydir, yetkin bireydir. "Doğada canlı varlıkların güzelliği türlere uygun olağan ve belirgin özelliktir ve buna bağlı olarak uyumdur, bedensel ve ruhsal yetilerin tam gelişmesidir, fişkırır sağlıktır ve bunlardan gelen üstün güçlülüktür." Çirkin bireyler ise, sağlıksız bireylerdir. "Güzelin karşıtı olan çirkin, özü gereği olumsuzdur. Çirkinde özden bir yetersizlik, teknik araçlarla sonuç arasında bir uyumsuzluk, biçimsel bir oransızlık ve bir uyumsuzluk vardır" (Timuçin, 1993: 151).

Ortaçağa gelindiğinde, Aziz Augustinus'a göre güzellik, üç öz niteliği gerektirmektedir: "İlki, bütünlük veya kusursuzluktur; çünkü eksik şeyler, biçimden yoksundur. Sonra parçalar arasında uygun oran ve uyum gereklidir. Son olarak da açıklık veya görkem" (Eco, 1998: 123). Bu tanımda biçimsel bir güzellik anlayışı söz konusudur. Augustinus, beden güzelliği nedir? sorusuna, "belirli bir renk hoşluğunun yanı sıra uzuvların uyumudur" cevabını vermektedir Lincoln Piskoposu Grosseteste ise, güzelliği şöyle tanımlamaktadır: "Güzellik, bir nesnenin kendisiyle olan uyumlu oranlılığı, tüm parçalarının kendi içlerindeki ve her parçanın öteki parçalarla ve bütünlükle, bütünlüğün ise her şeyle olan ahengidir" (Eco, 1998: 75). Bu tanıma göre oransal uyumluluk, oran ve sayı kavramları güzelliği belirlemektedir. Biçimsel mükemmelliği sayısal olarak dile getiren bir güzellik tanımı vardır. Bu düşüncenin altında ise, Skolastik felsefenin, güzellik ile Tanrının öznelikleri arasında bağ kurması yatmaktadır. "Ortaçağın sanatçısı, yeryüzüne yansımış Tanrısal düzeni nesnelere aktaran birer aracı, Tanrının bir aleti konumundadır. Sanat yapıtları da, bir anlamda Tanrının yarattığı evrensel güzelliğin, uyumun gerçekleştirilme araçlarıdır" (Buhr ve Kosing, 1984: 44). En üst derecede yalın olan Tanrı, kendi kendisiyle uyumun ve

oranlılığın en büyük örneğidir. Tanrı dünyayı sayı, ağırlık ve ölçüye göre kurmuştur. Bu nedenle de sanatçı, bu ölçütler çerçevesinde sanatını icra etmektedir.

Nazizmin gerçek yaşamda ve sanatta bedeni ele alış biçimi, ırkçı teoriler, kadın ve erkeğe ayrı ayrı biçilen roller ve ulus-devletin organik bütünlüğü kavramlarının birleştirilmesiyle oluşmaktadır. Faşizmin ideal bedensel güzellik anlayışı, Ivo Saliger'in Batı sanatında yüzyıllar boyunca tekrar edilen bir konuyu yorumladığı "Paris'in Seçimi" (Ek 1. Resim 2) resminin dayanak noktasını oluşturmaktadır. Ölümlü Paris, üç tanrıçanın çıplak bedenlerinden en güzel olanını altın elma ile ödüllendirmek üzere bir değerlendirme yapmak üzere çağrılmaktadır. "Bu tema, ressamın ideal kadın formunu ele alırken yeteneklerini sergilemelerine ve de sanatsal güzellik ve ustalıklarla betimlenen bedenlerin fiziksel güzelliğini mükemmelleştirmelerine olanak sağlamaktadır" (Clark, 2004: 90-91). Betimlenen klasik oranlı bedenler, Ari estetik anlayışı olarak ifade edilmektedir. Arilerin üstün fiziksel güzelliği, doğal yüceliklerinin kanıtı durumundadır. Nazi sanatı, Ari güzellik kavramını yüceltmekte ve çirkinliği-saf olmayı dışlamaktadır.

Hitler, 1937 yılındaki bir konuşmasında şöyle demektedir:

Bugün insanoğlu, görünüşü ve hassasiyetleri bakımından antik çağa hiçbir zaman olmadığı kadar yakındır. Spor yarışmaları ve gösterileri, milyonlarca genç bedeni güçlendirmekte, belki de binlerce yıldır olmadıkları ve olabileceklerinin düşünülmediği kadar biçimli ve sağlam şekilde bize sunmaktadır (Clark, 2004: 91).

Faşizmde bedenin yorumlanması, en üst aşamada bedenin devlet için bir model olduğu metaforuyla desteklenmektedir. Bedenin organları gibi devletin bölümleri de uyum içinde çalışmak zorundadır. Devletin varlığı iç hastalıklardan temizlenmekte ve bulaşıcı hastalıklara karşı bağışıklık kazanmaktadır. Bu nedenle de oldukça saftır. Nazi Almanyası'nda beden, gücü, dinçliği, saldırganlığı ve çevikliği ifade etmektedir. Albert Janesch'in "Su Sporları-1936" (Ek 1. Resim 3) ve Adolf Wamper'in "Zaferin Dehası-1940" (Ek 1. Resim 4) adlı resimlerinde beden, bu özellikleri yansıtmak üzere kullanılmaktadır (Clark, 2004: 95). Ayrıca Hitler'in resimleri de aynı şekilde gücü, saldırganlığı göstermektedir. Hitler, zaman zaman bir Germen şövalyesi olarak betimlenmektedir. Örneğin Hubert Lanzinger'in "Bayrak Taşıyıcı"sında (Ek 1. Resim 5) Hitler, ülkesini savaşarak kurtarmayı amaçlayan bir Haçlı askeridir (Clark, 2004: 78).

Burada hem bedeninin saldırganlığı, gücü gösterilmektedir, hem de mitsel bir geri dönüş -Orta Çağ- söz konusudur.

İrkçi estetik, bir ırktan insanın güzellik belirtilerini mutlaklaştırmakta, öbür ırkı temsil edenlerin yüz ve vücut biçimleri ile ten rengine nesnel olarak çirkin demektedir (Kagan, 1993: 129). Burada biyolojik yasallık, estetik bir anlam kazanmakta ve insan idealinin taşıyıcı haline gelmektedir. Bu bağlamda Nazizm idealini Antik Yunan'da bulmaktadır. Görüldüğü gibi insanın beden, ruh ve zihin dengesi ona bir uyum ve güzellik sağlamaktadır. Hitler de, beden, karakter ve fikir bakımından sağlıklı ve güzel gençlik yetiştirmeye büyük önem vermektedir. Nazizmin ideal beden tasarımı bu şekilde yaratılmaktadır. Kısacası Nazizmde güzellik, üstün, sağlıklı, güzel bir ırk idealine dayanmaktadır. Bunun temelleri de Antik Yunan'da bulunmaktadır.

Nazi propagandası, kitleleri egemenliği altına almak için özellikle büyük anıtsal mimari yapılara önem vermektedir. Anıt mimarisi, otoriter ideolojilerin kendini kitlelere kabul ettirme biçimlerinden biri olarak kullanılmaktadır. Anıtsal yapılar kitleye ve bireye karşı toplumsal, politik, ekonomik gücü ellerinde tutanların uyguladıkları bir tür simgesel güç yöntemine dönüşmektedir. Otorite ve toplumsal hiyerarşiyi gösteren bu yapıtlar içinde ve karşısında olan birey, bu gücü derinliklerinde hissetmektedir. Bu yapılar aracılığıyla, devletin gücü bireye dolaysız olarak gösterilmektedir. Bunlardan dolayı da Hitler, pek çok anıtsal mimari yapıların inşası için çalışmalar yapmıştır. Nazilerin baş mimarı olan Albert Speer, Hitler'in klasik otoriteyi simgeleyen Antik Roma Germen anıt mimarisini savunduğunu ifade etmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Hitler şunları belirtmektedir:

Şehirlerimizin çoğu geçmişin şan, şeref ve hazineleri ile yaşıyorlar. Günümüzün Münih'inden, Birinci Louis döneminde eserlerin tümü ortadan kaldırılsa, o tarihten bugüne yapılan güzel eserlerin sayısının ne kadar az olduğu ürpertiye ortaya çıkar... Oysa ortaçağların şehirlerinde şan ve şerefle yaşatılan sembol bir anıt mutlaka vardı... Eski devlet döneminde yapılan binaların büyüklükleri aynı dönemin evleri ile karşılaştırılırsa, kamuya ait eserlerin görkemli olması ilkesinin, çok kuvvetle doğrulanmış olduğu görülür (Hitler, 1997: 268-269).

Kısacası Hitler, Almanya'daki şehirlerde toplumun egemenliğini ve kalıcılığını yansıtan bir niteliğin olmadığını ifade etmektedir. Bu nedenle de halk kendi şehrin karşı kesin bir umursamazlık içinde bulunmaktadır. Hitler'e göre bu durum, Alman uygarlığının yıkılışının ve Almanya'daki genel çöküşün bir işaretidir (Hitler, 1997: 20).

Hitler anıtsal mimariye önem vererek, mimaride de özellikle neo-klasisizm düşüncesini ön plana çıkarmaktadır. Neo-klasisizme, yönetimin var olan ruhunun dışavurma, yasallaştırma ve birleşmelerine katkıda bulunan görevi yüklenmiş, ideal model olarak da Yunan tapınağı, Rönesans sarayı, Barok şatosu ve İmparatorluk çağının klasik yapısı alınmaktadır.

Albert Speer, 340.000 izleyicili Zeppelin Field Stadyumu'nu inşa etmekle görevlendirilir. 1937 Paris Dünya Fuarı'nda, Alman Pavyonu Speer tarafından çizilir. Bu yapı ülkenin sembolü olan kartal ve gamalı haçla sonlandırılır. Alman başarısının sembolü ve gururunu yansıtacak biçimde ve anıtsal olarak tasarlanmakta, bu binalardaki denge, simetri, geometrik düzgünlük iktidarın gücüne işaret etmektedir.

Naziler, zor kullanarak mevcut politik kurallara uyulmasını sağlama yöntemlerine 'koordinasyon' adını vermektedirler. Basın-yayın endüstrisinde, eğitim sisteminde ve tüm sanat kurumlarında politik olarak şüpheli görülen ya da ari ırktan olmayan kişiler işten atılmaktadırlar. 1934 yılında bir parti sözcüsünün belirttiği gibi Nazizmin amacı; "her şeyden önce tek bir ruhtan doğan, her yerde aynı olan ve tek bir merkezden sosyal yaşamın her alanına sistemli olarak yayılan Alman halkının tümünden düzenlenmesidir." Bu nedenle Nazi yönetimi bağımsız sanat topluluklarını dağıtmakta ve bunların yerine devletle bütünleşmiş bir organizasyon oluşturmaktadır. Bu ise, Goebbels'in başkanlığında kurulan Ulusal Kültür Senatosu'dur. Bu kurum müzik, görsel sanatlar, edebiyat, tiyatro, basın, radyo ve sinema olmak üzere yedi bölümden meydana gelmektedir. Her bir bölüm de alt başlıklara ayrılmış durumdadır. Bu kurumun amacı ise, "tüm sahalardaki yaratıcı birimlerin tek irade olan devlet liderliğinde bir araya toplanarak uygulamaya geçirilmesi" dir (Clark, 2004: 84). Bu amaç doğrultusunda kuruma, sadece ırk ve ideolojik olarak uygun sanatçılar alınmıştır. 1935 yılında bu kurumda; 15.000 mimar, 14.300 ressam, 2.900 heykeltıraş ve 6.000 tasarımcıyı içeren yaklaşık 100.000 sanatçı bulunmaktadır. Ayrıca Münih'te 1937 yılının temmuz ayında yapılan "Yozlaşmış Sanat" sergisinde, 700'den fazla modern sanat eseri, sadece alay etmek ve kötölemek amaçlı olarak sergilenmektedir.

Hitler ve Goebbels, sinemanın duyguları harekete geçirip, zihinleri hareketsizleştirme, güçlü yanılsamalar ve tutsak izleyiciler yaratma yeteneğini görmektedirler. Hitler'in rejimi güçlü bir sinema yaratmak için, Hans Jürgen

Syberberg'in daha sonra ifade edeceği üzere, bir Almanya filmine gereksinim duymaktadır. Bu bağlamda sinema, bir rüya makinesi ve ölüm fabrikası olarak işlev ören fantastik bir kurmacadır (Rentschler, 2003: 429). Bu noktada Hitler, propaganda amaçlı filmler yapmak üzere, belgesel film yönetmeni Leni Riefenstahl'ı görevlendirmektedir.

Ayrıca gösteri yürüyüşleri, geçitler, kitlesel mitingler törensel bir biçimde yapılmaktadır. Bunlar birer ritüele -ayine- dönüşmektedir. Albert Speer şunları ifade etmektedir:

Ritüeller herkes tarafından kabul gördüğünde, hatta resmi kural olarak benimsendiğinde, her şeyin bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ilk defa anladım. Ben her zaman bütün bu geçit, yürüyüş ve üye olma törenlerinin ustaca gerçekleştirilmiş bir propaganda olduğuna inanmışım. Şimdi anlıyorum ki, Hitler için bu kilise kurma çabasıydı (Clark, 2004: 72).

Görüldüğü gibi bu ritüel eylemler, kitlelerin içinde yer ettiğinde, kitleleri hem zihinsel hem de bedensel olarak şekillendirmektedir. Hitler de böylece bir din yaratmaktadır. Kitleler bu propaganda yöntemiyle ona taparcasına bağlı bir hale gelmektedirler. Bunun en güzel örnekleri, Riefenstahl'ın "İradenin Zaferi" adlı belgesel filminde görülmektedir.

Nasyonal sosyalist yaşam tasarımlarında görsel ve işitsel mekanizma, insan faaliyetlerini gözetleme ve fiziksel dünyaya egemen olma girişimleri açısından can alıcı bir rol oynamaktadır. Bu amaçla kitle iletişim araçları, Hitler'in elinde düşmanlarına karşı önemli bir silah olmaktadır. Hitler, sürekli olarak radyodan halka seslenmekte ve böylece fikirlerini geniş kitlelere aktarmaktadır. Daha önemlisi Hitler ve Goebbels tarafından yaptırılan propaganda amaçlı belgeseller, kitleleri psikolojik, zihinsel, fiziksel olarak Nazizmin hedeflerine hazırlamakta ve onları eyleme geçmeye çağırmaktadır.

3. 2. BELGESEL SİNEMA

"Sinema, yaşantıyı gözler önüne getiren ve bize yaşamdan kesitler sunan bir araçtır. Sinemanın temel olarak ele aldığı olgu, insan yaşamı ve insanın üzerinde yaşamış olduğu dünyanın doğasıdır" (Rotha, 2000: 42). Bu bağlamda sinema bir gerçeklik izlenimi oluşturmaktadır. Çünkü görüntü varolanı, yani gösterdiğini izleyiciye kabullendirmektedir. Bu açıdan sinema, toplumun, kültürün belleği konumundadır.

Sinema, kendinden önceki tüm sanatların birikimini kendi yapısında eritmektedir. Tekniği, devinimi, kompozisyonu, rengi, ışığı vb. öğeleri ile, yani bir bütün olarak kendi estetiğini meydana getirmektedir. Bütün bunlarla izleyiciye belirli bir gerçekliği, bu gerçekliğe bakış açısını sunmaktadır.

Rotha'ya (2000: 36) göre film, çıkış noktasındaki sessiz biçimi ile, hassas bir emülsiyon ve kameranın mekaniksel işlevlerinin bilimsel birleşimleri ile varolmaktadır. Bu nedenle temsil etme hareketi tamamen mekaniktir. Bonitzer'e (1995: 9) göre de, sinemanın neredeyse mekanik olarak benimsediği bir temsil ideolojisi varsa, bunun en kökten, aynı zamanda da en gözden kaçan semptomu, her bireyi bir izleyici yapan ve sinemada, her şeyden önce, ekranın yüzeyini yapıntısal bir derinlikle donatan temel düzenlemede bulunabilmektedir.

Sinema etkisi alan derinliğinin açılması, serilmesi ve yapılmasıdır. Bu alan derinliği bütün sinematografik yapıntıların gerçeklik etkisini sağlayan homojen ortamdır. Bu etkinin gücü sinemada, bütün öteki temsil sistemlerinde-resim, fotoğraf, tiyatro vb.- olduğundan daha kökten, daha mükemmel, daha derin algılanır. Yaşayan, canlı, hareket halindeki derinlik: İnsanı bayağı etkiler bu (Bonitzer, 1995: 9).

Bonitzer, belgesel film örneklerini analiz etmekte ve bu filmlerde kullanılan farklı tekniklerin, perdedeki gerçeklik izlenimiyle bütünleşerek nasıl bir yanlış bilinç oluşturduğunu açıklamaktadır. Bonitzer'e göre, bir filmin yansıttığı görüş açısının politik olarak, ideolojik olarak temel bir sorun olduğunu ifade etmektedir. Buradaki sorunun ise üç noktadan kaynaklandığını belirtmektedir:

- 1- Bir film, bir söylem üretir.
- 2- Bu söylem az ya da çok içeriktir, örtüktür.
- 3- Ve onun hakikatini ağza alanlar, son tahlilde izleyicilerdir (Bonitzer, 1995: 22).

Kısacası her filmin kendine özgü bir söylemi bulunmaktadır. Bu söylem ise filmin içinde, konusunda ve biçiminde gizlidir, alt okumalarda yer almaktadır. Bu söylemi ya da hakikati son olarak açımlayacak, çözümleyecek olanlar ise izleyicilerdir. Yönetmenden izleyiciye giden film, izleyicide anlamını bulmaktadır. İzleyici filmi izlemekte, filmdeki hakikati kendine göre yorumlamakta ve bir fikre ulaşmaktadır.

Sinema, öncelikle öykülü filmlerin çizgisi üzerinden bir gelişim süreci izlemektedir. Bu filmlerin senaryolarında klasik anlatı yapısı görülmektedir. Öykülü filmler, belirli bir zaman ve mekanda başlamakta, gelişmekte ve bir sonuca varmaktadır. Bu filmlerde belirli bir öykü yapısı, kronolojik bir zaman sırası, olay örgüsü söz konusudur.

Zamanla sinemada öykülü filmlerin yanında, farklı alanlar, farklı türler ve anlatımlar oluşmaktadır. Sinema mekansal olarak stüdyoların dışına taşınmakta, bu ise sinemaya bir canlılık kazandırmaktadır. Grierson, bunu “güncelliğin yaratıcı oluşumu” olarak adlandırmaktadır. Sinema artık doğal mekanlara taşınmaktadır. Her türlü dış mekan çekimi yapılmaktadır. Bu yeni biçimler, türler içinde, hayal gücüne daha fazla yer veren, daha vurgulayıcı, anlam yaratma konusunda daha derin değerler taşıyan, biçem yaratmada daha yetkin, gözlem alanında daha geniş bir bakış açısına sahip olan yapımlar olarak belgeseller ortaya çıkmaktadır (Rotha, 2000: 48). Belgesellerin kullandığı yöntemler ve yeni anlatım teknikleri, biçimleri yaratıcı sinemanın doğuşu olarak tanımlanmaktadır.

3. 2. 1. Belgesel Sinemanın Evrimi ve Türleri

Rotha’ya (2000: 49) göre belgesel filmler, daha çok materyalist nedenlere bağlı olarak, bir zaman döneminin ötesinde olarak oluşmuşlardır; bu kısmen amatör çalışmaların sonucu, kısmen de estetik kaygıların neden olduğu bir durumdur. Rotha, belgesel filmlerin ortaya çıkışıyla ilgili olarak bir tarih verilmesi gerektiğinde, belgesel filmin gerçek başlangıcının Flaherty’nin “Nanook” adlı filmini göstermektedir. 1920 yapımı olan Nanook’u, 1923 yılında Dziga Vertov’un Rusya’daki deneyimleri izlemiştir. Vertov’un “The Man With the Movie Camera - Film Kameralı Adam” adlı filmi, belgesel film alanında bir devrim yaratmıştır. Özellikle Fransa’da Cavalcanti’nin “Rien que les heures-1927” filmi ve İngiltere’de Grierson’un “Driffers - Balıkçı Tekneleri, 1929” adlı yapımları ilk belgeseller olarak sıralanabilir.

Daha geniş bir değerlendirme yapıldığında belgesel yapımlar dört gruba ayrılmaktadırlar: Doğalcı-romantik- gelenek, gerçekçi gelenek, haber-gerçek geleneği ve propaganda geleneği bu dört grubu oluşturmaktadır (Rotha, 2000: 52).

Doğalcı gelenekte, doğal sahnelerin ve gündelik olarak çevrede bulunan olguların kullanımı, erken dönem evrelerde tiyatral sinemada kendine bir yer bulmaktadır. Western sahnelerinin yanında seyahat ve gezi filmlerini de içermektedir. Örneğin Flaherty'nin "Nanook" filmi, eskimoların ilkel varlıklarını çok yalın bir şekilde ele almaktadır. Filmde, eskimo insanların yaşamlarını sürdürmek için yaptıkları günlük savaşım açıklanmakta, bunun yanında da insanoğlunun uygarlaşmasının doğaya karşı yaptığı mücadele ile belirlendiği ortaya konulmaktadır (Rotha, 2000: 54-55). Kısacası bu gelenekte insanların, nesnelerin ve mekanların basit gözlemleri ve doğal yaşamları anlatılmaktadır.

Gerçekçi gelenekte, Flaherty'nin yönetimindeki duyumsal pastoral yapının tersi olarak, bize gerçekliğin yorumlanmasının olanakları sunulmaktadır. Örneğin, insanoğlunun uzak adalarda tek bir amaçla doğaya karşı savaşımı yerine, insanoğlunun şehrin gürültüsüne karşı yaptığı mücadele anlatılmaktadır.

Haber-gerçek yapımlarının görevi gündelik olayları, kısa bir zaman dilimi içinde, basit betimleyici terimlerle sunmaktır. Belgeselin görevi ise, güncellik ve gerçekliğin, özel bir amaçla dramatikleştirilmesidir. Haber-gerçelin konu maddesi, genel olarak kendi içindeki dramatik yapıdır. Haber-gerçelin özdeği, farklı zamanlarda röportaja dönüşebilen çekimlerdir. Belgeselde ise geniş ölçekli bir yorumlama bulunmaktadır (Rotha, 2000: 64-65). Bu tür çalışmaların en çok bilineni, Dziga Vertov'un "sinema-göz" kuramıdır. Bu kurama göre kamera merceği, hareket eden insan gözünün gücüne sahiptir. Her yere gidebilir ve her şeyi inceleyebilir. Bu kuramın tamamı ise Vertov'un, "The Man With the Movie Camera - Film Kameralı Adam" filminde görülmekte ve özetlenmektedir.

3. 2. 2. Bir Propaganda Aracı Olarak Belgesel Sinema

Sinemanın, 20. Yüzyıldaki en yaygın, en güçlü, en etkin sanat olduğu bilinmektedir. Sinemanın bu gücü, egemen sınıflar ve bu sınıfların ideolojileri tarafından kullanılmaktadır (Dorsay, 1998: 39). Özellikle kitleleri ortak duygu, düşünce ve atılımlar çerçevesinde toplamak gerektiğinde, sinema, en farklı ideolojiler tarafından etkileyici bir güç olarak ustalıklı kullanılmaktadır.

Propaganda araçları içinde doğasından kaynaklanan nitelikleri göz önüne alındığında halkın üzerinde en fazla etkiye sahip aracın sinema olduğu görülmektedir. Sinemanın propagandaya uygunluğu şu şekilde açıklanmaktadır:

- 1- Kitleler tarafından, ortak olarak paylaşılmaya uygun bir yapıya sahip olması.
- 2- Açıklama ve ifade yeterliliği açısından sahip olduğu basit güç nedeniyle ve sanatsal değerlerin de kullanımı ile ikna edici ve inandırıcı nitelik yeterliliğinin bulunması.
- 3- Milyonlarca insana yönelik olarak tekrarlanan mekanikleşmiş niteliği ile belli bir zaman sınırlaması olmadan sayısız şekilde insanlara ulaşabilmesi (Rotha, 2000: 40).

Belgeselin soysal ve politik görüşlerin propagandası için bir araç olarak kullanılmasının en büyük ilk örnekleri Britanya’da görülmektedir. Bu tür içersinde John Grierson ve onun öncülük ettiği İngiliz Belgesel Okulu’nun çalışmaları önem taşımaktadır. Grierson’a göre “belgesel sinema açıklamalar yapmakla yetinmeyip, yol gösterici olmalıdır. Araç halka ulaşmada bir kürsü işlevindedir” (Tağ, 2003: 70-71). Burada Grierson belgesel sinemanın yol gösterici olması gerektiğini vurgulayarak, onu bir araç haline getirmektedir. Böylece belgesel sinema, propagandanın hizmetine girmektedir.

1927 yılında İngiltere’de bulunan İmparatorluk Pazar Yönetim Kurulu-EMB-, ticareti ve birlik duygusunu çeşitli bölgelerde desteklemeyi, imparatorluğu bir arada tutmayı, bunu da posterler, broşürler, sergiler kanalıyla gerçekleştirmeyi planlamaktadır (Barnouw, 1983: 87). Grierson da bu kurulun sinema bölümünün başkanlığına getirilmekte ve film yoluyla propaganda yapmaya başlanmaktadır.

I. Dünya Savaşı, kitlesel üretimin yapıldığı, radyonun ve sinemanın hızlı gelişiminin yaşandığı, basın organlarının etkinliğinin arttığı ve toplumsal yapı içinde bu yeni öğelerin belirleyici olduğu bir dönemin izlerini taşımaktadır. Savaş sonrasında sinema ve radyo, Avrupa’nın kitlesel düşüncesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Daha genel bir ifadeyle, bu yapının gelişmesinde propagandanın önemi ortaya çıkmaktadır. Eğitim, radyo, sinema, politik kürsüler ve basın aracılığı ile

verilmek istenen ilkeler halka yansıtılmaktadır (Rotha, 2000: 39). Bu yöntemler I. Dünya Savaşı'ndan sonra Rusya, İtalya ve Almanya'da yaygın olarak kullanılmaktadır. Hükümetler kendi ideolojileri doğrultusunda, halka ulaşmak ve onları kendi isteklerine ve düşüncelerine göre şekillendirmek için gerekli olan tüm araçlardan yararlanmaktadırlar.

Belgesel türün dramatik gerilimini, yaşamın kendi içindeki dramatik öğeler oluşturmaktadır. Bu öğeler ise, sinema sanatçısının kendine özgü yorumlamaları ve biçemiyle etkinlik kazanmaktadır. Gerçek yaşamın dramatik gerilim açısından doruk noktalara ulaştığı dönemler, önemli toplumsal olayların yaşandığı dönemlerdir. Sovyetler Birliği'nde 1917 Ekim Devrimi ve bunu izleyen olaylar sinema açısından başlı başına bir gerilim kaynağı, bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Sovyet Sineması 27 ağustos 1919 tarihinde Lenin'in sinema endüstrisini devletleştirmesiyle kurulmaktadır. Bu karardan birkaç gün sonra bir sinema okulu açılmakta ve sinemanın propagandacı bir işlev yüklenmesi ilke olarak benimsenmektedir. Büyük çoğunluğu okuma-yazma bilmeyen Sovyet halkına ulaşmada, Sovyet Devrimi ve sosyalizm konusunda halkın bilgilendirilip aydınlatılmasında sinemadan yararlanılması tasarlanmaktadır. Bu bağlamda sinema sanatçısından istenen, yapıtlarında devrimci bir içeriği aktarmasıdır. Her yapımın temelini toplumsal nitelikli bir konu oluşturmaktadır (Adalı, 1986: 33). Sovyet Devrimi'nin tanıtımı için sinema ideal bir kitle iletişim aracıdır. Özellikle Eisenstein'in "Potemkin Zırhlısı" filminin devrimin kitlelere aktarılması ve anlatılmasındaki etkisi oldukça önemlidir.

1930'lu yıllara genel olarak bakıldığında, bu dönemin büyük ekonomik bunalım -1929 Dünya Ekonomik Bunalımı- ile başladığı ve bir dünya savaşıyla son bulduğu görülmektedir. Bu dönemde ilk olarak şiddetli yerel ayaklanmalar hızla artmakta olduğu, daha sonra da ulusal birliklerin yükselişe geçtiği gözlemlenmektedir. Belgesel sinema da, 1930'lu yılların bu çalkantılı atmosferinden, toplumsal sorunların üzerinde durma ve bunları sergileme yönünde etkilenmektedir. II. Dünya Savaşı yaklaştıkça belgesel film, politik konularda kitleleri ikna etme konusunda sık sık kullanılmaya başlanmaktadır (Tağ, 2003: 70). Bu gelişmelerle birlikte belgesel filmler, önemli bir propaganda aracı haline gelmektedir.

İtalya’da Mussolini, 1935 yılında “Centro Sperimentale di Cinematografia”yı, 1936’da ise, Avrupa’nın en modern sinema stüdyosu olan “Cinecitta”yı kurmuştur. Bu stüdyolarda, II. Dünya Savaşı’nın ilk yıllarında çoğu propaganda amaçlı belgesel olmak üzere 1940’da yetmiş, 1941’de doksan, 1942’de ise yüzondokuz film çevrilmiştir (Gündeş, 1998: 80).

Almanya’da 1933’te iktidara gelen Naziler, Weimar Cumhuriyeti’nden çok geniş olanaklara sahip bir sinema endüstrisi devralmışlardır. Almanya’da geniş halk yığınlarını etkilemede kitle iletişim araçlarının her türlü kullanılmaktadır (Adalı, 1986: 36). Propaganda Bakanı Goebbels sinemanın, özellikle de belgesel türün propaganda açısından taşıdığı önemin farkındadır ve belgesel film yapımına büyük bir önem verir. Ona göre, geniş kitlelere gerçeği göstermedeki en etkili yol belgesel film yapımıdır.

1930’ların belgeselleri çoğunlukla yerleşik hükümetlerin yönetimlerine ve politikalarına meydan okurken, II. Dünya Savaşı sırasında belgeseller, savaşan taraflar için can alıcı bir propaganda rolü oynamaktadır (Musser, 2003: 372). Bunun en önemli örnekleri Nazi Almanya’sında görülmektedir.

3. 2. 2. 1. Hitler Propagandasında Propaganda Belgesellerinin Önemi ve Belgesel Film Yapımı

Hitler döneminde Alman sineması, devletin de yardımıyla tam bir gösteri/eğlence sineması niteliğindedir. Bunun yanında daha dolaysız olarak Hitler’i ve nazizmi öven filmler de bulunmaktadır. Bunlar Leni Riefenstahl’ın belgesel filmleridir. Bu yapımlar, propaganda sineması olarak nitelendirilmektedir. Bunun dışında Hitler sineması, hemen hemen tümüyle önemsiz konulardan, güldürülerden, Viyana müzikallerinden oluşan bir eğlence sineması şeklindedir. Bu bağlamda sinema bir eğlendirme, oyalama ve giderek bir uyutma aracı konumuna gelmektedir. “Nazi sinemasının asıl belirleyici niteliği, gösteri öğesinin geniş yığınları egemen ideolojiye karşı edilgen-pasif- duruma getirmedeki başarısıdır” (Dorsay, 1998: 40). Bu sinema, insanın, kitlelerin tutsaklığını, kör bağlılığını, gerçeklerden uzaklığını sağlamada bir araçtır.

Nazi iktidarı, sinema endüstrisini devletin denetimine almakta ve kendi ideolojilerine göre propaganda filmleri yaptırmaktadır. Bu filmler belgesel film

özelliklerini de taşımaktadır. Goebbels'in Propaganda Bakanlığı'na gelişiyle birlikte, G. W. Past, Fritz Lang, Erich Pommer gibi sinemacılar, Almanya'yı terk etmek zorunda kalmışlardır. Goebbels, bu yönetmenlerin filmlerine el koymuş, ülke içinde gösterimini yasaklamakta ve yurt dışına çıkarılmalarını engellemektedir. Goebbels propaganda amacıyla, Arnold Frank, Leni Riefenstahl ve Luis Tranker gibi yönetmenlerden yararlanmaktadır. Bu yönetmenlerin filmleri, Nazi propagandasını yaymak için birer araç olarak kullanılmaktadır. Üstün ırk anlayışını yayan bir ideolojiyle yüklü olan bu filmler, Alman emperyalizmini diğer ülkelere yaymayı da üstlenmektedirler.

28 Mart 1933 tarihinde Goebbels sinemacılarla bir toplantı yapar. Bu toplantının konusunu, Lenin'in "tüm sanatların en önemlisi sinemadır" sözü oluşturmaktadır. Goebbels, Alman sinemacılarına örnek film olarak Sergey Eisenstein'ın "Potemkin Zırhlısı" filmini göstermektedir. Goebbels'e göre Potemkin Zırhlısı filmi, mükemmel bir sanat filmi olmanın yanında, etkili ve usta bir propaganda filmidir. Goebbels sinemaya bu fikirleri doğrultusunda büyük önem vermektedir. 14 Temmuz 1933'te, Propaganda Bakanlığı bünyesinde RFK'yı -Alman Film Bürosu- oluşturur. Bir süre sonra, 22 Eylül 1933'te ise, RFK, RKK -Alman Kültür Bürosu- halini alır. Büronun yedi bölümünden biri sinemadır. Bununla birlikte sinema sanatı, devlet katında öncelikli bir öneme ve yere sahiptir.

Hitler ırksal bilime ve spora dayalı filmlerin hazırlanmasını ve bu filmlerin gösterime hazır tutulmalarını emretmektedir. "Führer Konuşuyor", "Alman Kuvvetleri-Alman Onuru" gibi filmler, büyük ekranlarda -perdelerde- 25 bin kişi tarafından izlenmektedir. Alman filmleri, bireyi toplumun bir parçası, uzantısı olarak görmektedir. Toplum, içerdiği bireylerden daha gerçektir. Tek bir Alman askerinin yüzünün çekimi, III. Reich'in yüzünün ifadesidir. Hitler'in özellikleri bir insanın özellikleri değil, bir idolün, bir Tanrı'nın özellikleridir. Hitler'de bir Tanrı imgesi yaratılmakta ve Hitler yüceltilmektedir.

Kraucer'ın (1974: 275) ifade ettiğine göre Naziler, film propagandasını iki farklı film türü üzerinden uygulamaktadırlar: Bunlar haftalık haber-gerçekler ve uzun kampanya filmleridir. Haftalık haber-gerçekler, gerçeği göstermek zorundadırlar, gerçeğe uygun olmalıdırlar. Kırk dakikayı geçmezler ve hızlı bir biçimde gerçeği ifade ederler. Uzun kampanya filmleri ise, kitlelerin psikolojisini -sinir sistemini ve

bilinçaltını- etkileme amaçlı olarak yapılan filmlerdir. Bu filmlerde semboller, görüntüler ve ses -müzik- etkileyici bir şekilde kullanılmaktadır.

Genel olarak Nazi propaganda filmlerinde; Almanya her şeyin üzerindedir. Alman milliyetçiliği öne çıkarılmakta ve milliyetçi, ırkçı ve faşist söylemler kullanılmaktadır. Üstün Alman ırkı savunulmakta ve diğer ırklar aşağılanmaktadır. Filmlerde Führer'e kesin bir itaat vardır.

Bunların yanında propaganda filmlerinde, Nazi disiplini altında her şey kusursuz, eksiksiz hazırlanmakta, her şey en ince ayrıntısına kadar hesaplanarak yapılmaktadır.

3. 2. 2. Leni Riefenstahl'ın Propaganda Belgesellerinde Nazizmin Beden Üzerinden İşleyişinin Analizi

Leni Riefenstahl 22 ağustos 1902 yılında dünyaya gelmiştir. Kendisini ilk olarak yaratıcı dansa vermekte, bu onun sessiz filmlerde rol almasına yardımcı olmakta ve kısa süre sonra da kendi sesli filmlerini yönetmeye ve başrolünde oynamaya başlamaktadır. Onun filmografisine bakıldığında, rol aldığı dokuz kurmaca filmin ikisinde aynı zamanda yönetmenlik de yaptığı görülmektedir.

Riefenstahl'ın ilk dönem kurmaca filmleri, dağ filmleridir. Bu filmlerde canlandırdığı kadın kahramanlar cesur, korkusuz, bir o kadar da masumdurlar. Kitleler için ulaşılamaz, uğruna hayat verilecek bir ideal, bir mitosturlar. Hitler'i etkileyen de oynadığı bu tür roller olmuştur. Bunların hepsi de Hitler'in sahip olmak istediği özelliklerdir. Susan Sontag'a göre, Riefenstahl'ın Arnold Franck ile yaptığı dağ filmleri yalnızca "gerilimli romantik" filmler değildir. Franck'ın Riefenstahl için kullandığı pop-Wagner'ci aygıtlar, kullanıldıklarında apolitik olarak düşünülmektedir. Fakat geriye doğru bakıldığında, bu filmler, ilk -proto- Nazi duyarlılıklarının bir seçkisi olarak görülmektedir. Sontag bu filmlerin çözümlemesinde şöyle demektedir: "Franck'ın filmlerindeki dağa tırmanış, görsel olarak hem güzel hem de korkutucu olan yüce mitsel hedefe yönelik sınırsız arzunun karşı konulamaz bir metaforudur ve nitekim bu, daha sonra Führer tapınısında somutlaşmaktadır" (Sontag, 2002: 4).

Leni Riefenstahl'ın yönetmenliğini yaptığı filmler şunlardır:

- İnançın Zaferi (Victory of Faith- Sieg des Glaubens, 1933)

- İradenin Zaferi (Triumph of the Will- Triumph des Willens, 1934)
- Özgürlük Günü: Ordumuz (Day of Freedom: Our Army- Tag der Freiheit: Unsere Wehrmacht, 1933)
- Olimpiyat (Olimpia, 1938) 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'nı konu alan bu film iki bölümden oluşmaktadır: Halkın Festivali (Festival of People- Fest der Völker), Güzelliğin Festivali (Festival of Beauty- Fest der Schönheit)
- Berchtesgaden über Salzburg, 1938 Filmografilerde yer almayan bu filmi Susan Sontag "Hitler'e bir hediye olarak Reifentahl, Führer'in yeni inziva mekanının engebeli dağ manzarası karşısındaki lirik portresi" olarak tanımlar.
- Sualtı İzlenimleri (Underwater Impressions- Impressionen Under Wasser, 2002) (Ulutak, 2003: 30).

Bu filmler içinde özellikle iki film- İrade'nin Zaferi ve Olimpiyat- propaganda sineması içinde öne çıkmaktadır. İki film de Nazi propagandasının ve estetiğinin önemli özelliklerini taşımaktadırlar. Özellikle Olimpiyat belgeselinde Nazilerin saf ırk, ideal beden anlayışları işlenmektedir.

3. 2. 2. 1. "İradenin Zaferi" Belgeselinin Çözümlemesi

Faşist teatrallik, kitle iletişim araçları teknolojisi ile meydana getirilmektedir. Almanya'da düzenlenen büyük mitingler, ses düzeniyle gerçekleştirilmiş, radyolarda yayımlanmakta ve sinemalarda gösterilmektedir. Görkemli mekanlar, belli amaçlara hizmet etmek üzere inşa edilmektedir. Mitinglerde, Weimar döneminde özellikle tiyatro, koreografi, müzik ve mimarının bir arada kullanıldığı bütünsel sanat eseri anlamına gelen "Gesamtkunstwerk" düşüncesinden yararlanılmaktadır (Clark, 2004: 69). Triumph Des Willens - İradenin Zaferi (Ek 2. Resim 1) isimli filmde Leni Riefenstahl, bu mitinglerin en ünlüsü olan 1934 Parti Kongresi'ni kaydetmektedir.

Film bir açılış yazısıyla başlamaktadır:

Führer'in emriyle yapılmış, Leni Riefenstahl tarafından yönetilmiş bir film...

Daha sonra ise şu başlıklar gelmektedir:

5 Eylül, 1934

Dünya Savaşı'nın başlamasından 20 yıl sonra

Almanların acı çekmesinden 16 yıl sonra

Almanya'nın yeni doğuşundan 19 ay sonra

Adolf Hitler Nuremberg'e

Sadık yandaşlarını görmek ve teftiş etmek için yeniden gelir.

Bu yazıların ardından görüntüde beyaz bulutların üstünde ve içinde süzülen bir uçak belirir. Uçak bulutların arasına dalar ve aşağıya doğru yönelir. Bu sırada bulutlar dağılır ve Nuremberg şehri görülür. Şehrin kiliseleri, devlet binaları, sokakları ve evleri seçilmeye başlar. Uçağın gölgesi şehrin üzerinde dolaşır. Aşağıda bekleyen kalabalık uçağın inişini izler. İnen uçağın kapısı açılır ve Hitler görünür. Bekleyen insanların heyecan ve hayranlık dolu ifadeleri yakın plan yüz çekimleri ile verilir. Kulakları sağır edecek derecede tezarühatlar eşliğinde Hitler halkını selamlar. Sonra bir arabayla şehirde turlamaya başlar. Caddelerde iki yana dizilmiş coşku dolu insanları selamlar. Binalar, köprüler, evler, kısacası her yer Nazi bayraklarıyla, gamalı haçlarla donatılmıştır. Kucağında çocuğu olan bir anne Hitler'e yaklaşır. Çocuk elindeki çiçeği Hitler'e sunar ve annesi ile birlikte Nazi selamı verirler. Hitler bu şekilde, sevinç gösterileri içinde şehri dolaşır.

Cheshire, filmin girişinde kullanılan bu dramatik öğelerin Hitler'i Tanrısallaştırdığını ifade etmektedir. "Hitler'in uçarken ki görüntüsü ile Tanrı'nın yeryüzüne insanlarıyla buluşmak üzere inişi arasında paralellikler kurulabilir. Seyrettiğimiz figür bir adam figüründen çok, yeryüzüne iniş yapmakta olan Tanrısal bir mittir" (Ulutak, 2003: 33). Burada Riefenstahl, metaforik olarak Hitler ile Tanrı arasında bir ilişki kurmaktadır. Gerçekte Tanrı'ya ait olan özellikleri, Hitler'e aktarmaktadır.

Sontag'a (2002: 7) göre, İrade'nin Zaferi'nde anlatıcı bir ses olmasa da, film Nuremberg mitingini Alman tarihindeki kurtarıcı zirve noktası olarak haber veren yazılı bir metinle başlamaktadır. Bu yazı filmin taraflılığına işaret etmektedir. Film, gerçekliğin kökten dönüştürülmesini ve bunun başarılmasını göstermektedir. İradenin Zaferi filminde tarih, tiyatro haline getirilmektedir.

Riefenstahl, parti günleri resmi geçidini, bir tiyatro oyunu gibi sahneye koymakta ve gerçek insanlara rol yaptırmaktadır. Örneğin; Hitler'in Nuremberg'e gelişinden sonra görüntü kararmakta, görüntü açıldığında Nuremberg şehri yeni bir güne başlamaktadır. Bayraklarla ve gamalı haçlarla donatılmış şehrin sokaklarında arkadan gelen müziğin ritmine uygun kamera hareketleri eşliğinde dolaşmaktadır. Kilise çanları çalmakta ve aşağıda görülen yüzlerce askeri çadırdan, yüzlerce genç yeni güne uyanmaktadır. Sağlıklı, neşeli, çıplak erkeklerin kimi tıraş olmakta, kimi ise banyo yapmaktadır. Bu sıradan işler neşe ve coşku ile yapılmaktadır. Aynı coşku ile birbirleriyle güreşirler, yarışır. Askerler marşlarla, mekanikleşen hareketleriyle, fiziksel güçleriyle, disiplinleriyle göz doldururlar. "Hitler'in askerleri dünyanın en mutlu askerleridir. Riefenstahl, bir orkestra şefi gibi mitingi yönetmektedir" (Ulutak, 2003: 33). Bu genç erkekler, askeri kamplarda birlikte yemek yiyip, birlikte yıkanıp, birlikte uyumaktadır. Gece yapılan konuşmalar, yemin törenleri ve ateş başında söylenen şarkılarla devam eden etkinliklerin yoğunluğu, bireysel düşünce hayal gücü kapasitesini en aza indirmek için fiziksel koşulların titizlikle tasarlandığına işaret etmektedir. Tüm bu uygulamalar ritmik olarak saatlerce devam eden talimler, çalan davullar ve yinelenen sözlerin görsel ve işitsel etkisiyle güçlendirilmiştir (Clark, 2004: 69). Başka bir sahnede ise; Hitler elli iki bin işçiyi selamlar (Ek 2. Resim 2), işçiler ellerindeki kürekleri silah gibi omuzlarına alırlar. İşçiler hep birlikte "Almanya'yı yeni bir çağa taşımak için, biz burada duruyoruz, biz hazırız" diye bağırlar. Tek tek yakın planda nereden geldiklerini söylerler. Almanya'nın her bir bölgesinden gelen işçiler vardır. Hepsi de Büyük Almanya için hazırdırlar. Hepsi bir bütünün parçasıdırlar. Bu sahne bir koro düzenine sahiptir. Sırası gelen repliğini söyler, herkes ne yapacağını bilir.

Filmde rol almış insanların duygusal ifadeleri ile seyircilerin kapıldıkları duygusallığın nasıl birleşip son derece baştan çıkarıcı ve korkutucu olduğunu vurgulayan Cheshire, şunları ifade etmektedir:

İzleyici doğru marş halinde ve Nazi sembolü halini almış kollarıyla ilerleyen insanların görüntüleri ile, Ulu lidere doğru ilerleyen ve ona hayranlıkla bakan insan kalabalığı ile, Hitler'in yakından alınan görüntüleri, kameranın kesintisiz hareketleri, çeşitli açılardan alınan görüntüler, bayrakların sallanmasıyla oluşan uğultulu ses, trompet sesleri ve kocaman bayrakların dalgalanışını görüntüleyen el fenerleri ve Hitler'in tepeden aşağı yandaşlarına bakan görüntüleri propaganda adı altında çekilen filmlerin en güzel örneğini oluşturmaktadır (Ulutak, 2003: 34).

Sontag'a (2002: 7) göre, İradenin Zaferi'nde belge -görüntü- yalnızca gerçekliğin kaydı değildir; gerçeklik görüntüye hizmet etmesi için oluşturulmaktadır.

Ferro'ya (1995: 99) göre filmin hedefi iki yönlüdür: İlki Nazilere parti içi dayanışmayı göstermektir. Bu nedenle önderlere yer verilmekte, bu önderler bir şeyler söylemekte ve Almanlar da böylece gerçek önderlerinin kim olduğunu görmektedirler. İkincisi ise, bu güçlü imajla dış ülkeleri etkilemektir.

Bu iki hedef filmde şu şekilde verilmektedir: Filmde genç Naziler kare ve dikdörtgen bloklar halinde dizilmektedirler. Bu şekilde Weimar Cumhuriyeti'nin ters çevrilmiş görüntüsünü temsil etmektedirler; kuvvet, birlik ve toplanma. Kuvvet fikri ordu görüntüsü ile aktarılmaktadır. Siyasal partiler halinde bölünmüşlük değil, toplanma vardır. Bütün gruplar birbirinin eşi durumundadır. Filmde Büyük Almanya'yı yeniden birleştirme istenci söz konusudur.

Belgeselde çekim/ters çekim gibi kurgu tekniklerini kullanan Riefenstahl, Hitler'in etrafında bir kişilik kültü inşa etmektedir. "Kurgulama kalıpları, Führer'i bir arzu nesnesine, etrafındaki kalabalığın taparcasına baktığı birine dönüştürür." Karşılıklı bakış ve selam alışverişi, bir itaat bağı, benlik kimliğinin ulus ve partiyle özdeşleştiği bir bağ yaratmaktadır (Musser, 2003: 377).

Bu film, mitingin her aşamasının sembolik bir doku oluşturacak biçimde nasıl düzenlendiğini göstermektedir. Film içerisinde insanların geometrik şekiller oluşturacak bir biçimde dizilmesi, dağınık toplulukların birleşik bir milli güce dönüşmesini sembolize etmektedir (Ek 2. Resim 3). Hitler'in insan dizilerinin arasındaki geniş koridorlardan ilerleyerek onlardan daha yüksek bir seviyeye yerleştirilmiş kürsüsüne ulaşması, onun insanların arasından kutsal mesajını iletme üzere yükselen sıradan bir asker olduğu düşüncesini harekete geçirmektedir. Hitler, kürsüden herkesi görmekte ve herkes tarafından görülmektedir. Halk kolektif kişiliğinin yansıması olan liderini görmek üzere çağrılmaktadır (Clark, 2004: 69-71). Riefenstahl'ın filminde büyük kitlelerden oluşan insan sıralarının, gamalı haçların ve Hitler'in yüz ifadesinin arka arkaya kurgulanmasıyla gösterinin anahtar sloganı oluşturulmaktadır: "Tek Ulus, Tek Lider, Tek Devlet."

1965 yılında Fransız dergisi *Cahiers du Cinema*'da yayımlanan röportajında yapıtlarının propaganda olduğunu inkar eden ve bunların sinema gerçek- cinema verite-

olduğunu ısrarla vurgulayan Riefenstahl, “İradenin Zaferi” ile ilgili şunları ifade etmektedir:

Filmi günümüzde izlediğinizde, hiçbir sahnenin sonradan eklendiğini veya hayal ürünü olmadığını görebilirsiniz. İçeriğindeki her bir karesi doğrudur. Ayrıca hiçbir şekilde yanlı yorum içermediğini ve salt tarihi olayları en gerçek halleriyle kapsayan bir film olduğunu söyleyebilirim. 1934 yılına ait olan ve şimdiki zamanda tarih olarak adlandırılan gerçekleri yansıtmaktadır. Dolayısıyla bu film bir belgeseldir. Bir propaganda yapıtı değildir. Ayrıca ben propagandanın da ne olduğunu gayet iyi biliyorum. Propaganda, bir tezi savunmak için olayları baştan yaratma olgusunu kapsar veya bir olayı abartılı bir şekilde ortaya koymak için özel bir olayın olmasına izin vermektir. Ben kendimi belirli bir aman ve mekanda meydana gelmiş gerçek bir olayın merkezinde buldum. Filmim bu gerçekten yola çıkmıştır (Ulutak, 2003: 31).

Riefenstahl, mitingin düzenlenmesinde aktif bir rol almadığını belirtmektedir. “Ben sadece iyi bir gözlem yapıp filmi en iyi şekilde çekmek istedim. Mitingin planlamasında rol aldığımı dair bilgiler saçma ve anlamsızdır” (Ulutak, 2003: 31) açıklaması 1985 yılında yayımlanan *Memoir* adlı kitabında yazdıklarıyla çelişmektedir. “Harikulade güzel bir kitle mitingi olarak değil, olağanüstü propaganda filmi olarak planlandı. Kutlamalar ve gösteriler, yürüyüşler, olayların planı, grupların aralarındaki boşlukların mimarisi ve stadyum kameralara uygun olarak tasarlandı” (Sontag, 2002: 7). Miting öncesi çalışmaları anlatan Eric Barnouw’un sözleri de, belgeselin nasıl bir propaganda aracı olarak tasarlandığını göstermektedir.

Ayrıntılara önem veren Leni Riefenstahl, ekibiyle kameraların yerlerini belirliyordu. Bunu yaparken de Nuremberg şehrine onun istekleri doğrultusunda özel köprüler, kuleler ve rampalar inşa ediliyordu. Bayrak direğine kameramanların kısa süre içinde tepeye çıkmalarını sağlayacak asansör yapılmaktaydı. Kameraların sıra halinde duran askerleri yakından çekebilmeleri için aralara tahta raylar döşenmişti. Tüm kameramanlara askeri üniformalar giydirilmişti (Ulutak, 2003: 31).

Filmde bir anlatıcı kullanılmamakta fakat, Hitler’in filmin içine dağıtılmış beş ayrı konuşması yer almaktadır. Hitler’in halka hitaben yaptığı bu konuşmaların etkisi ve gücü oldukça fazladır. Bu konuşmalardan ilki işçilere hitaben yapılan konuşmadır. Hitler’in konuşmasında heyecan unsuru arttıkça genel plandan yakın plana aşama aşama geçilmektedir. Gençliğe hitap eden ikinci konuşmasının arasına genç insanların yakın plan yüz çekimleri girmektedir. Kamera ise Hitler’in etrafında yarımay çizerek hareket etmektedir (Ulutak, 2003: 31-33). Diğer konuşmalarda da Hitler alt açıdan ve oldukça yüksek kürsüden halka hitap eder. O yukarıda bir yerde tekdir, halk ise aşağıda ve

kalabalıktır. Filmdeki görüntüler, sesler ve kurgu kelimelerden çok daha etkilidir Bu filmle birlikte halk ilk defa Hitler'in yakın plan çekimlerini görmektedir. Riefenstahl, Hitler'in her bir konuşmasını daha etkili kılabilmek için neler yapabileceğini önceden düşündüğünü ve sorunu her bir konuşmayı farklı açılardan çekerek çözdüğünü ifade etmektedir. Riefenstahl, "Hitler'in sahneleri arasında neleri keseceğinizi bilirsiniz. Burnunu sildiği ya da öksürdüğü anları filme almazsınız. Onun yerine çok daha etkili olabilecek, çok daha ilginç sahneleri alırsınız. Bunun politika ile hiçbir ilgisi yoktur" (Ulutak, 2003: 33) demektedir. Filmde kullanılan alt açı çekimlerle Hitler'in, olduğundan daha cüsseli ve yüce görünmesi sağlanmaktadır. Hitler, hem kürsüdedir, hem de alt açı çekimle halkın gözünde daha da yüce bir imaj kazanmaktadır.

3. 2. 2. 2. 2. "Olimpiyat" Belgeselinin Çözümlemesi

Hitler ve Goebbels, Leni Riefenstahl'dan, saf Alman ırkının güzelliğini yüceltecek bir film yapmasını istemişler, Riefenstahl da 1936 Berlin Olimpiyatları'nı anlatan "Olympia" filmi çekmiştir (Ek 2. Resim 4). 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları, Nazi iradesinin kitle mitingleri şeklindeki politik gösterilerini uluslar arası izleyiciye sunması için büyük bir olanak sunmaktadır. "Olimpik geleneğin Helen yaşam felsefesiyle gerçekleştirilen fiziksel mükemmellik yarışı olan bu oyunlar, Nazi mitolojisinin popüler spor kültürüne aktarılmasında ideal bir araç görevini üstlenmektedir" (Clark, 2004: 93). Bu bağlamda Olimpiyat filmi, Nazilerin fiziksel güzellik ve güç idolünün bir kanıtı durumundadır.

Riefenstahl, "Olimpiyat" filmiyle ilgili tasarımını şöyle anlatmaktadır:

Birdenbire klasik olimpiyat sitelerinin harabelerinin üstündeki sis perdesinin yavaş yavaş kalktığını, eski yunan tapınaklarının ve heykellerinin ortaya çıktığını gördüm. Ahilleus ve Afrodite, Medusa ve Zeus... ve Miron'un Disk Atan Adam heykeli göründü. Nasıl etten ve kemikten bir insana dönüştüğünü ve ağır çekimle diski nasıl savurduğunu gözlerimin önüne getirdim. Heykellerin, sonra alevler içinde çözülen Yunan tapınak dansçılara dönüşmelerini, Antikçağ'dan 1936 yılının modern Berlin'ine taşınan, meşaledeki olimpiyat ateşini gördüm: Antikçağ'dan yeni zamana bir köprü (Sigmund, 2000: 128).

Riefenstahl filmle ilgili bu düşüncesini, aynen filme aktarmaktadır. Olimpiyat filminin giriş bölümü mitolojik öğeler taşıyan bir canlandırma ile başlamaktadır. Kamera eski bir tapınağın içersinde dolaşmaktadır. Eski Yunan heykelleri (Ek 2. Resim

5) izleyiciye, mekan ve zaman hakkında bilgi vermektedir. Disk atan sporcu heykeli yavaş yavaş canlanır (Ek 2. Resim 6, 7). Çıplak sporcuların vücutlarının güzelliği, ağır çekim hareketleri büyüleyicidir. Bu yavaşlatılmış çekimlerle beden detayları-kaslar, dinamizm, güç, disiplin, denge- gösterilmektedir. Dans eden çıplak kadınlar, sislerin arasında belli belirsizdir (Ek 2. Resim 8). Ayrıca doğada da bir canlılık vardır, sazlıklar rüzgarda savrulurlar. Böylece kızların dansı ile sazlıkların hareketi birlikte akmaktadır. Arka fonda güneş ve ışıldayan deniz vardır. Bu kızları daha güzel, çekici göstermektedir. Müzikle birlikte hareketleri bir tapınışı andırmaktadır. Sonra görüntüde beliren olimpiyat ateşi (Ek 2. Resim 9) ile meşalesini yakan atlet koşmaya başlamakta, dağları, denizleri ve ülkeleri aşmaktadır. Bir atletten diğerine aktarılan meşale ile eski Yunan'dan yeni ve modern Almanya'ya geçilmektedir. Hitler'in bulunduğu stadyuma getirilen uygarlık meşalesi eskinin merkezi Yunanistan'dan, Hitler'in modern Almanya'sına taşınmaktadır. Artık uygarlığın merkezi Hitler Almanya'sıdır. Bu, Ari kültürün Batı'ya dayanan kökeninin ve üstünlüğünün ifadesidir. Bu bağlamda, şimdiki zamanı, uzak geçmiş hayallerinin ve kahramanlara özgü gelecek imalarının arkasına saklayarak tarihi mitleştirmesi Nasyonal Sosyalizmin tipik bir özelliğidir.

Barnauw'a göre İradenin Zaferi'nde olduğu gibi etkili ve dramatik öğeler taşıyan giriş bölümü, Riefenstahl'ın ilk dönem kurmaca dağ filmlerinde bulunan mitsel imajları da anımsatmaktadır. Wagner'in müziği ile duygular doruk noktasına ulaşmaktadır. Filmin ilk yarısına hakim olan başarılar, ikinci bölümde yerini zarafet gösterilerine bırakmaktadır. Bu şekilde film gerçeklikten, şiirselliğe geçiş yapmaktadır. (Ulutak, 2003: 35). İkinci bölümün - Güzelliğin Festivali- girişi doğanın uyanışını simgeleyen öğelerle başlamaktadır. Sabahın ilk ışıklarıyla kuşlar, böcekler ve bitkiler canlanmaktadır. Sislerin ardında çırılçıplak koşan erkekler görülmekte, erkekler ormanın içinde hep birlikte banyo yapmaktadırlar. Suyun buharı, ıslak bedenler, ışıldayan adaleler göze çarpmaktadır. Bu şiirsel anlatımın ardından gerçek kampta antrenman yapan sporculara dönülmektedir. Bu anlatımların doruk noktaları, tramlenden atlayan yüzücülerin çekimlerinde somutlaşmaktadır.

Riefenstahl bu film için uzun süreli ön hazırlıklar yapmış, kameramanlar yetiştirmiş ve sporcularla birlikte çalışmıştır. Özellikle sporcuların hareketlerini izlemiştir. Riefenstahl, bu filmde 170 kişilik bir ekibi yönetmiştir. 40 kişilik bir kameraman çekim yapmaktadır. 136 değişik spor dalının görüntülediği filmde, 400 km.

uzunluğunda film kullanılmıştır. Filmin montajı için iki yıl masa başında çalışmıştır. Ayrıca filmde teknolojik ve görsel yenilikler uygulanmıştır. Örneğin, ray üzerinde hareket eden kamera ile koşan atletler izlenmiş, balona monte edilen kamerayla da stadyum yukarıdan görüntülenmiştir.

Gerçek yarışmalarda çekilmesi mümkün olmayan sahneler, sporcuların antrenmanları sırasında çekilmiş ve daha sonra kurgu aşamasında gerçek yarışmalardaki görüntülerin aralarına yerleştirilmişlerdir. Örneğin yüzme yarışlarında yüzücülerin yakın plan yüz çekimleri antrenmanlarda çekilmiş ve daha sonra bunlar gerçek yarışlarda çekilenlerin arasına kurgulanmıştır. En belirgin örnek ise, kürek yarışlarında kullanılan yakın planlardır. Önce kayığın içinde azim ve hırsla küreklere asılan sporcuları, daha sonraki çekimde ise sporculara tempo tutturan megafonlu yarışçı görülmektedir. Tutulan temponun ritmi, küreklere asılan sporcuların hareketlerinin ritmi ve bu iki görüntü arasında yapılan kısa kesmeler artan heyecan duygusunu seyirciye aktarmaktadır. Bu duygu aktarımı kurgu yoluyla yapılmaktadır (Ulutak, 2003: 36).

Ayrıca filmde müzikle birlikte sporcuların başarıma hırsı vurgulanmakta, güçlendirilmektedir. Sporcuların duyguları müzik aracılığıyla seyirciye aktarılır. Ağır çekimlerle, koşan maratoncuların çevresindeki öğeleri de kullanmaktadır. Rüzgarda dalgalanan başaklar, ağaçlar, sporcunun gölgesi ve üst açı yakın plan ayakları gibi.

Olimpiyat filmi, 1937-1938 Ulusal Film Ödülü, 1938 Venedik Uluslar arası Film Festivali Altın Aslan Ödülü, 1938 İsveç Polar Ödülü, 1938 Yunan Spor Ödülü, 1939 Olimpiyat Komitesi Altın Olimpiyat Madalyası, 1948 Lozan Uluslar arası Film Festivali Olimpiyat Ödülü almıştır (Ulutak, 2003: 36).

Film spor olaylarından çok insan formları üzerinde durmaktadır. Atletler belirli bir uzaklıkta tutulmakta ve filmin odak noktasını atletik başarılar ve kabiliyetlerden çok onların fiziksel özellikleri oluşturmaktadır. Atletlerin ışıldayan adalelerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle Alman atletlerin düzgün ve güçlü vücutlarını gösteren çekimler de (Ek 2: Resim 10) özel bir ırkı yansıtmakta ve faşist bir sanat yaratma amacı gütmektedir (Ulutak, 2003: 37). Sontag, Riefenstahl'ın estetik düşüncesini ve faşist sanatın estetik anlayışını şu şekilde açıklamaktadır:

Riefenstahl tamamen Nazi sanatıyla özdeş olan ve sanatı yalnızca III. Reich döneminde değil, bu rejimin yıkılışından otuz yıl sonra da sürekli faşist estetiğin temalarını işleyen tek sanatçıdır.... Faşist estetik; kontrol alanlarını,

itaatkar davranışı ve aşırı çabayı düşünmekle dopdoludur ve bunları haklılaştırır: Görünüşte birbirine zıt iki durum olan ego düşkünlüğü ile kulluğu yüceltir. Egemenlik ile bağımlılık ilişkileri, karakteristik tören biçimini alır. İnsanların gruplar halinde toplanması, insanların şeyler dönüşmesi, şeylerin ve insan/şey gruplarının her şeye kadir hipnotik lider ya da güç etrafında toplanmaları. Faşist dramaturji büyük güçler ile kuklaları arasındaki ilişkilere odaklanır. Koreografisi durmaksızın hareket ile donmuş, statik, eril duruş arasında gider gelir. Faşist sanat boyun eğmeyi yüceltir, akılsızlığı över ve ölümü çekici hale getirir (Sontag, 2002: 9-10).

Nazi estetiği, fiziksel mükemmelliğin, ideal bedenlerin ve saf Alman ırkının estetiğini sunmaktadır. Nazi dönemindeki ressamaların ve heykeltıraşların bedensel kusurları göstermeleri yasaktır. Riefenstahl da belgeselinde kusursuz, mükemmel bedenleri göstermektedir. Özellikle filmdeki jimnastik hareketlerinde ve kürek yarışlarında, sporcuların bedenlerindeki güç, denge, duruş, disiplin, kas yapısı vurgulanmaktadır.

Riefenstahl ise kendi estetik düşüncesini şu şekilde açıklamaktadır:

Yalnızca şunu söyleyebilirim ki, güzel olan her şeyi çekici bulduğumu hissediyorum. Evet, güzellik harmoni. Ve belki de kompozisyona yönelik bu dikkat, biçime yönelik bu arzu sonuçta gerçekten Alman bir şeydir. Bunları tam olarak bilemiyorum. Bu bilgimden değil bilinç dışımdan geliyor. Saf olarak gerçekçi, yaşam dilimine ait, sıradan, gündelik olanlar beni ilgilendirmiyor. Estetik bir motif beni çirkin bir motiften daha fazla etkiler. Kötü bir motif beni yaratıcılığa itmez. Ben sadece heyecan verici ya da heyecan verebilecek bir şey söz konusu olduğunda yaratıcı olabilirim (Ulutak, 2003: 37-38).

Riefenstahl'ın gerek kurmaca filmleri gerekse Naziler için yaptığı filmler birbirini tamamlayan öğelerle bezenmiş bir durumdadır. Bunlardan bazıları şunlardır; “bedenin ve topluluğun yeniden doğuşuna övgü, karşı konulamaz bir lider tapınışı ve sadakat, yüksek yerlere ve ulaşılmaz olana özlem, tutku ve boyun eğme ile zafere ulaşma mücadelesi” (Ulutak, 2003: 38). Bunlar içinde bedenin yeniden doğuşu, antik Yunan'ın ideal, mükemmel bedenine gönderme yapmaktadır.

Nazi estetiği kusursuzluğu, gücü, mükemmeliyetçiliği vurgulamaktadır. Kökeninde ise antik Yunan ve Roma uygarlığının ürettiği güzellik anlayışı yatmaktadır. Bu anlayışta klasisizm temel kaynaktır. Erişilmezlik duygusu, erkeklik gücü ve gösterişi aracılığıyla uyandırılmaktadır. Bu bağlamda Nazi estetiği iktidar ve bedenle bütünleşmektedir. Bu nedenle Riefenstahl'ın filmleri de, bir tür mutlak güzellik anlayışına yaslanmaktadır. Bu güzelliğe dahil olmayan her şey ayıklanmakta, aynı

zamanda bu güzellik anlayışı halkın gözünde meşrulaştırılmaktadır. Riefenstahl'ın belgeselleriyle birlikte, kitlelere, Saf Alman ırkının ve ideal bedenlerin özellikleri aktarılmakta, Alman ırkı yüceltilmektedir. Böylece Nazizmin ırk ve beden üzerinden, zihinsel, psikolojik ve görsel olarak işleyişi sağlanmaktadır. Yaratılan saf Alman ırkı, ideal beden, güzellik, gç düşünceleriyle, yeni bir beden, yeni bir kimlik oluşturulmaktadır. Bu topyan bir estetik anlayışıdır. Bunun yanında kimlik, biyolojik bir veri olarak vardır. Bireyin kimliği öncelikli olarak ırkına ve bedenine bağlanmaktadır. Kimlik, bedene göre ikincildir ve kimliği belirleyen her şeyden önce bedendir. Öncelikle bedenler şekillendirilmektedir.

SONUÇ

Tarihsel süreçte bireylerin bedenleri üzerinde değişik söylemlerin, bilgi üretme ve boyun eğme biçimlerinin uygulamaları söz konusudur. Başka bir ifadeyle beden, farklı anlamlandırmalar, kategoriler, söylemler ve disiplinler içersinde üretilmektedir. Tüm bunlar beden üzerinde keyfi bir bilgi/iktidar biçimini hakim kılmaktadır.

Modernite süreciyle birlikte bedenle ilgili yeni bir bilgi/iktidar alanının geliştiği görülmektedir. Modern iktidar, özellikle yaşam konusu üzerinde odaklanmaktadır. Buradaki asıl amaç ise bedenin kontrol altında tutulmasıdır. Bedenin yönetilmesi, aynı zamanda toplumun da yönetilmesi anlamını taşımaktadır. Modern dönemde beden, kontrol edilmesi ve yönetilmesi gereken bir araç, bir nesne konumunda yer almaktadır.

Michel Foucault, iktidarın doğası ile ilgili tamamen yeni önermeler ortaya koymakta ve temel olarak, modern öznenin birey olarak nasıl kurulduğunu analiz etmektedir. Foucault'ya göre beden, siyasal alanın içinde yer almakta, iktidar ilişkileri bedeni kuşatmakta, sınırlandırmakta, sıralamakta ve eğitmektedir. Böylece yaşam ve beden iktidarın gözetim alanına girmiş bulunmaktadırlar. Bu durum, biyolojik olanın, denetim altına alınması sürecini ifade etmektedir. Modern toplumda, bedenin hem iş gücü olması -üretim sürecine katılması- hem de bağımlı kılınması -disiplin altına alınması- gerekmektedir. İktidar, bedeni hem üretken hale getirmekte, hem de sisteme tabi kılmaktadır. Bu noktada Foucault, biyo-iktidar kavramını ortaya koymaktadır. İktidar artık krallar gibi öldürerek insanları yönetmek yerine, onları canlı tutarak yönetmektedir. Biyo-iktidar yaşama tam anlamıyla hükmeden bir iktidar biçimidir. Hem bireyin bedeni, hem de toplumsal beden -nüfusa ilişkin istatistikler- düzenlenmektedir. Demografi bilimin verileriyle birlikte, cinsiyet, doğum-ölüm oranı, toplumun sağlığı gibi konularda sıkı kontroller uygulanmaktadır. Toplumda sağlıklı ve normal olmak en temel özellikler olarak belirlenmektedir. Böylece modern birey ve onun bedeni, biyo-iktidar teknikleri içinde özenle imal edilmektedir.

Foucault biyo-iktidar sürecinde şu soruyu gündeme getirmektedir: “Hedefi yaşatmak olan bu iktidar biçimi, nasıl öldürebilmektedir? Öldürme gücü ve işlevi nasıl kullanılmaktadır?” Foucault'nun bu soruya verdiği yanıt, ırkçılığın bu nokta devreye girdiği yönündedir. İrkçılık öncelikle ırkları birbirinden ayırmakta ve ırklar arasında hiyerarşik bir düzen meydana getirmektedir. Sonrasında ise yaşaması gereken insanlarla,

ölmesi gereken insanları belirlemektedir. Yaşamayı gerekenle ölmesi gereken arasında biyolojik bir ilişki kurmaktadır. Bir ırkın yaşamasını, diğer ırkın ölmesine bağlamaktadır. Bu bağlamda yaşamak için öldürmeyi ilke haline getirmektedir. Aşağı ırklar yok edildikçe, anormal insanlar ortadan kaldırıldıkça kişi daha çok yaşamakta, güçlü ve sağlıklı olmaktadır. Bu amaçla iktidar, toplumda bulunan biyolojik tehlikeleri ortadan kaldırmaktadır. Böylece iktidarın öldürücü işlevi, ırkçılıkla yapılmaktadır. İktidar, ırkın bütünlüğünün, üstünlüğünün ve saflığının koruyucusu konumundadır. İlk olarak bir ırk ayrışımı yaratılmakta, ardından karşı ırkın getirdiği tehlikeler belirlenip bunlara karşı önlemler alınmakta, son olarak da karşı ırk yok edilmektedir. Böylece ırkın saflığı korunmaktadır. Nazizmin Yirminci Yüzyılda yaptığının bu olduğu görülmektedir.

Foucault'nun ortaya koyduğu beden in anatoma-politiği Nazizmde saf, üstün ırka, ideal beden tasarımına; nüfusun biyo-politiği ise karşıt ırkların yok edilmesine-soykırım- ve nüfus politikalarında saf Alman ırkının korunmasına yönelik çalışmalara dönüşmektedir. Nazizm, biyo-iktidarı kullanarak nüfusun içinde meydana gelen belirtisiz, rastlantısal olaylara-sıkı doğum kontrolleri, kısırlaştırma, insan haraları kurma gibi- yönelmekte, bunları düzenlemektedir. Bu şekliye Nazizm, biyo-iktidarı genelleştirmekte ve en yüksek noktaya çıkarmaktadır. Ulusal Hijyen ve Irksal Sağlığı Koruma Daireleri nüfus yapılanmalarını planlamaktadır. Çok sıkı bir şekilde uygulanan biyolojik düzenlemeler, iktidarın doğrudan hedefi konumuna gelmektedir. Öteki ırklar imha edilmekte ve aynı zamanda kendi ırkını ölümün mutlak tehlikesine açık tutmaktadır. Bu durum Alman ırkını üstün kılmaktadır. Nüfusun her türlü cinsel, irksal yapılanması doğrudan müdahalelerle belirlenmektedir.

Nazizm ırkçı politikalarını hayata geçirmek, iktidarını yerleştirmek ve elinde tutmak amacıyla propagandaya büyük önem vermekte ve propagandadan yararlanmaktadır. Bu doğrultuda "Eğitim ve Propaganda Bakanlığı" oluşturulmaktadır. Propaganda ile, hem Yahudi düşmanlığı beslenmekte, hem de yapılan soykırımda Alman halkının duruma kayıtsız kalması sağlanmaktadır. Bu şekilde hazırlanan propagandalar ile özellikle kitlelerin iç güdülerine ve duygularına seslenilmektedir. Böylece propaganda güçlü bir silaha dönüşmektedir. Propaganda, eğitim, sağlık, spor, sanat, mimari ve sinema alanlarında yoğunlaşmaktadır. Tüm bunlar Naziler için birer propaganda aracına dönüşmektedir. Spor ve beden eğitimine büyük önem verilerek,

beden ve fikir bakımından sağlıklı ve güzel gençlik yetiştirilmektedir. Beden, ruh ve zihin dengesi, ahenk ve güzellik sağlamaktadır. Mimari alanında anıtsal yapılar ön plana çıkmaktadır. Bu yapılarla kitleye ve bireye karşı simgesel bir güç uygulanmaktadır. Propaganda Bakanı Goebbels'in kurduğu "Ulusal Kültür Bürosu" nun en önemli kolu ise sinemadır. Hitler, propaganda amaçlı filmler yapmak üzere Leni Riefenstahl'ı görevlendirmektedir. Riefenstahl'ın yaptığı belgeseller, kitleleri psikolojik, zihinsel ve fiziksel olarak Nazizmin hedeflerine hazırlamaktadır. Irksal bilime ve spora dayalı olan bu belgesellerde, Almanya her şeyin üzerinde yer almaktadır. Alman ırkı yüceltilmekte, diğer ırklar ise aşağılanmaktadır.

Riefenstahl, "İradenin Zaferi" adlı belgeselinde 1934 Nasyonal Sosyalist Parti Kongresi'ni kaydetmektedir. Belgeselde, parti içi dayanışmayı göstermek ve bunun dış ülkelere yansıtılması temel hedeftir. Hitler, mitolojik bir Tanrıya dönüştürülmektedir. Askerler, kare ve dikdörtgen halinde dizilmekte ve fiziksel güçleriyle ön planda yer almaktadırlar. Böylece kuvvet, birlik ve toplama yansıtılmaktadır. Belgeselin sloganı, 'Tek Ulus-Irk, Tek Lider, Tek Devlet'tir. 1938'de tamamladığı "Olimpiyat" belgeselinde ise, 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları gösterilmektedir. Bu belgesel film, Nazilerin fiziksel güzellik ve güç idolünün bir kanıtı durumundadır. Fiziksel mükemmellik, ideal güçlü bedenlerle saf Alman ırkı yüceltilmektedir. Böylece ortaya konulan Nazi estetiği, iktidarla ve bedenle bütünleşmektedir. Filmde, mutlak Alman ırkının güzelliği yansıtılmaktadır. Bu güzelliğe dahil olmayan her şey ayıklanmakta, aynı zamanda bu güzellik düşüncesi meşru kılınmaktadır.

Sonuç olarak; ırk ayrışımı, ırk hiyerarşisi, üstün-saf ırk belirlemeleri; ideal beden, güzellik, güç ve sağlık düşünceleri Riefenstahl tarafından yapılan belgesellere aktarılmakta, böylece saf Alman ırkının özellikleri kitlelere gösterilmektedir. Bu belgesellerde, yeni bir ırk, yeni bir beden ve yeni bir kimlik anlayışı ortaya konulmaktadır. Bu ise, biyo-iktidarın propaganda belgesellerinde görselleştirilmesini, estetize edilmesini ifade etmektedir. Biyo-iktidar, yeni bir boyut kazanarak ve dahası genelleştirilerek belgeseller üzerinden sunulmaktadır. Nazizmin üstün ırk düşüncesi ve fiziksel idealleri, görüntü yoluyla oluşturulmakta ve kitlelere daha etkileyici bir biçimde aktarılmaktadır. Kısacası biyo-iktidarın Nazizme dönüştürülmüş biçimi, Riefenstahl'ın belgesellerinde yansıtılmakta ve kitlelere bu şekilde aktarılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adalı, B. 1986. *Belgesel Sinema*, I. B., Hil Yayınları, İstanbul
- Akal, C. B. 2000. *Devlet Kuramı*, I. B., Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Akal, C. B. 2005. *İktidarın Üç Yüzü*, III. B., Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Akay, A. 2000. *Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları*, II. B., Bağlam Yayınları, İstanbul
- Akşin, T. 2005. Söylem Üstüne Söylem'lere Dair, *Doğu Batı*, III. B., Doğu Batı Yayınları, Ankara, ss. 9-14
- Allen, A. 2002. Power, Subjectivity, and Agency: Between Arendt and Foucault, *International Journal of Philosophical Studies*, Vol. 10 (2), 131-149
- Arendt, H. 1998. *Totalitarizmin Kaynakları-2: Emperyalizm*, Çev.: B. S. Şener, I. B., İletişim Yayınları, İstanbul
- Arkın, R. G. 1970. *20. Yüzyıl Tarihi*, II. Cilt, Arkın Kitabevi, İstanbul
- Balibar, E. 1995a. Bir Yeni Irkçılık Var Mı?, *İrk Ulus Sınıf*, E. Balibar, I. Wallerstein, Çev.: N. Ökten, II. B., Metis Yayınları, İstanbul, ss.25-38
- Balibar, E. 1995b. Irkçılık ve Milliyetçilik, *İrk Ulus Sınıf*, E. Balibar, I. Wallerstein, Çev.: N. Ökten, II. B., Metis Yayınları, İstanbul, ss.50-87
- Barnouw, E. 1983. *Documentary: A History of the Non-Fiction Film*, Oxford University Pres, Oxford
- Barrett, M. 2004. *Marx'tan Foucault'ya İdeoloji*, Çev.: A. Fethi, Doruk Yayınları, Ankara
- Bauman, Z. 1996. *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, Çev.: K. Atalay, I. B., Metis Yayınları, İstanbul
- Bauman, Z. 1997. *Modernite ve Holocaust*, Çev.: S. Sertabiboğlu, I. B., Sarmal Yayınevi, İstanbul
- Bauman, Z. 1999. *Sosyolojik Düşünmek*, Çev.: A. Yılmaz, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul

- Bauman, Z. 2000. *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, Çev.: İ. Türkmen, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Bauman, Z. 2001. *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, Çev.: İ. Türkmen, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Bauman, Z. 2005. *Bireyselleşmiş Toplum*, Çev.: Y. Alagon, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Bektaş, A. 1996. *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, I. B., Bağlam Yayınları, İstanbul
- Bernasconi, R. 2000. *İrk Kavramını Kim İcat Etti?*, Çev.: Z. Direk, I. B., Metis Yayınları, İstanbul
- Bernauer, J. W. 2005. *Foucault'nun Özgürlük Serüveni*, Çev.: İ. Türkmen, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Best, S., Kellner, D. 1998. *Postmodern Teori*, Çev.: M. Küçük, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Bonitzer, P. 1995. *Bakış ve Ses*, Çev.: İ. Yaşar, I. B., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Bourdieu, P. 1995. *Pratik Nedenler*, Çev.: H. Tufan, I. B., Kesit Yayınları, İstanbul
- Buhr, M., Kosing, A. 1984. *Bilgi Kuramı Sanat Kuramı*, Çev.: V. Atayman, I. B., Birim Yayınları, İstanbul
- Burke, P. 2001. *Bilginin Toplumsal Tarihi*, Çev.: M. Tunçay, I. B., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Butler, J. 2005. *İktidarın Psikik Yaşamı*, Çev.: F. Tütüncü, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Canetti, E. 1998. *Kitle ve İktidar*, Çev.: G. Aygen, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Cevizci, A. 1999. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, III. B., Paradigma Yayınları, İstanbul
- Chaney, D. 1999. *Yaşam Tarzları*, Çev.: İ. Kutluk, I. B., Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Cirhinlioğlu, Z. 2001. *Sağlık Sosyolojisi*, I. B., Nobel Yayınları, Ankara

- Clark, T. 2004. *Sanat ve Propaganda*, Çev.: E. Hoşsucu, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Çiğdem, A. 1997. *Bir İmkan Olarak Modernite*, I. B., İletişim Yayınları, İstanbul
- Demir, Ö., Acar, M. 1997. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, III. B., Vadi Yayınları, Ankara
- Deonna, W. 1974. *Sanatta Ritimler ve Kanunlar*, Çev.: S. Kazmaz, I. B., Remzi Kitabevi, İstanbul
- Deveci, C. 2005. Foucault'nun İktidar Kavramsallaştırmasında Siyasal Boyutun Ayırıştırılmazlığı, *Doğu Batı*, III. B., Doğu Batı Yayınları, Ankara, ss. 25-43
- Domenach, J. M. 1961. *Siyasi Propaganda*, Çev.: C. Perin, I. B., Remzi Kitabevi, İstanbul
- Dorsay, A. 1998. *Sinema ve Çağımız*, II. B., Remzi Kitabevi, İstanbul
- Eco, U. 1998. *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik*, Çev.: K. Atakay, I. B., Can Yayınları, İstanbul
- Erdoğan, İ., Alemdar, K. 2002. *Öteki Kuram*, I. B., Erk Yayınları, Ankara
- Falzon, C. 2001. *Foucault ve Sosyal Diyalog: Parçalanmanın Ötesi*, Çev.: H. Arslan, I. B., Paradigma Yayınları, İstanbul
- Fontette, F. D. 1998. *İrkçilik*, Çev.: H. Karyol, I. B., İletişim Yayınları, İstanbul
- Ferro, M. 1995. *Sinema ve Tarih*, Çev.: T. Ilgaz, H. Tufan, I. B., Kesit Yayınları, İstanbul
- Foucault, M. 1970. *The Order of Things*, Tavistock Publications, London
- Foucault, M. 1977. *Language, Counter-Memory, Practice*, Basic Blackwell, Oxford.
- Foucault, M. 1979. *Discipline and Punish*, Vintage Boks, New York
- Foucault, M. 1980. *Power/Knowledge*, Tr. By. Colin Gordon et al, Pantheon Books, New York
- Foucault, M. 1992. *Ders Özetleri (1970-1982)*, Çev.: S. Hilav, I. B., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Foucault, M. 1994. *Dostluğa Dair-Söyleşiler*, Çev.: C. Ener, Hil Yayınları, İstanbul

- Foucault, M. 1999a. Benlik Teknolojileri, *Kendini Bilmek*, M. Foucault, H. Gutman, P. H. Hutton, Çev.: G. Çağalı Güven, I. B., Om Yayınları, İstanbul, ss. 22-75
- Foucault, M. 1999b. Bireylerin Siyasal Teknolojisi, *Kendini Bilmek*, M. Foucault, H. Gutman, P. H. Hutton, Çev.: G. Çağalı Güven, Om Yayınları, İstanbul, ss. 130-153
- Foucault, M. 2000. *Hapishanenin Doğuşu*, Çev.: M. A. Kılıçbay, II. B., İmge Kitabevi, Ankara
- Foucault, M. 2003a. *İktidarın Gözü*, Çev.: I. Ergüden, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Foucault, M. 2003b. *Cinselliğin Tarihi*, Çev.: H. U. Tanrıöver, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Foucault, M. 2003c. *Toplumun Savunmak Gerekir*, Çev.: Ş. Aktaş, II. B., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Foucault, M. 2005a. *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, Çev.: I. Ergüden, O. Akınhay, F. Keskin, II. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Foucault, M. 2005b. *Büyük Kapatılma*, Çev.: I. Ergüden, F. Keskin, II. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Foucault, M. 2005c. *Özne ve İktidar*, Çev.: I. Ergüden, II. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Friedrich, C. 1964. *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*, Çev.: O. Onaran, I. B., Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara
- Game, A. 1998. *Toplumsalın Sökümü*, Çev.: M. Küçük, I. B., Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Goebbels, J. 2006. *Propaganda And Knowledge*, Calvin Collage Web Sayfası, <http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/goeb54.htm>, 28.03.2007
- Gombrich, E. H. 1999. *Sanatın Öyküsü*, Çev.: E. Erduran, Ö. Erduran, II. B., Remzi Kitabevi, İstanbul
- Goranov, S. 1982. Irkçılık: Siyonizmin Temel Bir İlkesi, *Siyonizm ve Irkçılık*, Haz. T. Ataöv, I. B., Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, ss. 29-39

- Göle, N. 2004. *Modern Mahrem*, VIII. B., Metis Yayınları, İstanbul
- Grosrichard, A. 2005. Michel Foucault'nun Oyunu, Çev.: O. Akınhay, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, M. Foucault, Çev.: I. Ergüden, O. Akınhay, F. Keskin, II. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, ss. 118-157
- Gündeş, S. 1998. *Belgesel Filmin Yapısal Gelişimi ve Türkiye'ye Yansımaları*, I. B., Alfa Yayınları, İstanbul
- Güney, S. 1998. *Davranış Bilimleri ve Yönetim Psikolojisi Terimleri Sözlüğü*, I. B., Ocak Yayınları, Ankara
- Hall, S. 1984. Introduction, *States and Societies*, Edited by. David Held at. al. The Open University (243-247)
- Hancock, P. 2000. *The Body, Culture and Society*, First Published, Open University Press, Buckingham – Philadelphia
- Hekman, S. 1999. *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*, Çev.: H. Arslan, B. Balkız, I. B., Paradigma Yayınları, İstanbul
- Hillach, A. 1995. Siyaset Estetiği: Benjamin'in Alman Faşizminin Kuramları, *Estetize Edilmiş Yaşam*, W. Benjamin, Çev.: Ü. Oskay, I. B., Der Yayınları, İstanbul, ss. 51-100
- Hitler, A. 1997. *Kavgam*, Çev: M. Toker, XII. B., Toker Yayınları, İstanbul
- Hutton, P. H. 1999. Foucault, Freud ve Benlik Teknolojileri, *Kendini Bilmek*, M. Faucault, H. Gutman, P. H. Hutton, Çev.: G. Çağalı Güven, I. B., Om Yayınları, İstanbul, ss. 102-129
- Işık, E. 1998. *Beden ve Toplum Kuramı: Öznenin Sosyolojisinden Bedenin Sosyolojisine*, I. B., Bağlam Yayınları, İstanbul
- Jeanniere, A. 1994. Modernite Nedir? Çev.: N. Tural Küçük, *Modernite Versus Postmodernite*, Der. M. Küçük, II. B., Vadi Yayınları, Ankara, ss. 15-25
- Jelev, J. 1994. *Faşizm: Totaliter Devlet*, Çev.: S. Baklacı, S. Hafızoğlu, Milliyet Yayınları, İstanbul

- Kagan, M. 1993. *Estetik ve Sanat Dersleri*, Çev.: A. Çalışlar, II. B., İmge Kitabevi, Ankara
- Kahraman, H. B. 2002. *Sanatsal Gerçeklikler, Olgular ve Ötekileri*, II. B., Everest Yayınları, İstanbul
- Kapani, M. 1998. *Politika Bilimine Giriş*, X. B., Bilgi Yayınevi, Ankara
- Keskin F. 2005. Söylem, Arkeoloji ve İktidar, *Doğu Batı*, III. B., Doğu Batı Yayınları, Ankara, ss. 15-23
- Keyman, E. F. 2005. Toplum Bilimlerinde Yorum Bilgisel Yaklaşım ve Modernite/ Sekülerleşme Söylemini Anlamak, *Doğu Batı*, III. B., Doğu Batı Yayınları, Ankara, ss. 57-77
- Kınay, C. 1993. *Sanat Tarihi*, I. B., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Kraucer, S. 1974. *From Caligari to Hitler: A Psychological History of the German Film*, Princeton University Press, New Jersey
- Kumar, K. 1999. *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma*, Çev.: M. Küçük, I. B., Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Lash, S. 1994. Modernite Mi, Modernizm Mi? Weber Ve Günümüz Toplumsal Teorisi, Çev.: M. Küçük, *Modernite Versus Postmodernite*, Der. M. Küçük, II. B., Vadi Yayınları, Ankara, ss. 47-72
- Leppert, R. 2002. *Sanatta Anlamın Görüntüsü: İmgelerin Toplumsal İşlevi*, Çev.: İ. Türkmen, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Lerner, D. 2000. Propagandada Etkinlik: Şartlar ve Değerlendirme, Çev.: Ü. Oskay, *Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş*, Der.: Ü. Oskay, V. B., Der Yayınları, İstanbul, ss. 261-280
- Macey, D. 2005. *Michel Foucault*, Çev.: Z. Okan, I. B., Güncel Yayıncılık, İstanbul
- Megill, A. 1998. *Aşırılığın Peygamberleri*, Çev.: T. Birkan, I. B., Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- Merguier, J. G. 1986. *Foucault*, Çev.: N. Elhüseyni, I. B., Afa Yayınları, İstanbul
- Millett, K. 1978. *Cinsel Politika*, Çev.: S. Selvi, I. B., Payel Yayınevi, İstanbul

- Musser, C. 2003. Gerçekliğe Tutunmak, *Dünya Sinema Tarihi*, Çev.: A. Fethi, Edt: Geoffrey Nowell-Smith, I. B., Kabalcı Yayınları, İstanbul, ss.372-395
- Nehamas, A. 2002. *Yaşama Sanatı Felsefesi*, Çev.: C. Soydemir, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Newman, S. 2006. *Bakunin'den Lacan'a Anti-Otoriteryanizm ve İktidarın Altüst Oluşu*, Çev.: K. Kızıltuğ, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Özsoy, O. 1998. *Propaganda ve Kamouyu Oluşturma*, I. B., Alfa Kitabevi, İstanbul
- Rentschler, E. 2003. Almanya: Nazizm ve Sonrası, *Dünya Sinema Tarihi*, Çev.: A. Fethi, Edt: Geoffrey Nowell-Smith, I. B., Kabalcı Yayınları, İstanbul, ss. 429-438
- Rotha, P. 2000. *Belgesel Sinema*, Çev.: İ. Şener, I. B., İzdüşüm Yayınları, İstanbul
- Sarup, M. 1995. *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*, Çev.: A. B. Güçlü, I. B., Ark Yayınları, Ankara
- Sennett, R. 2002. *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*, Çev.: T. Birkan, I. B., Metis Yayınları, İstanbul
- Severin, W. J., Tankard, J. W. 1994. *İletişim Kuramları*, Çev.: A. A. Bir, N. S. Sever, I. B., Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir
- Sigmund, A. M. 2000. *Nazi Kadınları*, Çev.: M. Özkök Ohr, I. B., Doğan Kitapçılık, İstanbul
- Simon, R. 1989. *Gramsci's Political Thought*, Lawrence & Wishart Press, London
- Sontag, S. 2002. Büyüleyen Faşizm, *Sinemasal*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, (7), ss.3-12
- Spargo, T. 2000. *Foucault ve Kaçıklık Kuramı*, Çev.: K. H. Ökçen, I. B., Everest Yayınları, İstanbul
- Stauth, G., Turner, B. S. 1997. *Nietzsche'nin Dansı*, Çev.: M. Küçük, I. B., Ark Yayınları, Ankara
- Strauss, C. L. 1997. *İrk, Tarih ve Kültür*, Çev.: H. Bayrı, III. B., Metis Yayınları, İstanbul

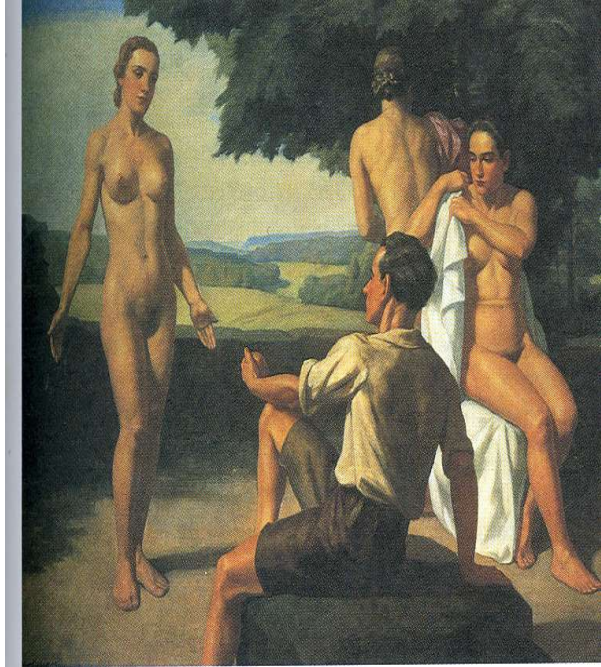
- Strauss, L. 2000. *Politika Felsefesi Nedir?*, Çev: S. Z. Hünler, I. B., Paradigma Yayınları, İstanbul
- Şenel, A. 1984. *İrk ve İrkçılık Düşüncesi*, I. B., Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- Tağ, Ş. 2003. *Belgesel Sinema Türleri*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir
- Tarhan, N. 2003. *Psikolojik Savaş*, III. B., Timaş Yayınları, İstanbul
- Tekelioğlu, O. 1999. *Michel Foucault ve Sosyolojisi: Toplumsal Öznenin Yokoluşu ve "Ben" in Kuruluşu*, I. B., Bağlam Yayınları, İstanbul
- Tekelioğlu, O. 2005. Moderniteye Sıkışan Özgürlük: Foucault'nun 'Kendilik Teknolojileri'ne Bir Bakış, *Doğu Batı*, , III. B., Doğu Batı Yayınları, Ankara, ss. 45-55
- Timuçin, A. 1993. *Estetik*, II. B., BDS Yayınları, İstanbul
- Tunalı, İ. 1996. *Grekl Estetik'i*, IV. B., Remzi Kitabevi, İstanbul
- Turani, A. 1999. *Dünya Sanat Tarihi*, VII. B., Remzi Kitabevi, İstanbul
- Turner, B. S. 2000. *Statü*, Çev.: K. İnal, I. B., Doruk Yayınları, Ankara
- Ulutak, İ. 2003. Leni Riefenstahl'ın Muhteşem ve Korkunç Filmleri, *Belgesel Sinema*, BSB Yayınları, İstanbul, (3), ss. 28-38
- Urhan, V. 2000. *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, I. B., Paradigma Yayınları, İstanbul
- Wallerstein, I. 1995. Kapitalizmin İdeolojik Gerilimleri: İrkçılık ve Cinsiyetçilik Karşısında Evrenselcilik, *İrk Ulus Sınıf*, E. Balibar, I. Wallerstein, Çev.: N. Ökten, II. B., Metis Yayınları, İstanbul, ss.39-49
- Weber, M. 1998. *Sosyoloji Yazıları*, Çev.: T. Parla, II. B., İletişim Yayınları, İstanbul
- West, D. 1998. *Kıta Avrupa'sı Felsefesine Giriş*, Çev.: A. Cevizci, I. B., Paradigma Yayınları, İstanbul
- Yetkin, S. U. 1972. *Estetik Doktrinler*, I. B., Bilgi Yayınevi, Ankara

EKLER

Ek 1. Resimler.....	114
Ek 2. Belgesel Afişleri ve Belgesellerden Kareler.....	116

EK 1.**RESİMLER****Resim 1**

“Disk Atıcısı-Discobolos” Miron, M.Ö.
Gombrich, E. H., 1999, Sanatın Öyküsü,
Çev.: E. Erduran, Ö. Erduran, II. B.,
Remzi Kitabevi, İstanbul

Resim 2

“Paris’in Seçimi” Ivo Saliger, 1939
Clark, T., 2004, Sanat ve Propaganda, Çev.: E. Hoşsucu,
I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Resim 3

“Su Sporları” Albert Janesch, 1936
Clark, T., 2004, Sanat ve Propaganda, Çev.: E. Hoşsucu,
I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Resim 4

“Zaferin Dehası” Adolf Wamper, 1940
Clark, T., 2004, Sanat ve Propaganda, Çev.: E. Hoşsucu, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul

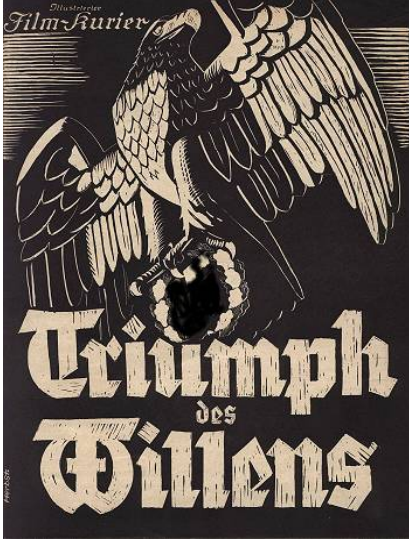

Resim 5

“Bayrak Taşıyıcı” Hubert Lanzinger
Clark, T., 2004, Sanat ve Propaganda, Çev.: E. Hoşsucu, I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Ek 2.

BELGESEL AFİŞLERİ VE BELGESELLERDEN KARELER

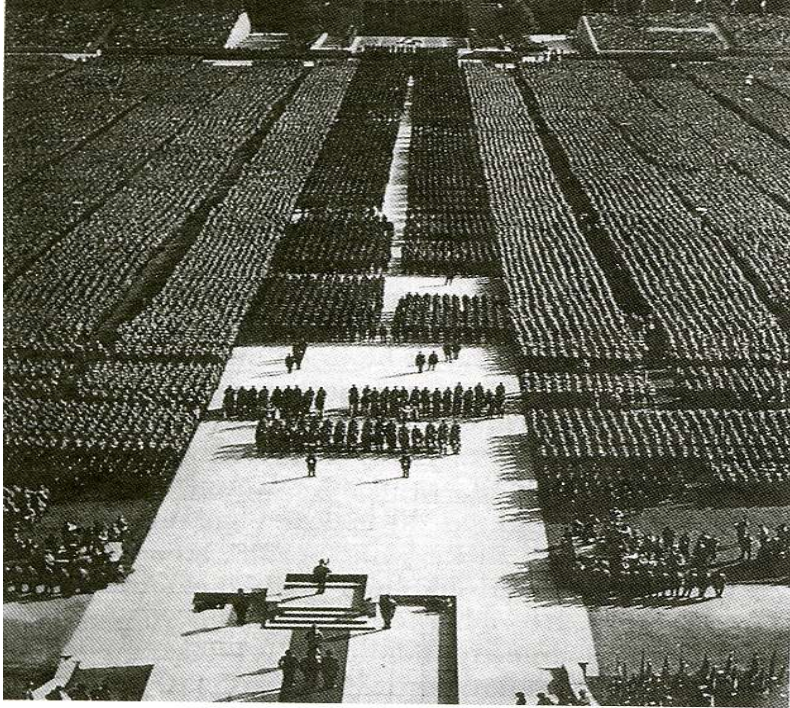
Resim 1

İradenin Zaferi- Afiş
www.calvin.edu.tr

Resim 2

İradenin Zaferi- Hitler'in İşçileri Selamlayışı
 Clark, T., 2004, Sanat ve Propaganda, Çev.: E.Hoşsucu
 I. B., Ayrıntı Yayınları, İstanbul

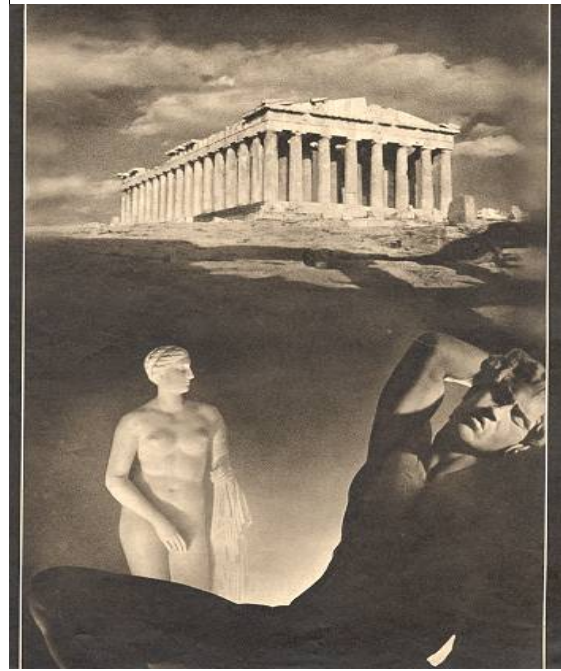

Resim 3

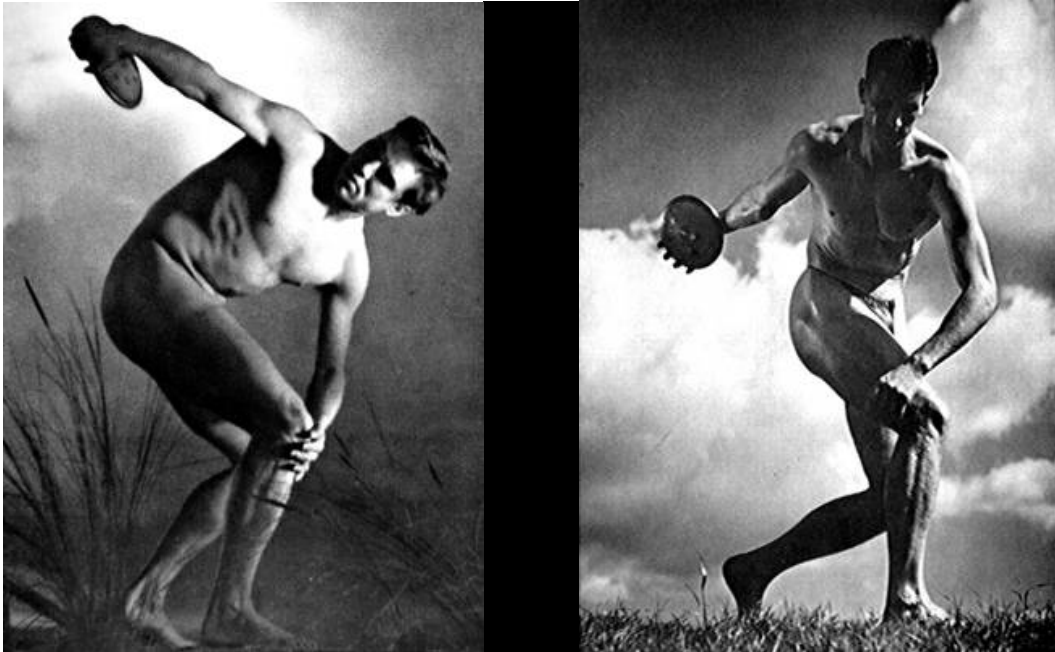
İradenin Zaferi- Hitler Orduyu ve Halkı Selamlar
 Clark, T., 2004, Sanat ve Propaganda, I. B., Çev: E. Hoşsucu,
 Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Resim 4
Olimpiyat Afiş
www.calvin.edu.tr

Resim 5
Olimpiyat- Eski Yunan Heykelleri
www.calvin.edu.tr

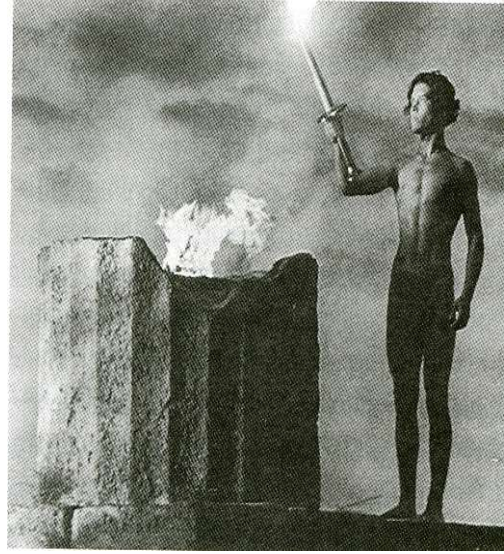

Resim 6-7
Olimpiyat- Disk Atan Sporcu
www.calvin.edu.tr

Resim 8
Olimpiyat- Dans Eden Kadınlar

www.calvin.edu.tr

Resim 9
Olimpiyat- Olimpiyat Ateşi Eski Yunan'dan
Modern Almanya'ya- Berlin'e- getirilir.

www.calvin.edu.tr

Resim 10
Olimpiyat- Güçlü Alman Sporcusu